

A RÁBA – DUNA – VÁG EGTC helyzetfeltáró tanulmánya

Budapest,
2012. május

A Rába – Duna – Vág EGTC helyzetfeltáró tanulmánya

Tartalom

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ	2
1. KOHÉZIÓVIZSGÁLAT	9
1.1 TERÜLETI KOHÉZIÓ	9
1.1.1 TÁJSZERKEZET	9
1.1.2 GRAVITÁCIÓS VISZONYOK	13
1.1.3 FUNKCIÓANALÍZIS.....	18
1.1.4 MEGLÉVŐ ÉS POTENCIÁLIS HATÁRÁTMENETEK	20
1.1.5 MEGLÉVŐ INTÉZMÉNYKÖZI KAPCSOLATOK	26
1.1.6 HIÁNYOSSÁGOK, PROBLÉMATERÜLETEK – LEHETŐSÉGEK, POTENCIÁLOK	28
1.2 GAZDASÁGI KOHÉZIÓ	29
1.2.1 KÖZÖS PONTOK A HATÁR KÉT OLDALÁN LÉVŐ GAZDASÁGBAN	29
1.2.2 KOMPLEMENTER ADOTTSÁGOK	50
1.2.3 MEGLÉVŐ GAZDASÁGI INFRASTRUKTÚRA.....	54
1.2.4 HIÁNYOSSÁGOK, PROBLÉMATERÜLETEK – LEHETŐSÉGEK, POTENCIÁLOK	63
1.3 TÁRSADALMI KOHÉZIÓ	64
1.3.1 DEMOGRÁFIAI ADOTTSÁGOK	64
1.3.2 HATÁRON ÁTNYÚLÓ MUNKAERŐ-MIGRÁCIÓ, FOGLALKOZTATÁS.....	77
1.3.3 INTERETNIKUS VISZONYOK	84
1.3.4 MEGLÉVŐ TÁRSADALMI KAPCSOLATOK	86
1.3.5 HIÁNYOSSÁGOK, PROBLÉMATERÜLETEK – LEHETŐSÉGEK, POTENCIÁLOK	93
2. TERVEZÉSI KERETEK	94
2.1 EU-S KERETEK	94
2.2 ORSZÁGOS KERETEK	103
2.3 REGIONÁLIS KERETEK	108

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

A stratégia készítésének előzményei

A Rába-Duna-Vág Korlátolt Felelősségű Európai Területi Együtműködési Csoportosulás (RDV EGTC) létrehozását a Komárom-Esztergom Megyei Közgyűlés elnöke kezdeményezte 2010-ben. Az eredeti elképzelés a formálódó Duna Stratégia keretein belül földrajzilag meghatározó szerepű magyar-szlovák Duna-szakasz integrált fejlesztését célozta. Ennek megfelelően az együtműködésbe Győr-Moson-Sopron megyét, valamint a Nagyszombati és a Nyitrai kerületet hívták meg. Az EGTC kialakítása érdekében Tatán (2010. augusztus 30.) került sor az első értekezletre a négy megye képviselőinek részvételével. Az előkészítési folyamat során a Nyitrai kerület végül visszalépett az együtműködésből, így az EGTC létrehozására vonatkozó szándéknyilatkozatot 2011. június 10-én a további három megye írta alá Tatán.

Az EGTC alapítási folyamata 2011 végére zárult le, a december 10-én jogerőre emelkedett fővárosi bírósági nyilvántartásba vételi végzéssel. (Az Európai Unió Hivatalos Lapjában a kötelező közlemény 2012. május 5-én jelent meg.)

Az EGTC 2012. évi első közgyűlésén, 2012. március 20-án, Esztergomban döntött róla, hogy elkészítteti az EGTC fejlesztési stratégiáját, amelynek első lépéseként a helyzetfeltáró részhez kér be ajánlatokat. Ügynökségünk a Határon Átnyúló Kezdeményezések Közép-európai Segítő Szolgálatával (CESCI) közösen ezen felhívás alapján készítette el az EGTC helyzetfeltáró dokumentumát.

A helyzetfeltárás tehát nem a három érintett megye gazdasági-társadalmi állapotát hivatott bemutatni. Annak célja a megalakult EGTC belső viszonyrendszerének feltárása, valamint a közös fejlesztések területi-gazdasági-társadalmi feltételeinek vizsgálata.

Ez két dolgot jelent. Egyrészt az EGTC-t mint a fejlesztések adekvát intézményi keretfeltételét értelmezzük, és úgy tekintünk rá, mint a három (illetve négy) NUTS 3-as szintű területi egység közös, integrált fejlesztésének irányítási-koordinációs keretére. E tekintetben az EGTC-t egységes egészként értelmezzük, önálló entitásként, amelyhez a remélt csatlakozó Nyitrai kerület rendelkezésünkre álló adatait is felhasználtuk.

Másrészt a vizsgálat elsősorban arra koncentrál, hogy az EGTC-n belül az együtműködésnek, a közös fejlesztésnek milyen térbeli-gazdasági-társadalmi feltételei

adottak, mik hiányoznak, illetve hogy milyen lehetőségeket látunk ezen feltételek megteremtésére.

Módszertani megjegyzések

Az Európai Unióban a kohéziós politika célja valamennyi régió harmonikus fejlődésének biztosítása, valamint annak lehetővé tétele, hogy az ott élő polgárok e régiók adottságait a legoptimálisabban kihasználhassák. Ez azt jelenti, hogy a területi sokféleséget olyan előnnyé alakítják, amely hozzájárul az egész EU fenntartható fejlődéséhez. Ezért az RDV EGTC szélesebb határsávjában fekvő térség „helyét” is együttesen értelmezve kell megtalálni az összeurópai fejlődési térben.

Egy térség versenyképessége és jóléte egyre inkább attól függ, hogy az ott élő emberek és ott található vállalkozások optimálisan ki tudnak-e használni minden területi előnyt. Egy globális és szorosan összekapcsolódó világ gazdaságban a versenyképesség azonban más területekkel való kapcsolatok kiépítésétől is függ, amelyek segítségével biztosítható a közös előnyök összehangolt és fenntartható kihasználása. Különösen igaz ez a határ menti térségekre, amelyek általában periférikus fekvésük, funkcióhiányos adottságaik miatt rászorulnak a határon átnyúló kooperációra. A technológia és az ötletek áramlása, valamint az áruk, a szolgáltatások és a tőke szabad mozgása mellett ez a kooperáció a területi fejlődés egyre fontosabb elemévé, valamint az EU hosszú távú és fenntartható fejlődésének kulcsfontosságú tényezőjévé válik.

Nem lehet kérdés tehát, hogy egy határtérségben, amely közlekedési és gazdaságdinamikai korridorok mentén fekszik, nem csupán helyi, de összeurópai érdek is a kapcsolatok intenzitásának növelése.

Mindez az európai kíváncsi az általunk vizsgált régióban is a kohéziós politikában körvonalazott fő szempontok alapján valósulhat meg legkönnyebben. Az Európa 2020 Stratégia¹ és az új kohéziós politikát érintő, a 2011 októberében publikált rendelettervezetek² alapján egyre világosabban rajzolódik ki a 2014-től várható időszak tervezési, programozási, elvi környezete. A koncentráció, összekapcsolás és együttműködés korábbi hármas pillére kiegészül egy átfogó integrált megközelítéssel.

¹ http://ec.europa.eu/regional_policy/what/europe2020/index_hu.cfm

² http://ec.europa.eu/regional_policy/what/cohesion/index_hu.cfm

Mindez alapvetően kedvez az RDV EGTC-hez hasonló, eleve számos szempontból integrációra törekvő határ menti együttműködésnek.

Mivel az EGTC stratégiai terve már elsősorban a következő programozási időszakot fogja kiszolgálni, helyzetelemzését is igyekeztünk úgy felépíteni, hogy az már szerkezetében is illeszkedjen a 2014 utáni időszakban várható új szemlélethez.

Éppen ezért **a helyzetfeltárás fókuszában a kohézió áll.** Integrált módon, a **területi, a gazdasági és a társadalmi kohézió oldaláról közelítjük meg az EGTC térségének állapotfelmérését.** Ennek legfőbb oka az, hogy a jövőbeni közös fejlesztésekre kevésbé a helyi adottságok lesznek hatással, mint azok a területi-gravitációs és gazdasági-társadalmi viszonyok, amelyek az EGTC belső összetartozását, integrációját, egyszóval kohézióját fogják erősíteni. A cél nem a három (négy) megyei szintű területi egység fejlesztése külön-külön, hanem a közös fejlesztések kereteinek kijelölése.

E tekintetben az Európai Unió legfejlettebb jogi-intézményi megoldása az EGTC, amely nemcsak a közös integrált fejlesztési program projektjeinek menedzselését, hanem az ezek eredményeként létrejövő új intézményi rendszer fenntartását is garantálni tudja. Ezért a helyzetelemzésnél hangsúlyosan koncentrálnunk azokra a tényezőkre, amelyek a résztvevő területi entitások közötti belső kapcsolatok erősítését, az egyes térségek nagyobb fokú integrációját segítik.

Értékeljük egyrészt a rendelkezésre álló statisztikai adatokat. Ezt is kettős területi megközelítésben: összehasonlító NUTS 3-as vizsgálatokat végzünk a magyar-szlovák határtérség mentén; majd ezeket a vizsgálatokat lebontjuk települési szintre is. Ez utóbbi megközelítésben már nem a teljes határtérséget, hanem a Nyitrai kerülettel kiegészített³ RDV EGTC területét vizsgáljuk. A statisztikai vizsgálatok természetesen számos megválaszolatlan kérdést hagyhatnak maguk után, különösen egy határon is átnyúló vizsgálati megközelítésben, hiszen az eltérő állami statisztikai hivatalok jobbára különböző módszerekkel mérnek eltérő jelenségeket, nagyon szűk azon mutatók köre, melyek standardizálási beavatkozások nélkül is összevethetők. Ezen információhiányok befoltozása érdekében célzott kérdőívekkel, interjúkkal igyekeztünk erősíteni a helyzetfeltárás módszertanán. A kérdések során online, személyes és telefonos úton

³ Lényegében az integrált területi megközelítés, a területi kohézió elvének érvényre juttatása miatt van szükség az EGTC területét a Nyitrai kerülettel is kiegészíteni. Így kapjuk meg azt az összefüggő határtérséget, melynek vizsgálata is releváns eredményekkel szolgálhat. (Az EGTC remélt jövőbeni ésszerű bővítése után is használható maradhat így az anyag.)

kerestük meg a megyei, illetve kerületi munkaügyi hivatalok szakembereit, a megyei, illetve kerületi önkormányzatok területfejlesztésért felelős szakembereit, a térség ipari parkjainak vezetőit, továbbá a térségben már működő három EGTC igazgatóját. Harmadik pillérként pedig a térség számára készült tervdokumentumokat dolgoztuk fel, főként a határ menti fejlesztések szempontrendszerére szerint.

A helyzetfeltárás a fentiekre tekintettel számos ponton és megközelítésmódjában is eltér a korábbi költségvetési időszakban alkalmazott módszerekkel előállítható, hasonló célú dokumentumoktól. A kísérleti jelleg miatt az elkészült anyag nyilván számos ponton továbbgondolható, továbbfejleszhető. Az újszerű intézményi megoldás (EGTC), valamint az új kohéziós politika által elvárt integrált, stratégiai szemléletmód, az Európai területi együttműködésre vonatkozó rendelettervezetben megfogalmazódó, szigorú határon átnyúló jelleg azonban megköveteli, hogy újszerű szemléletmóddal közelítsünk a határtérségek fejlesztéséhez is.

Az RDV EGTC így úttörő kezdeményezője lehet egy újfajta területi tervezési módszernek is, reményeink szerint további követőket találva a közép-európai térségben.

A helyzetfeltárás legfőbb megállapításai

1. Területi kohézió

Az RDV EGTC a Duna-makrorégió földrajzi középpontja, amely a Bécs–Budapest metropoliszövezetek között is félúton fekszik. Belső kapcsolatainak szervező elve maga a folyó, amely közös örökségként köti össze a szlovák és magyar kistájakat. A három főváros erős gravitációs hatást gyakorol a térségre, ami mostanáig inkább akadályozta, mint segítette az együttműködések kialakulását (a régió szereplői elsősorban a fővárosok irányába orientálódtak, nem egymás felé). A jelen stratégia elsődleges célja, hogy megrajzolja egy új típusú együttműködés kereteit, amely minden érintett fél számára előnyös kondíciókat biztosít ebben a tágabb földrajzi összefüggésrendszerben. Az RDV-régió belső viszonyait, a területi kohézió kereteit a természetes és funkcionális vonzaskörzetek és a normatív régióalkotó tényezők határozzák meg. A helyzetfeltárásban ezért megvizsgáltuk az RDV-térség városainak természetes gravitációs erejét, és azt állapítottuk meg, hogy az EGTC belső kohézióját

azok a várospárok tudják leginkább biztosítani, amelyek a határsávban egyfajta összekötő kapocsként funkcionálnak (Győr-Nagymegyer, illetve a Nyitrai kerület csatlakozása esetén Komárno-Komárom, Párkány-Esztergom). A térségi kohézió vizsgálatának másik eszköze a funkcióvizsgálat. A megyeszékhelyek (Nagyszombat, Nyitra, Győr és Tatabánya) mellett kiemelkedő (átlag feletti) funkciósűrűséget mértünk Sopron, Dunaszerdahely és Esztergom esetében. Ezek a városok várhatóan az EGTC életében is meghatározó szerepet fognak játszani. Az EGTC belső területi kohéziójának legfontosabb tényezője azonban az infrastruktúra, a hálózati kapcsolatok megléte vagy hiánya. A Nyitrai kerületet is magába foglaló régió belül ma három közúti (Medve-Vámosszabadi, Komárno-Komárom, Párkány-Esztergom) és egy vasúti híd (Komárno-Komárom) található, utóbbit személyszállítási célokkal már nem használják. A rajkai (közvetlen Pozsonyt kiszolgáló) és a medvei híd közötti közel 60 km-es szakaszon az átkelés feltételei ma igen mostohák. A két határ menti régió közlekedési kapcsolatai horizontálisak, a vertikális hálózati kapcsolatok gyengék és alsóbb rendűek. A térségi integráció érdekében fejleszteni szükséges az infrastruktúrát és a ma nem létező szolgáltatási kínálatot is erősíteni kell. Ezek a tényezők erősíthetik a területi kohézió kialakulását, ezáltal a jelenleg elválasztottságban fekvő városok közötti kapcsolatrendszer megerősödését, és így egyfajta együttes ellensúlyt képezhetnek a fővárosok elszívó hatásával szemben.

2. Gazdasági kohézió

A gazdasági kohézió vizsgálatának keretében áttekintettük a Duna két partjának gazdasági struktúrájában fellelhető párhuzamosságokat és komplementer elemeket. Előbbire jó példa az autóipar, amely mindkét országban hangsúlyos szereplőként van jelen. Az ehhez kapcsolódó képzések mégis párhuzamosan futnak, nincs integráció, s bár az alvállalkozók között vannak, amelyek mindkét oldal irányában szállítanak, egy szélesebb klaszterizációs folyamat nem indult meg, és egyelőre hiányzik a meglévő K+F-kapacitások közös kihasználása is. A szlovák és a magyar oldal eltérő fejlődési pályát futott be, és számos területen rendelkezik egymást kiegészítő adottságokkal (a turizmus, a mezőgazdaság, a képzési kínálat stb. terén), amelyek közös hasznosítása az RDV EGTC integrált fejlesztését segítheti. A tematikus integráció mellett az együttműködés a működő ipari parkok és logisztikai centrumok részvételével

intézményi szinten is fejleszthető, közös befektetési-logisztikai övezetek kialakításával. A kutatás-fejlesztési kapacitások összehangolásával egy innovációs tengely is létrehozható a Bécs–Pozsony–Budapest városhármas szomszédságában, a kedvező infrastrukturális adottságok kihasználásával. Kitörési pontként fogalmaztuk meg a zöldenergia területét is.

A turisztikai szolgáltatások megléte és kihasználtsága közötti jelentős különbségek azt jelzik, hogy e téren is érdemes a közös fellépés lehetőségét megvizsgálni.

3. Társadalmi kohézió

A demográfiai viszonyok tekintetében a szlovák oldal kedvezőbb helyzetben van, itt egyelőre magasabb az aktív korúak és a fiatalok aránya, mint a Dunától délre eső területen, amelynek az öregedési indexe magasabb. Ugyanakkor mindkét térségbe erős a bevándorlás, mivel a keleti országrészekben nincs elegendő munkalehetőség, itt viszont relatív munkaerőhiány alakult ki a 2000-es évek végére. A natalitási mutatók mindkét régióban egyre rosszabbak, így csak az odavándorlásoknak köszönhetően nem alakult ki drasztikusabb népességfogyás.

Az elmúlt évtizedben élénk munkaerőmozgás alakult ki a határon át is, mivel a dél-szlovákiai járásokat jórészt elkerülték a nagyobb befektetők, míg a magyar oldalon éppen a Duna mentén alakult ki egy fejlett ipari zóna. A 2007-es, közel 20000-es ingázói létszámhoz képest a válság óta (részben az időközben megindult szlovák iparfejlesztésnek köszönhetően) a szlovákiai munkaerő részesedése jelentősen csökkent, számuk 2009 végén már nem érte el a 8000-et. A dél-szlovákiai régió relatíve kedvezőbb foglalkoztatási mutatóihoz mindazonáltal a magyar térségek munkaadói is hozzájárulnak, s ez megfelelő alapot teremt egy közös foglalkoztatási-képzési integráció kialakításához.

Mind a munkaerőpiac, mind a régió belső társadalmi kohéziójának erősítésében meghatározó szerepet játszik a szlovákiai magyar közösség, amely egyfajta közvetítőként segítheti az együttműködés megerősödését. Ugyanezt a funkciót látják el a testvér-települési kapcsolatok és a térségi együttműködések (eurorégiók, EGTC-k).

4. Tervezési keretek

A tervezési kereteket három különböző szinten vizsgáltuk: az európai szintet az Európa 2020 stratégia, az új kohéziós politika, az EGTC-rendelet (mint jogi eszköz) és a Duna Stratégia képviselte. Az országos szinten a nemzeti fejlesztési terveket, az operatív programokat és az Országos Területfejlesztési Konceptiót használtuk fel. A regionális szinten igyekeztünk minden olyan megyei és kerületi ágazati koncepciót áttanulmányozni, amelynek lehet határon átnyúló relevanciája. Összességében az állapítható meg, hogy az uniós dokumentumokban a téma hangsúlyosan szerepel, mint a közös kohéziós politika egyik fontos területe. A megyei-kerületi dokumentumokban több helyütt megemlítsre kerül, Komárom-Esztergom megyének pedig saját CBC-stratégiája is van. Az országos szint azonban szinte egyáltalán nem számol az ilyen típusú együttműködésekkel, ami nem igazán biztosít kedvező politikai háttérrel a munkának. Az együttműködésben érdekelt feleknek ezért annak érdekében is össze kell hangolniuk fellépéseiket, hogy a 2014–2020-as tervezési időszakra egy pozitívabb attitűd alakuljon ki a közpolitikában.

A helyzetfeltárás újszerű módszerrel készült, ami talán szokatlaná teszi a feldolgozást, és minden bizonnyal hiányosságokat is tartalmaz. A célunk az volt, hogy a területfejlesztési szakmai kereteken belül egy olyan dokumentumot alkossunk meg, amely a résztvevő megyék és kerületek közötti kohézió erősítésére koncentrál, hiszen az EGTC intézményének ez a lényege. Az RDV EGTC három alapítója eddig járatlan ösvényen indult el, amelyen a hagyományos, óvatosan elzárkózó megközelítés helyett az integrált, minden szereplő érdekeit szem előtt tartó, win-win megoldások követése a javasolt. Szándékaink szerint ehhez járultunk hozzá az EGTC stratégiai helyzetfeltáró tanulmányával.

Tóth Attila

igazgató

Déli Régió Regionális Fejlesztési Ügynökség

Párkány

1. KOHÉZIÓVIZSGÁLAT

A helyzetfeltárást a kohézió oldaláról közelítjük meg. A vizsgálati terület helyzetének értékelésekor az általános kohéziós szempontokat helyezzük előtérbe. A területi értelmű kohézió kapcsán táji, gravitációs, funkcionális, határátmeneti és intézményközi térbeliséget vizsgálunk. A klasszikus (és az új programozási ciklusban már elavulttá váló) ágazati megközelítést javarészt a gazdasági kohéziót kutató fejezetben bontjuk ki, egy olyan újszerű, komplex megközelítésben, amely elsősorban a térség közös, illetve egymást kiegészítő gazdasági sajátosságait emeli ki, külön kitekintéssel a hiányosságokra, összehangolatlanságokra, továbbá lehetőségekre és infrastrukturális potenciálokra. Harmadik megközelítésben pedig a társadalmi kohézión keresztül vizsgáljuk meg a térség demográfiai állapotát, meglévő társadalmi kapcsolatait és munkaerő-migrációs, foglalkoztatási helyzetét.

1.1 TERÜLETI KOHÉZIÓ

Gyakori hiba, hogy területfejlesztési dokumentumok esetén a tárgyalt térségen kívüli területek fehér foltként jelennek meg. Ezt a hibát igazából már az ilyen típusú tervezésnél se szabadna elkövetni. Magától értetődik, hogy a határ menti fejlesztéseket megalapozó stratégiának már a helyzetelemzési szakasza is integráns egészként tekint a fejlesztési területre (így összefüggő vizsgálati területként tárgyalja az RDV EGTC nyitrai kerületi irányban tágítva értelmezett térségét). A helyzetfeltárással során törekedtünk arra, hogy a régiót egy tágabb kontextusba helyezve értelmezzük, ezáltal szemléleti szempontból is alátámasztva a területi kohézió kérdését. A jelenséget érintő helyzetképet több releváns területi vonatkozású megközelítésben vizsgáljuk meg.

1.1.1 TÁJSZERKEZET

Minden térség táji, természetföldrajzi beágyazódása alapvetően határozza meg annak társadalmi, gazdasági, településhálózati fejlődését. Napjainkban a táj adta akadályok már relatíve könnyedén leküzdhetők, de a településszerkezet kifejlődésére a múlt századok során ezzel együtt is alapvető befolyást gyakoroltak. A településközi kapcsolatok

irányait, a jellemző tájgazdálkodási formákat pedig még napjainkban is alapvetően meghatározzák a természeti sajátosságok.

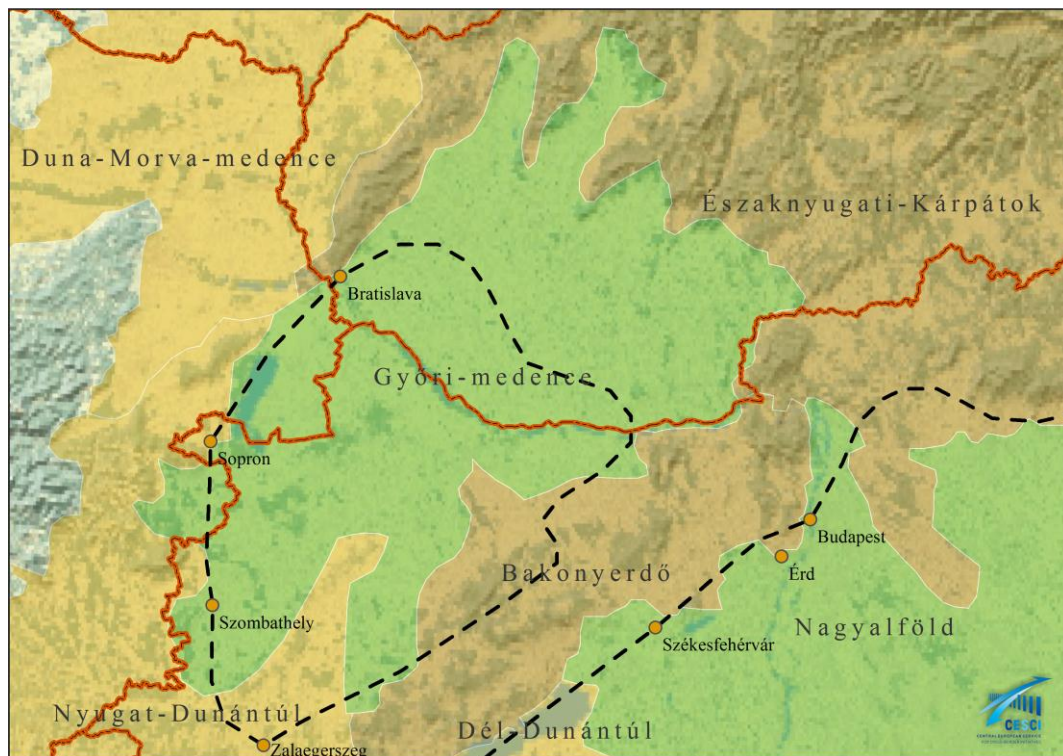
Az RDV EGTC térsége része, hozzávetőleges fókuszpontja a Duna régiónak. Ez a nagytáji elhelyezkedés az Európai Duna Régió Stratégián keresztül egyben rendkívül aktuális tervezés-stratégiai jelentőséget, pozíciót is kölcsönöz a térségnek. A Duna menti fekvés és a középső Duna régiós elhelyezkedés együttesen olyan kontextusba helyezi a térséget, amely tervezési szempontból megkerülhetetlen előnynek tűnik. Erre a tágabb térbeli fekvésre a majdani stratégiaalkotásnak, de már az azt megalapozó helyzetelemzésnek is figyelmet kell fordítania.

1. Térkép. Az RDV EGTC helye a Duna régión belül

Ha még mindig a nagytáji megközelítésnél maradva közelítünk rá a térségre, a Kárpát-medencén belül elfoglalt pozícióra kell felhívni a figyelmet. Az RDV térség lényegében a Kárpát-medence nyugati kapuja. Része gyakorlatilag a teljes Kisalföld, a Dunántúli-középhegység északkeleti, illetve a Nyugati-Kárpátok délnyugati csücske. Ez a táji tagolódás egy igen változatos, sok szempontból önállósra is alkalmas pozícióba helyezi a régiót. Mindez már történeti távlatban is megmutatkozott, hiszen lényegében a Kisalföldet ölelte körbe az a régi vásárvonal, mely mentén gazdát cseréltek a környező

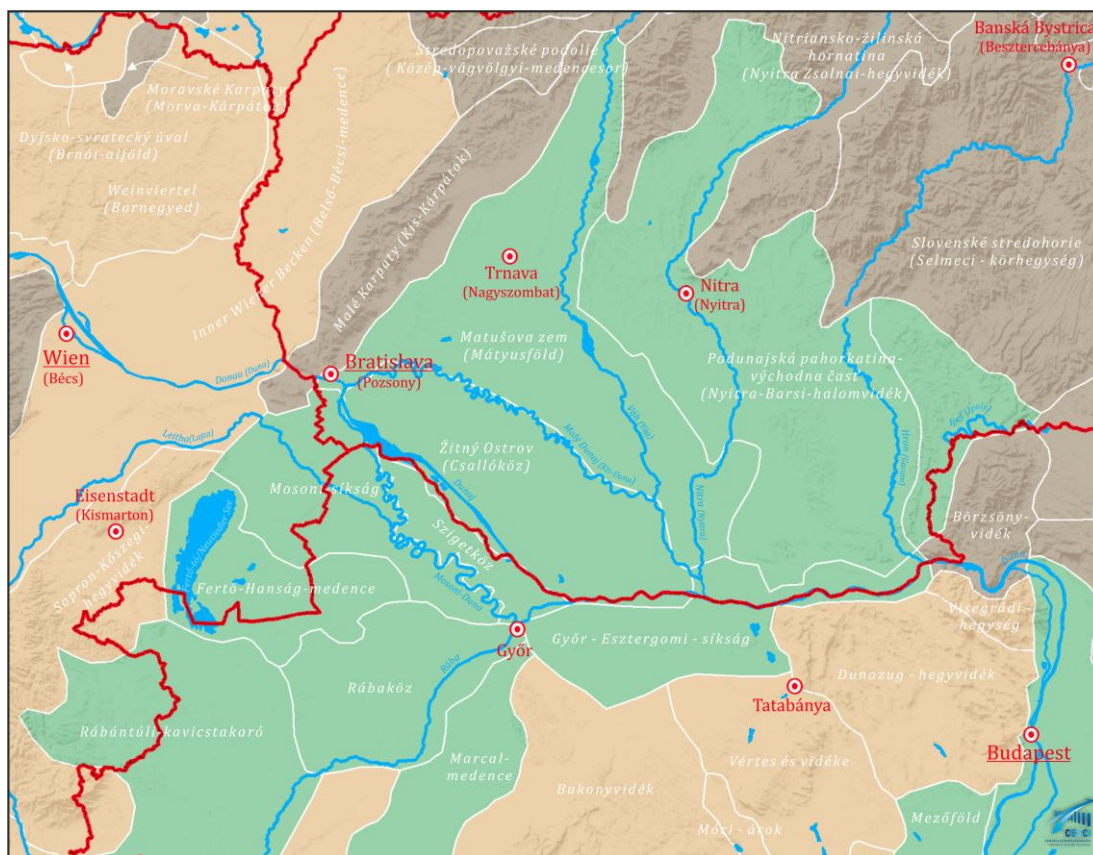
hegységi, dombsági térségek jobbára iparos árui a belső, sík területek túlnyomórészt mezőgazdasági termékeivel. E korai táji összhang kezdetleges formái ma új, modern gazdasági kapcsolattartási lehetőségek formájában élednek újjá, a közös érdekek, a közös fekvés mentén.

2. Térkép. A térség nagytájai és történelmi vásárvonalai

A táji rétegződést még közelebbről, kistáji szinten szemlélve már a térség belső táji viszonyaival kell foglalkoznunk. A térség gerincét a Duna, annak árterei, szétteretett hordalékán fekvő termékeny síkságai alkotják. A Mosoni-síkság, a Szigetköz, a Csallóköz és a Győr-Esztergomi-síkság képviselik ezt a Duna-menti középső folyosót. E tájak állapota, mezőgazdasági teljesítőképessége alapvetően függ a Duna vízjárásától. A Fertő-Hansági-medence, a Rábántúli-kavicstakaró, a Rábaköz, a Marcal-medence, a Mátyusföld, a Nyitra-Barsi halomvidék szintén a mezőgazdaságilag termékeny síkvidéki tájakhoz sorolható, ezek hordalék- és vízellátásáról azonban már inkább a Duna mellékfolyói (pl. Rába, Nyitra, Vág) gondoskodnak. E belső, rendkívül termékeny síkvidék komoly ipari potenciált is rejtő középhegységi vonulatokkal van körülölelve, amely táji adottság gazdaságilag is több lábon állóvá teszi a térséget. A Vág-völgy felső része, a Kis-Kárpátok vonulata, a Dunazug-hegyvidék, a Vértes és Vidéke jelentős ipari

lehetőségeket rejt, míg a Visegrádi-hegység a Dunakanyarral elsősorban turisztikai adottságairól híres.

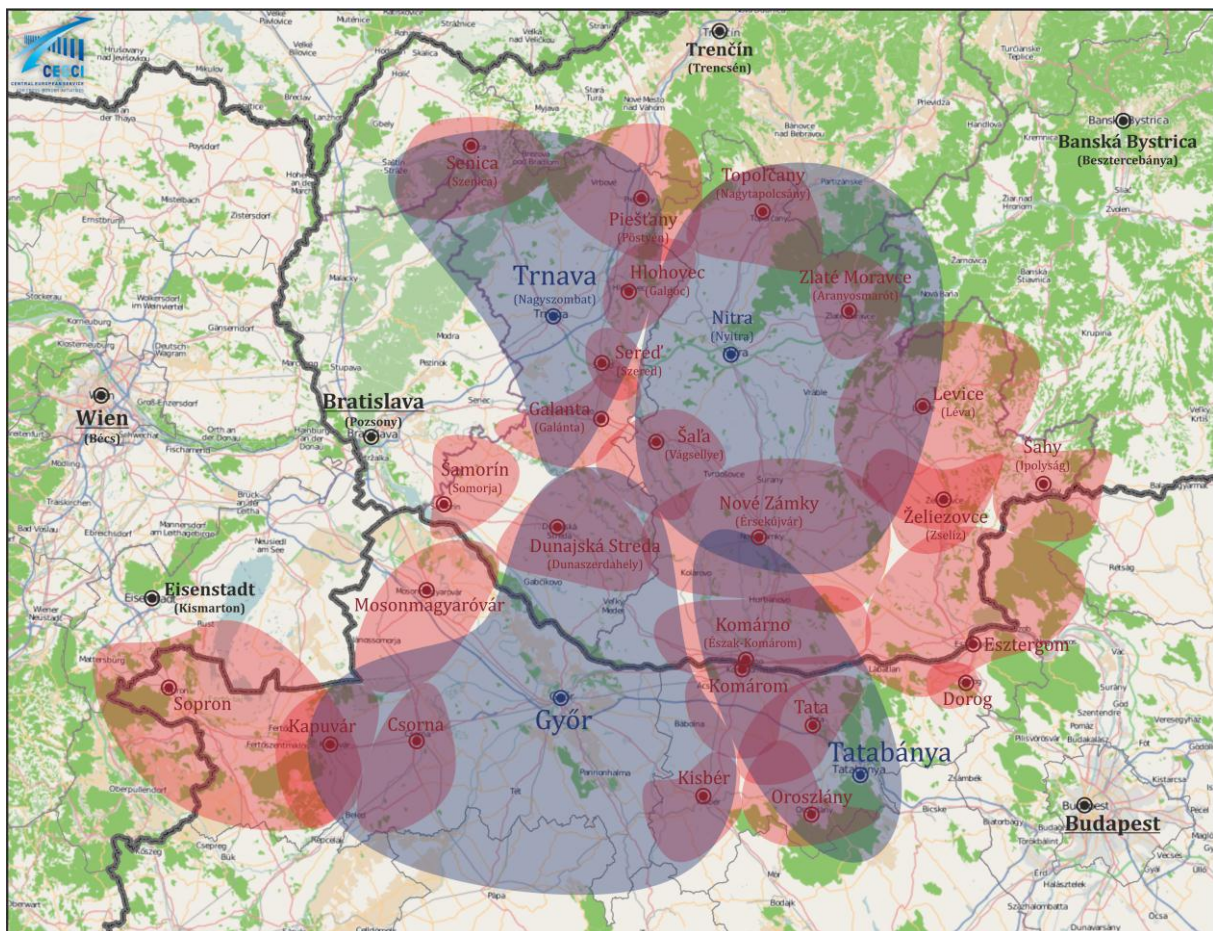

3. Térkép. Az RDV térség kistáji felépítése

Meg kell továbbá említanünk a víz, mint rendkívül értékes közös, táji jelentőségű erőforrás jelenlétét. Az ökológiai (ezzel turisztikai), mezőgazdasági, energetikai, és közlekedési felhasználás mellett, óriási közös érték, hogy Európa egyik legnagyobb jelentőségű ivóvízbázisa is az RDV térség dunai kavicsshordaléka alatt rejtőzik. A Pannon tenger feltöltődése során a Duna itt építette ki Európa legnagyobb, helyenként 400 m vastagságú homokos, kavicsos hordalékkúpját. Az ebben tárolt ivóvíz minőségű réteg és talajvíz már 2-3 m-rel a felszín alatt megtalálható, ez a tulajdonság pedig rendkívül érzékennyé teszi. E tulajdonság mindenképp közös gondoskodást igényel, hiszen az egyik oldal esetleges szennyeződése vagy pazarló vízkivétele a másik oldal, készleteit is károsíthatják. A közös, több 1000 m mélységben fellelhető termálvízkincs is jelentős közös természeti erőforrása a régiónak. Ennek a kincsnek a közösen összehangolt, a jövőbe mértéktartóan tekintő felhasználása jelentősen javíthatja a térség kohézióját.

1.1.2 GRAVITÁCIÓS VISZONYOK

A határon átvélő kapcsolattartások feltárásakor, fejlesztési stratégiák megalapozásakor, a pusztán statisztikai elemzésen túl érdemes az elméleti területi kutatásokban használt tudományos eszköztárat is segítségül hívni. A településhálózatban fellelhető (erő-)viszonyok feltérképezésére talán a legobjektívebb vizsgálati módszer a különböző gravitációs modellek használata. Segítségükkel megállapítható az egyes központok elméleti vonzásterének nagysága, kiterjedése.

4. Térkép. Az RDV térség fő- és alközpontjainak, ellenpólusaikhoz viszonyított, Reilly-képlettel meghatározott elméleti vonzásterületei, 2008

Elemzésünkben a gravitációs modellek közül az úgynevezett Reilly-képlettel kifejezett modellt választottuk. Ez a modell két szomszédos központ között annak a harmadik pontnak a koordinátáit adja meg, ahol a két központ vonzóereje kiegyenlítődik (ahol vonzáskörzetük határa van). Ha egy központ összes ellenpólusának (szomszédjának) vonzáshatár-értékeit kiszámítjuk és ezeket a pontokat összekötjük, megkapjuk az adott központ elméleti

vonzásterét. A modell lényegében a két központ közötti távolságot és településhálózati „tömegüket” (többszöröse népszerűség) veszi figyelembe, a „gravitációs-ter” meghatározásakor. Ez lényegében a newtoni gravitációs számítás társadalomkutatási analogonja. Fontos leszögezni, hogy ez a módszer egy elméleti kutatási módszer. Nem helyről-helyre verifikálható értékeket ad, hanem inkább (a valóságot persze igen jól megközelítő) arányokat, tendenciákat jelez, objektív, egységesen összevethető formában.

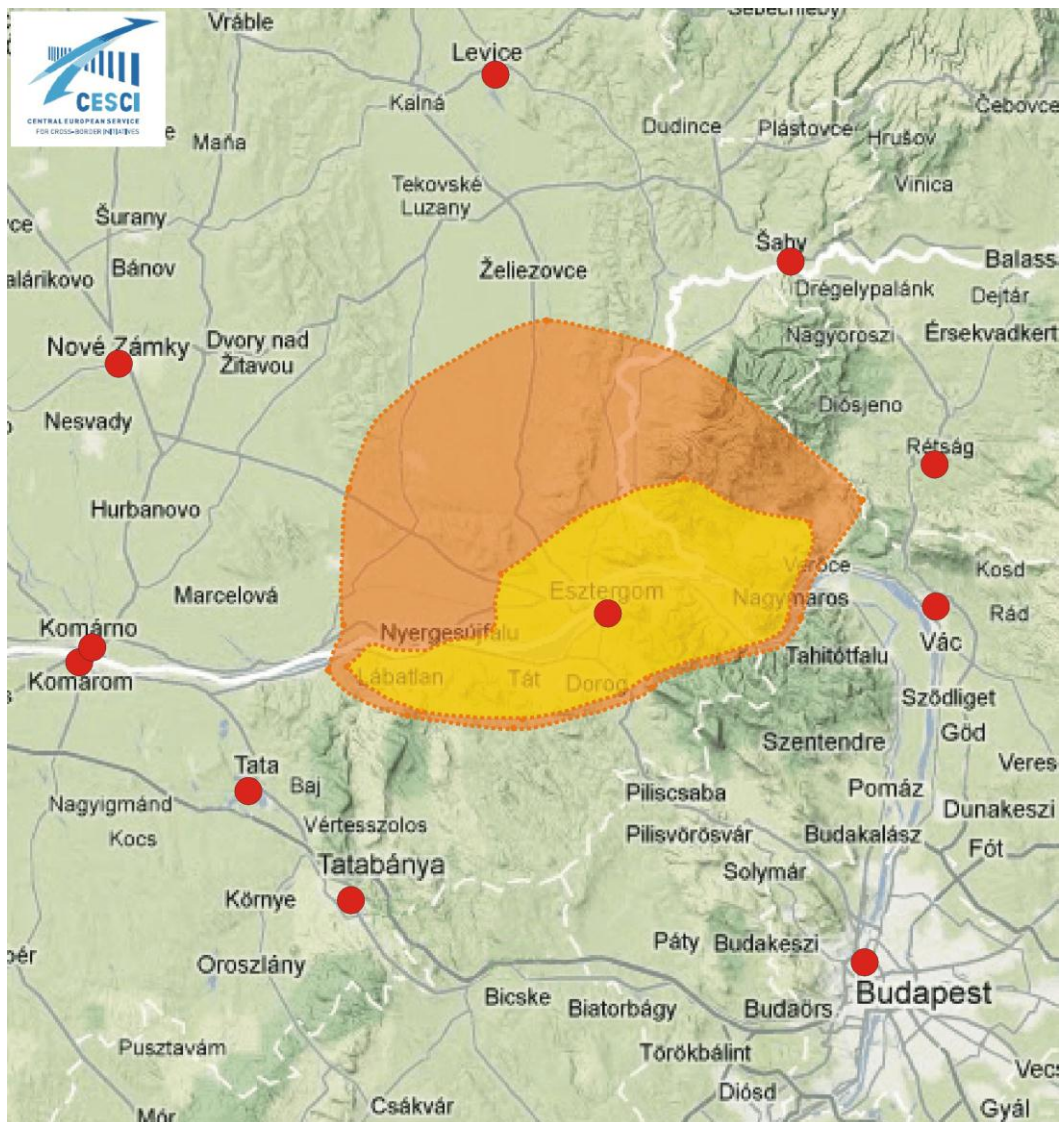
A kiterjedt számítások eredményeit, a jobb interpretálhatóság érdekében grafikusán, térképre vetítve ábrázoltuk. A 4. térképen a két közigazgatási egység fő- (narancssárga) és alközpontjainak (sárga) elméleti vonzásterületeit tüntettük fel, együttesen. A térkép önmagáért beszél, minden, a régióban megtalálható központ vonzásterét nyomon követhetjük. Látható, hogy a négy NUTS 3-as egység központjainak gravitációs tere milyen viszonyban áll a szomszédokéval, illetve magukkal a megye- és kerülethatárokkal. Számos helyen, a közigazgatási egységeken kívüli nagyobb központok vonzásterébe benyúlik vizsgálati térségünk területére, de az általunk vizsgált központok is sok esetben terjesztik át vonzó hatásukat a megye, kerület és országhatárokon kívüli területekre. Az ilyen átkerjedések közül számunkra most nyilvánvalóan a Dunán, az államhatáron átkerjedő vonzásteretek kérdése a legizgalmasabb, hiszen ez az a sáv, amelyben az RDV EGTC által várhatóan generált határon átnyúló kapcsolattartások a legintenzívebben fognak jelentkezni. A régió belső határán Esztergom, Komárom és Komárno, továbbá Győr jelentenek olyan központokat, amelyek gravitációs terei helyzetelemzésünk szempontjából részletesebb értékelést érdemelnek.

Érdekes megvizsgálnunk e négy jelentős határ menti város elméleti vonzásterületeinek utóbbi két évtizedes alakulását. Elvégzett modellszámításaink eredményei alapján a következő kép tárul elénk. Esztergom esetében meg kell állapítanunk, hogy a vizsgált időszak folyamán a város minden irányban (és a legtöbb irányban jelentősen) növelte erőterét. Ez azért különösen érdekes, mert a 20. század eleje óta Esztergom vonzásterülete folyamatosan zsugorodott. Egyértelmű tehát, hogy a legutolsó időszakban megfigyelhető erőter-növekedés a fokozatosan kinyíló határhelyzet, a megépülő Duna-híd és a térségben ezzel párhuzamosan megvalósuló sikeres határon átvágó együttműködések számlájára írható. Ki kell emelnünk továbbá az esztergomi vonzáster kiterjedésének sajátosságai közül azt a tényt is, hogy bár a város Magyarország területén található, természetes erőterének nagy része a határ túloldalán fekszik. Ha figyelmünket Komárom és Komárno irányába fordítjuk, összetettebb képpel találkozunk, mint Esztergom esetében. A két város erőterének határa gyakorlatilag a

Duna mentén húzódik, vonzásteraik kiegészítik egymást, lényegében egy kétrészes „kirakós játék” elemei. Speciális a helyzet abból a szempontból is, hogy a két város nagyon sok ponton szorosan összefonódik. Minél erősebb ez az összefonódás, annál több településre terjeszthetik ki központi szerepüket, térszervező erejüket. Szólni kell még arról is, hogy a két város a vizsgálati időszak során eltérő utakat járt be. A magasabb településhálózati rangú, történelmileg is jelentősebb Komárno például egyelőre nem tudott élni a megnyíló határokkal járó történelmi lehetőséggel, erőtere inkább stagnál, enyhén zsugorodik. Ellenben a „kistestvér”, Komárom, ha nem is esztergomi intenzitással, de növelni tudta erőterét. Ki kell még emelni, hogy mindkét város éppen Esztergom irányából könyvelhette el a legnagyobb pozícióvesztést, ami világosan jelzi, hogy mennyire sokat számít a határok mentén fekvő központok esetében a hiányzó infrastrukturális elemek (esetünkben a Mária Valéria híd) pótlása, valamint a határon átvéelő együttműködések stratégiai szintű kezelése. Komárom és Komárno esetében valószínűleg nagyon komoly szerepe van a megvalósuló „együttműködési filozófiának” abban, hogy erőtereiket nem tudták a történelmi helyzetnek megfelelően növelni. A két település ugyanis jobbra városi szintű együttműködésben gondolkodott eddig (amelyek tekintetében egyébként példaértékű munkát végeztek), a térségi kapcsolatok kiterjesztésére kevésbé fordított energiákat.

Győr esetében egy jobbra stagnáló erőterrel találkozunk. Habár a város az 1990-es évek elejét követően jelentős fejlődésen ment keresztül, ezt a szerencsés potenciált mégsem sikerült maradéktalanul átadni közvetlen térségének, vonzáskörzete nem növekedett érdemben. Valószínűleg Győr esetében is hiányoztak a megfelelő erejű direkt térszervezési szándékok, de talán ennél is jelentősebb (némileg persze az előzővel összefüggő) probléma, hogy a város természetes hinterlandjába tartozó csallóközi települések irányában nagyon szegényes a kapcsolódási pontok száma és minősége. Ez a körülmény pedig alapvetően nehezíti meg a város vonzási, fejlesztési hatásainak térbeli terjedését. Mindezt a megállapítást egy esztergomi példával is megvilágíthatjuk, hiszen a 2001-ben újjáépülő Mária Valéria híd egészen új térkapcsolati lehetőségeket teremtett a térségben. Míg Komárno és Komárom esetében a meglévő hídon korábban is zajló forgalom határ-elmosódással párhuzamos élénküléséről beszélhetünk; addig Esztergom és Štúrovo (Párkány) esetében a határ könnyebb átjárhatósága kiegészült egy, a kapcsolattartás egyszerűsödését meghatározó Duna-híd újjáépülésével.

Az előzőekben használt modellt úgy finomítottuk tovább, hogy ezt a speciális közlekedéshelyzet-változást, és annak térkapcsolati kihatásait is kimutassa. Ehhez a legfontosabb eszköz a közúti időtávolság⁴ figyelembevétele volt. Az ábrán sárga színnel látható a híd újjáépítése előtti állapot, és narancssárgával a híd megépültét követő helyzet. Szembetűnő, hogy milyen óriási befolyást gyakorolhat egy-egy közlekedésfejlesztési aktus a térkapcsolatok alakulására. A híd megnyitásával Esztergom északi irányban gyakorlatilag megduplázta hinterlandját.

5. Térkép. Esztergom vonzáskörzeti modellje, közúti időtávolsággal számított Reilly-képlet alapján, a Mária Valéria híd újjáépítése előtt és után⁵

⁴ A www.maps.google.com útvonaltervezőjét használtuk.

⁵ Forrás: Komárom-Esztergom megye határon átnyúló együttműködéseinek stratégiai programja

A határtól távolabb eső megyeszékhelyeknek (Tatabánya, Nyitra, Nagyszombat) bizonyos, e városok méretéből és jelentőségéből adódó, speciális funkcionális vonzáshatásai is lehetnek határon átnyúló hatásúak. A térség centrumainak térszervező hatás-összehangolása jelenleg kétpólusú képet mutat, az országhatároknál sajnos elvégződik (az egyébként sem maradéktalanul helyes) tervezői térfelfogás, ennek következményeként nem minden esetben beszélhetünk szerves vonzáskörzeti tagolódásról.

Összefoglalásként megállapítható, hogy egy kettős szempontrendszer szerint indokoltak a térség városai, illetve e városok vonzásterületei közötti együttműködések.

Egyrészt a határ menti centrumok esetében (Esztergom, Komárno és Komárom, Győr), a határon közvetlenül és szinte minden funkcióra kiterjedően áttérjedő vonzástervek esetében egy olyan helyzettel találkozunk, ahol a sokáig csonka vonzástervek társadalma és gazdasága nehezebben fért hozzá a tértudományi szempontból vett szervező központja által kínált területi fejlődést serkentő szolgáltatásokhoz, hatásokhoz. Ezeken a területeken átfogóan, mikro szinten is támogatandók a határ menti együttműködések, közös fejlesztési szándékok, kapcsolaterősítések. Esztergom esetében főként azért, mert a központhoz tartozó vonzáskörzet nagy része a határ túloldalán található. Komárom és Komárno esetében pedig azért, mert minél szorosabbra fűzi a két város kapcsolatait, annál nagyobb együttes gravitációs erőteret képesek kialakítani a határ két oldalán. Ezáltal pedig felértékelődik a településhálózaton belül betöltött közös szerepük, erőterük gazdaságosabban és hatékonyabban működtethető. Győr esetében pedig azért, mert a Csallóköz településeinek területi fejlődését a legutóbbi időig nagyban gátolta az a tény, mely szerint a távolabbi főközpont, Pozsony kapcsolata mellett komoly hiányt szenvedtek közelebbi, gravitációs értelemben véve természetes alközpontjuk, Győr pozitív térszervező hatásainak kiaknázásában. Fontos kiemelni, hogy a kerületek és a megyék valójában e három „ponton” találkoznak. Éppen ezért amilyen mértékben erősödnek az itteni határon átívelő kapcsolatok, annál kiterjedtebbek lesznek a megyei szintű együttműködési felületek is.

Másrészt a térségben, általános értelemben, a határsávtól elvonatkoztatva is megfigyelhető egy fontos és összetett városhálózati egymásrautaltság. A gravitációs térképen jól követhető, hogy a térség fő és alközpontjai, térszervező hatásaikkal miként töltik ki a rendelkezésre álló teret. E központok térbeli hatásainak egymáshoz hangolása

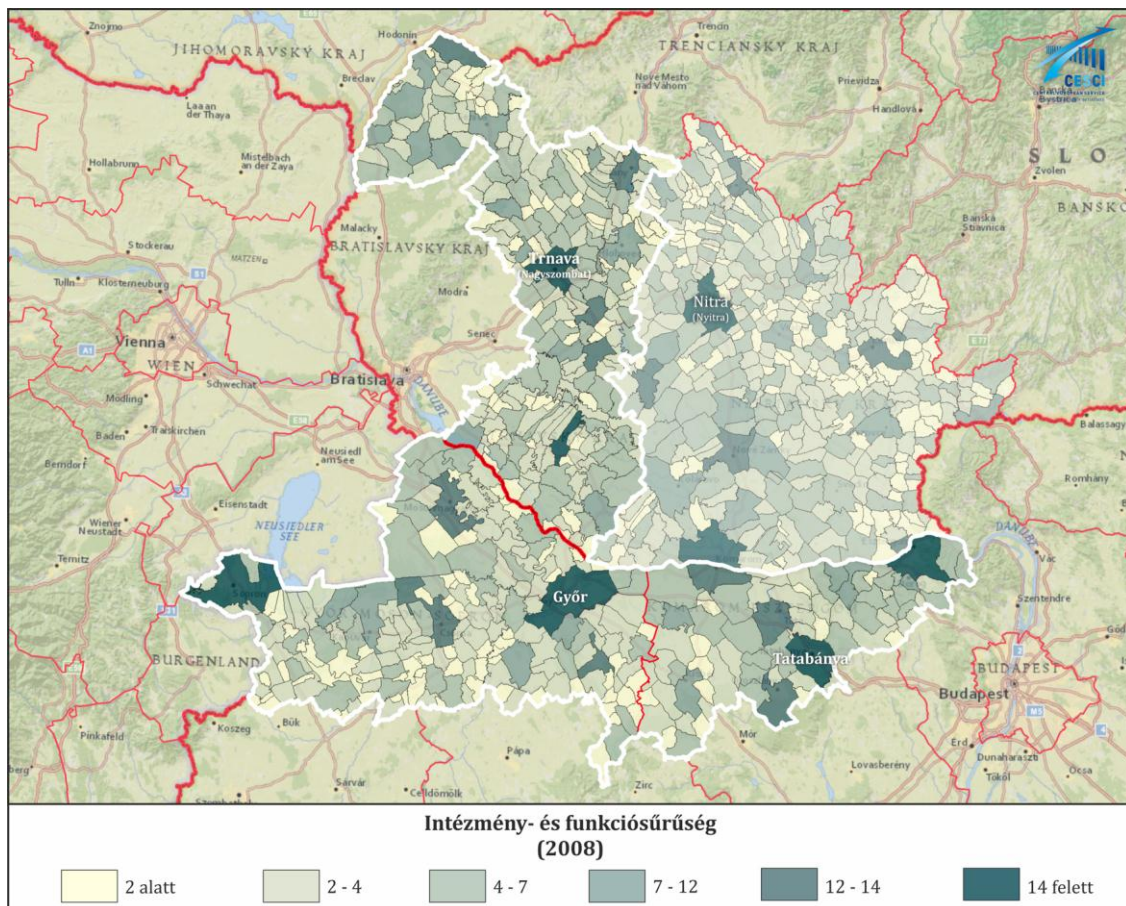
szintén határon is átnyúló feladat. Az egymással átfedésben lévő, megosztott vonzódású, illetve a vonzásárnyékban lévő zónák felszámolása jól átgondolt infrastruktúra- és funkciófejlesztéssel megvalósítható. Ez pedig egy sokkal jobb területi gazdaságosság irányába mutat, mivel a természetes központokkal való kapcsolattartás a vonzott települések számára is minden esetben gazdaságosabb, mint az erőltetett kapcsolatépítés a távolabbi városok irányában.

1.1.3 FUNKCIÓANALÍZIS

Egy térség főbb központjai nem csupán a területi kutatásokban alkalmazott elméleti módszerekkel azonosíthatóak be. A távolságon és (gazdasági, népességi) településnagyságon kívül számos más tényező is befolyásolja, hogy mely városokból, falvakból válik vonzó, és melyekből vonzott település. A különböző intézmények elhelyezkedése alapján, úgynevezett funkciósűrűség-vizsgálattal is nagyon érzékletesen mutathatjuk be egy régió településhierarchiáját. Térképünkön a legfontosabb, mindkét oldal statisztikájában regisztrált intézményi funkciókat összegeztük, településenként. Tekintettel voltunk kulturális, közigazgatási, egészségügyi, szociális, közlekedési, oktatási, rendészeti stb. funkciókra. Egész pontosan a következő 15⁶ intézmény meglétét vizsgáltuk: óvoda, általános iskola, középiskola és szakiskola, egyetem / főiskola, kollégium, sportcsarnok, mozi, múzeum, könyvtár, nyugdíjas otthon, tűzoltóság és mentőállomás, gyógyszerár, háziorvosi rendelő, szakrendelő, kórház. A térképen annál sötétebb színt kapott az adott település, minél több fent felsorolt funkció található meg területén. Az eddigi elemzések tanulságai birtokában persze nagyobb meglepetésekre az intézmények eloszlását vizsgálva sem kell számítanunk. Funkcionális szempontból is leginkább azok a települések a központok, amelyeket eddig is ezzel a jelzővel illettünk. A két térség funkcióeloszlása között a legfontosabb különbség az, hogy a szlovák oldalon kissé központosítottabb az intézményhálózat. A városokban viszonylag sok intézmény megtalálható, míg a falvakban alig néhány (ez különösen jellemző a Nyitrai kerület keleti felében). Ezzel szemben a magyar oldalon egyenletesebben magasabbnak mondható a települési funkciósűrűség. Intézményi szempontból (mindkét oldalt vizsgálva) is nagyjából ugyanazok a vonzáskörzetek rajzolódnak ki, mint amiket az előző fejezetben bemutattunk.

⁶ Ezek voltak azok az intézmények, amelyek meglétét mindkét oldalon egységesen meg tudtuk vizsgálni.

A három vizsgált határon átnyúló vonzaskörzet (Esztergom-Párkány, Komárom-Komárno, Győr-Dunaszerdahely) feltűnő egyensúlytalansága csak részben magyarázható a népességszámbeli különbséggel. Ez főként akkor válik világossá, amikor Esztergom funkcióellátottságát a megyeközpontéval vetjük össze. Az egykori királyi székhely a főváros közelsége és a történelmi adminisztratív, egyházi központi szerepkörnek köszönhetően a mai napig kedvező régióközponti adottságokkal rendelkezik.

6. Térkép. Az RDV EGTC térségének intézményi ellátottsága.

A ma meglévő funkciókat, túloldali párjával, Párkánnyal összefonódva, ez a város könnyedén képes lenne határon átnyúló ellátási rendszerben újraszervezni, hiszen a Nyitrai kerület jelentősebb alcentrumai ide viszonylag távol esnek, Párkány pedig a funkcióellátottság tekintetében önmagában alacsonyabb hierarchiájú település.

Komárno és ikerpárja, Komárom esetében egészen más a helyzet. Ott a két városban kevésbé jellemző a komplementaritás (ez alól kivételt jelent a közép- és a felsőfokú oktatás), mint a párhuzamosság. A földrajzi közelség, a történelmi kapcsolatok és a gazdasági racionalitás azonban itt is az intézmények közös használatát tenné indokolttá.

Győr és Dunaszerdahely párosa fekvésüket tekintve ugyan más jellegűnek tűnnek az előző két példánál, hiszen ebben az esetben nem közvetlen egymás mellett fekvésről van szó. Azonban Győr egy hierarchiaszinttel magasabb rangja (amely Dunaszerdahelyhez képest ráadásul két hierarchiaszintet jelent), és a két város közt fekvő térség sajátosságai miatt ebben az együttállásban is alappal merül föl a funkcionális összehangolás, a meghatározó központ (Győr) térségi intézményi szolgáltatásainak hatékonyabb szétterjesztése, a kölcsönösen kedvezőbb területi gazdaságosság elérése érdekében.

Az Európai Unió által megalkotott EGTC intézménye megfelelő kereteket biztosít az ilyen, határon átnyúló, szolgáltatási célú együttműködések számára. Más városok esetében ez az út nem igazán járható.

Összességében vizsgálati szempontunkból az állapítható meg, hogy a határ mentén fekvő térségekben, (különös tekintettel a három várospárra: Párkány-Esztergom, Komárno-Komárom, Győr-Dunaszerdahely) a területi gazdaságosság szempontjából komolyabb jelentősége lehet közös intézmény-fenntartási elgondolásoknak. A határ menti várospárok funkcióinak megosztása a városok közti kapcsolattartást is lényegesen szorosabbra fűzné, egyben javítaná versenyképességüket. Ez pedig az egész térség határon átvelő kezdeményezéseinek, így az RDV EGTC-nek is kedvezhet.

1.1.4 MEGLÉVŐ ÉS POTENCIÁLIS HATÁRÁTMENETEK

Ahhoz, hogy a két megye és a két kerület területi kohézióját érdemben megfoghassuk, mindenképp szükséges értékelnünk a térség térbeli folytonosságát bizonyos mértékben megtörő államhatár átmeneti pontjait érintő helyzetet. Mivel ezeken a határátmeneti pontokon keresztül valósul meg a régió fizikai kapcsolattartása, jelentőségük kiemelkedő.

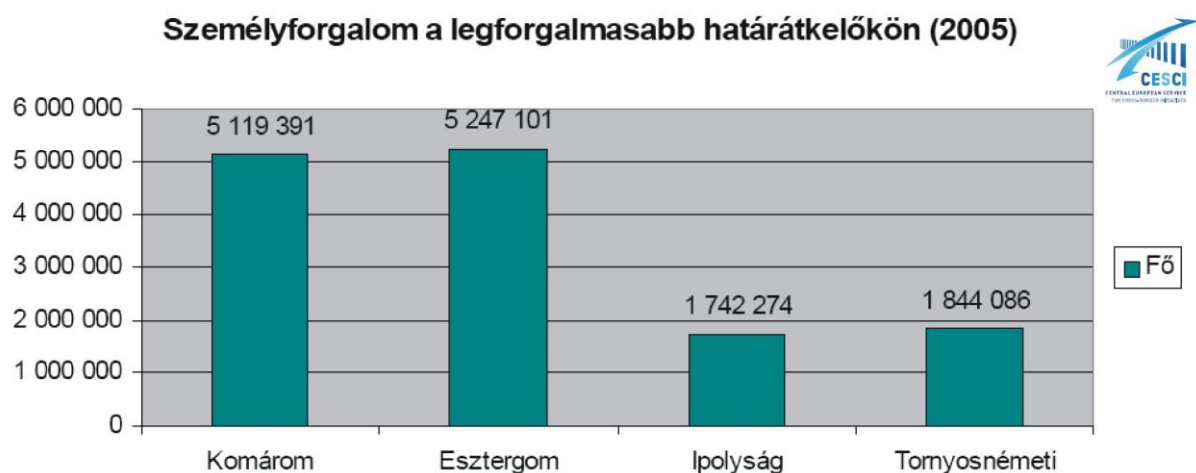
Az RDV térség abból a szempontból is speciális határtérsége Duna-térségnek, hogy gyakorlatilag az egyetlen olyan határsáv, amely a Bécs-Budapest korridornak köszönhetően ténylegesen egy a határra párhuzamos fejlődési tengely mentén fekszik. Ilyen formán a határzónából, mint kapcsolattartási, átmeneti vonalból ebben a régióban valóban jó eséllyel válhat innovációs és fejlődési tengely – ellentétben más régióbeli határszakaszokkal.

Ugyan a két kerület és a két megye határszakaszán jelenleg összesen csak három közúti híd ível át a Dunán, ezek legalább településhálózati szempontból a legjobb helyen vannak, és az esztergomi illetve komáromi hidak,⁷ ha nehezen is, de képesek ellátni összekötő szerepüket a térségben, a két állam között. Komáromban folyamatban vannak a déli elkerülő út építési munkálatai, amely egyben a tervezett új (nagyobb kapacitású) közúti híd és az M1-es autópálya közötti kapcsolatot teremti meg. A híd 2014-re várt megépítése jelentősen bővíti a közúti kapcsolatokat a két oldal, illetve a két főváros között is. A tervezett új esztergom-párkányi hídnak transzkontinentális szerepet is szánnak. Az új hidak megépítését a kialakult, élénk forgalom indokolja. A térség nyugati felének átjárhatósága talán még gyengébb, hiszen itt egyetlen hídon, Vámosszabadinál bonyolódik a teljes belső és átmentő forgalom egyaránt.

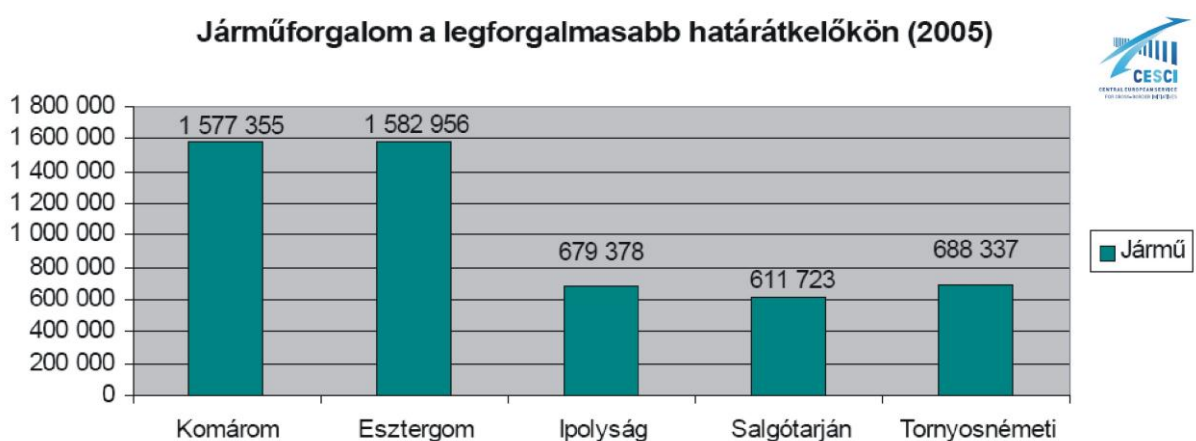
Mára az átlépési pontok szűkössége és a megszűnő határellenőrzés hatására az átkelőkön a forgalom egészen hatalmasra duzzadt – ami egyben a kapcsolattartás igényét is jelzi. A diagramokon⁸ világosan kirajzolódik, hogy a szlovák-magyar középső határszakasz legintenzívebb kapcsolattartású átkelői éppen ebben a térségben vannak, mind személy-, mind járműforgalom tekintetében. Ez egyben a terület átkelési pontjainak szűkösségét is igazolja, hiszen az átkelők erősen túlterheltek. A diagramok kapcsán ki kell emelni, hogy mind az esztergomi, mind a vámosszabadi, mind pedig a komáromi hídon csak össz-tömeg korlátozással haladhatnak át tehergépjárművek. E korlátozás nélkül a tehergépjármű forgalom számottevően nagyobb lenne.

⁷ A vámosszabadi hídról ez kevésbé mondható el.

⁸ A schengeni övezeti csatlakozás (2007. december) óta a magyar-szlovák határszakaszon nincs részletes forgalomszámlálás.

1. Ábra. A személyforgalom alakulása a legforgalmasabb magyar-szlovák határátkelőkön

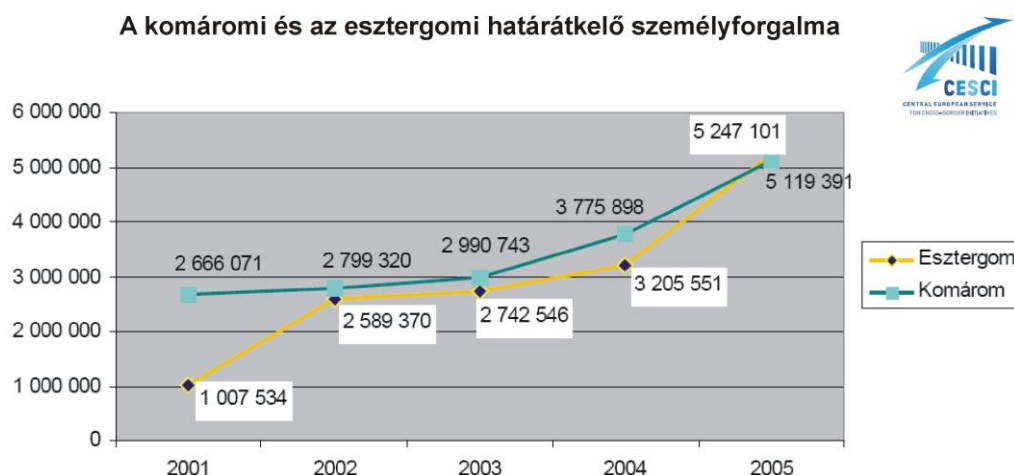
2. Ábra. A járműforgalom alakulása a legforgalmasabb magyar-szlovák határátkelőkön

A következő két diagramon a komáromi és esztergomi határátkelők személy- és járműforgalmának alakulását követhetjük nyomon. A határhelyzet egyre szabadabbá válása mindkét átkelő életében folyamatos forgalombővülést okozott. Esztergom esetében pedig az újjáépült híd jelentőségét az mutatja meg egyértelműen, hogy az esztergomi 2005-re felül is múlta a komáromi híd forgalmát, aminek legfőbb oka a magyar főváros közelsége. 2006-ban és 2007-ben ez a forgalomnövekedés mindkét ponton lelassult, beállt a 2005-ös magas szinten, ami azt jelzi, hogy a határátkelők elérték maximális kihasználtságukat.⁹ A vámoszabadi átkelőt nagyjából ugyanezek az arányok jellemzik, azzal a különbséggel, hogy itt még a komáromi és esztergomi két esetnél is nagyobb a kapacitáshiány.

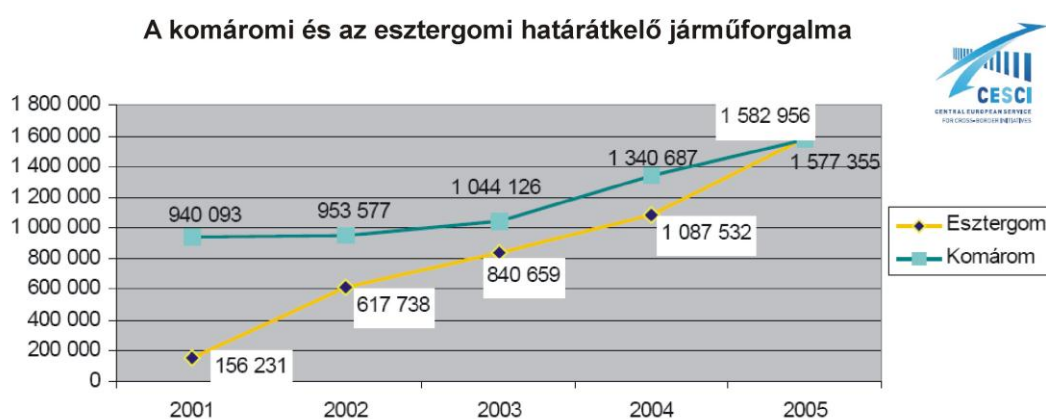
⁹ A diagramok a Magyar Köztársaság Határőrségének adatai alapján készültek.

A kerület és a megye közötti kapcsolatépítés egyik leglényegesebb eleme a határátkelők számának növelése, az eljutási idő csökkentése a meglévő hálózati kapacitások bővítésével, fejlesztésével.

Budapest közelsége támasztja alá az esztergom-párkányi új Duna-híd tervét, amely nem csak a szomszédos kerület és megye kapcsolataiban, hanem a térség makroregionális kapcsolatrendszerének alakulásában is meghatározó tényező lehet a jövőben.

3. Ábra: A komáromi és az esztergomi határátkelő személyforgalmának alakulása 2001 és 2005 között

4. Ábra. A komáromi és az esztergomi határátkelő járműforgalmának alakulása 2001 és 2005 között

Itt kell megemlíteni, bár nem az RDV térség területére eső beruházásról van szó, a két új Ipoly-híd megépítését is Helemba és Ipolydamásd, valamint Ipolypásztó és Vámosmikola

között. Ezek a hidak jelentős átalakulást fognak előidézni a Nyitrai kerület délkeleti térségének közlekedés-földrajzi viszonyaiban, és át fogják rajzolni az Esztergom-Párkány központú határon átnyúló együttműködés kereteit is. Várható, hogy a budapesti szuburbanizációs folyamatok el fogják érni Párkány és Helemba térségét, újabb (főként turisztikai) vállalkozások jelennek meg, és változni fog a munkaerő-migráció mértéke és iránya is. A súlyos válságba került párkányi kistérség munkavállalói számára egy új lehetőséget fog ez jelenteni Vác, Veresegyház, Gödöllő irányában.

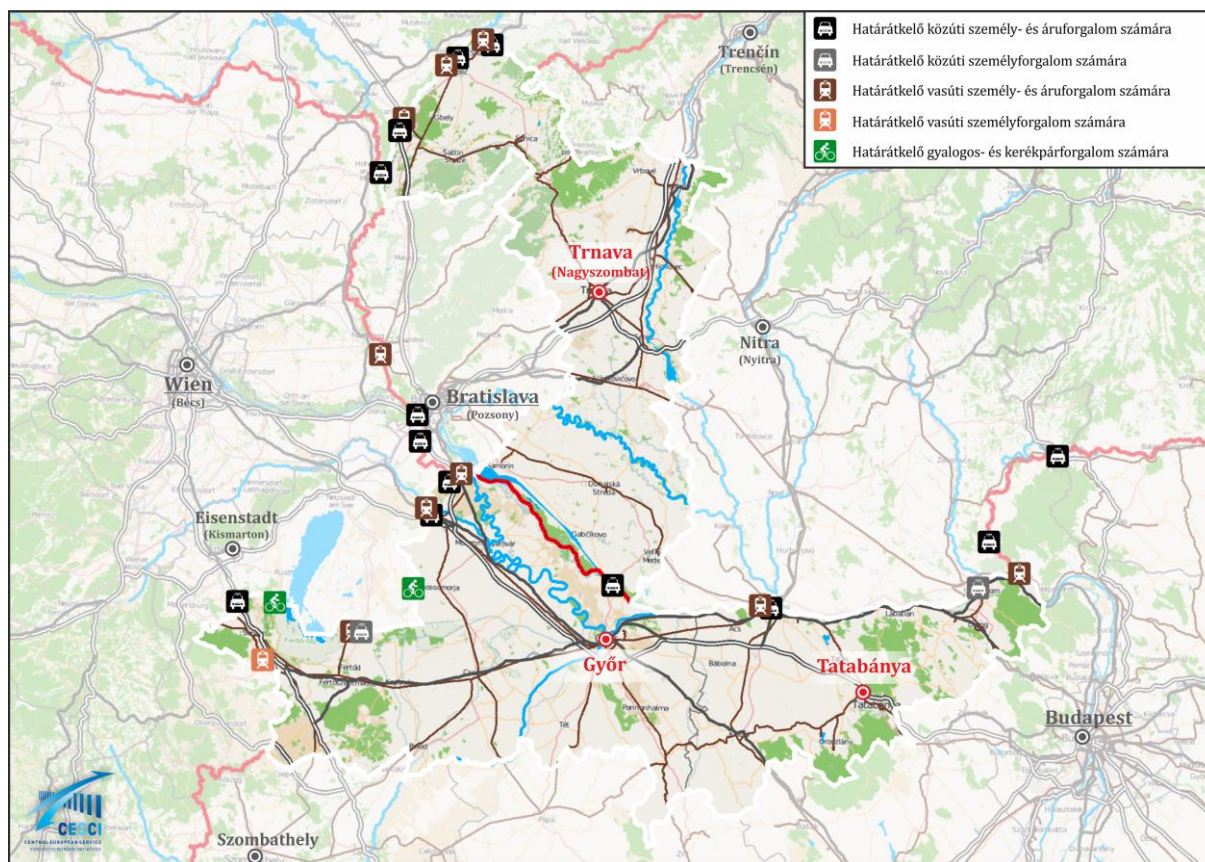
A Szigetköz és a Csallóköz közötti átjárhatóság feltűnően hiányos, pedig ennek turisztikai és társadalmi indokoltsága is vitathatatlan. A pozsonyi, városi hidak és a vámoszabadi létesítmény közötti 58 km-es szakaszon egyetlen műtárgy sem segíti a határátkelést.

A térséget érintő közúti átmeneti pontok esetében elmondható, hogy mindhárom meglévő átmeneti pont kapacitásbővítése maximálisan indokolt lenne, mind a személy-, mind a teherforgalmat illetően. Ezek közül Komáromnál az új híd képében, Esztergomnál pedig a teherkomp képében már megkezdődtek a munkálatok. Ezen túlmenően azonban legalább három, kisebb kapacitású, elsősorban személyforgalmat bonyolító átkelőhely létesítése volna indokolt középtávon Bősnél, Gönyűnél, Lábatlannál. Ezek közül tervezett átkelő a bősi és a lábatlani komp¹⁰. A kezdetben komppal megoldott közlekedést hosszabb távon akár kisebb kapacitású, új Duna-hidakkal is élénkebbé lehetne tenni.

Vasúti átkelő mindösszesen egyetlen található az RDV térség belső területén, Komárom és Komárno között, ráadásul ennek a kapcsolatnak is igen alacsony a kihasználtsága a gyengén kiépített, működtetett észak-déli vasúthálózat következtében. A rajkai határátkelő közúti és vasúti kiépítettsége és forgalma is igen jelentős, ez az átkelő az RDV térségére is komoly hatást gyakorló bécsi és pozsonyi agglomeráció területével biztosít összeköttetést. A tágabb, makroregionális szinttel biztosítják a régió kapcsolatát az osztrák és cseh határon fekvő határátmeneti pontok. Sopron Bécs irányába biztosít jól funkcionáló átereszt, míg a Kúty, Holič és Skalica menti átkelők Csehország irányában gondoskodnak az átjárhatóságról. Minthogy a jövőben a közösségi közlekedés és a teherszállítás várhatóan egyaránt a vasúti megoldás felé tolódik el, már középtávon indokolt volna a térségben (az észak-déli irányú vasúti pályák fejlesztése mellett) további két vasúti átkelőhely létesítése a Duna fölött. Ezek fekvése a meglévő komáromi

¹⁰ Mindkét komp akár már 2013-ban elindulhat.

mellett Esztergom és Párkány, illetve Győr és Dunaszerdahely összeköttetéseit megvalósító módon lenne megalapozott.

7. Térkép. Az RDV EGTC térségének határátmeneti pontjai

Összességében azt lehet tehát állítani, hogy a két kerület és a két megye kapcsolatait leginkább az lendítheti egyre pozitívabb irányba, ha a Duna elválasztó szerepét céltudatosan egyre inkább összekötő szereppé sikerül változtatni. Ehhez természetesen nem elegendő a megfelelő átmeneti sűrűség és minőség biztosítása, hiszen ezek a pontok területi hatást akkor képesek kifejteni, ha belőlük szintén megfelelő irányú és minőségű útvonalak is vezetnek a két oldal központjai, alközpontjai felé. E nélkül a tágabb értelmezés nélkül a legjobban elhelyezett és kiépített átmeneti pontok sem tudják ellátni területi kohéziót serkentő hatásukat.

1.1.5 MEGLÉVŐ INTÉZMÉNYKÖZI KAPCSOLATOK

Szükségszerű értékelnünk a megyei/kerületi intézmények közötti kapcsolatokat, hiszen az RDV EGTC képében épp a két oldal NUTS 3-as egységei közötti intézményi együttműködésről van szó. E kérdések feltárásában a megyék és a kerület területfejlesztési szakértőit, fő tisztségviselőit kérdeztük, egységes interjú formájában.

Tudni kell, hogy a magyar megyei önkormányzatok számára 2012 januárja sok változást hozott. Ezek egyike, hogy megszűntek a Területfejlesztési Tanácsok. A területfejlesztéssel kapcsolatban a megyei önkormányzatok szerepe nőtt, hiszen a megszűnt megyei és regionális területfejlesztési tanácsok szerepét a megyei önkormányzatok (elsősorban) területfejlesztési osztályai vették át. A jogszabály erejénél fogva a megyei intézmények a kormányhivatalhoz, illetve a megyei intézményfenntartó központhoz kerültek. Így szűken értelmezve többé nem tartozik közvetlen megyei kompetenciába a könyvtárak, levéltárak, múzeumok, kórházak, oktatási, közművelődési és szociális intézmények fenntartása, fejlesztése.

A részletes helyzetkép ismertetését tovább nehezíti, hogy az intézmények nemzetközi kapcsolatairól felmérés korábban sem készült (egyik oldalon sem), azokat az intézmények többnyire maguk alakították belső pénzügyi és egyéb lehetőségeikhez igazodva.

Mindezekről függetlenül a megkérdezett szakértők igen jó képet tudtak adni a térség intézményközi kapcsolatairól. Ez alapján egy minden területre érvényes, egészen általános kép tárul elénk. A nevezett intézmények, az összes megyében/kerületben folyamatosan a fennmaradásért küzdenek, de finanszírozási körülményeikhez képest (az esetek túlnyomó többségében igen lelkes munkaerőnek köszönhetően) viszonylag magas színvonalon tudják szolgáltatásaikat ellátni. E körülmények ellenére is elmondható, hogy minden intézménytípus keresi és ápolja bizonyos szintű kapcsolatát a túloldal testvérintézményeivel. A szűk mozgástér eredményeként azonban ezek a kapcsolatok egyelőre az elégséges, legjobb esetekben is csupán közepes intenzitásúak és minőségűek közé tartoznak. Nem tartozik megyei, kerületi kompetenciába, de igen fontos intézmények a térség életében a közösségi közlekedést bonyolító társaságok. E szolgáltatók jelenleg sajnos igen gyenge határon átnyúló kapcsolatokkal rendelkeznek, menetrendjeiket, szolgáltatásaikat a legritkább esetben egyeztetik. Csupán egy-egy helyi buszjárat létezik Komárno és Komárom, Rajka és Pozsony között, továbbá egy másik

Esztergom és Párkány között. A vasúti közlekedésben kizárólag nemzetközi szerelvényekkel találkozunk. Ez a terület a jövőben nagyobb figyelmet érdemelne. Az intézmények fenntartását, ezzel együtt pedig a foglalkoztatottság, a népességmegtartó erő javítását a magánszférára való erősebb rácsatlakozással is lehetne támogatni. Mivel tehát mutatkozik igény a határon átnyúló jellegű intézményi kapcsolattartásra, e kapcsolatok felerősödése joggal várható az RDV EGTC működésétől. Az egymást segítő, összehangoltabb szolgáltatási területek kialakítását lehetővé tévő intézményi szintű együttműködések hozzájárulhatnak e szolgáltatók magasabb működési színvonalának és alacsonyabb fenntartási költségeinek eléréséhez. Ezáltal pedig fontos szövekként támogathatják az RDV EGTC területi kohézióját.

1.1.6 HIÁNYOSSÁGOK, PROBLÉMATERÜLETEK – LEHETŐSÉGEK, POTENCIÁLOK

E rövid fejezetben a területi kohézió feltárását érintő előző fejezetek rövid összefoglalását, összegzését szeretnénk adni a jobb áttekinthetőség érdekében. A hiányosságok, problématerületek, illetve a lehetőségek, meglévő potenciálok felől közelítve kívánjuk a későbbi fejlesztési stratégia kidolgozását megkönnyíteni.

A térség közös hiányosságai, problématerületei	A térség közös lehetőségei, meglévő potenciáljai
alacsony átmeneti sűrűség a térség belső határai mentén	határátmenetek sűrítése
gyengén intézményesült határon átnyúló vonzaskörzetek	határon átnyúló természetes vonzaskörzeti potenciálok
határ menti városi funkcionális összehangolatlanság	reális lehetőségek a határ menti városi funkciók, szolgáltatási területek összehangolására – jobb területi gazdaságosság elérésének lehetősége
gyengén működő belső (elsősorban észak-déli) térbeli kapcsolattartási hálózat	erős külső (elsősorban kelet-nyugati) térbeli kapcsolattartási hálózat
tárgazdálkodási összehangolatlanság	eleve meglévő közép- és kistáji egység
kihasználatlan, összehangolatlan vízgazdálkodási potenciálok	integrált vízgazdálkodási menedzsment
összehangolatlan határ menti közösségi közlekedési szolgáltatások	gazdaságosan és jó hatásfokkal ellátható, közösen is szervezhető határ menti közösségi közlekedési potenciálok

1.2 GAZDASÁGI KOHÉZIÓ

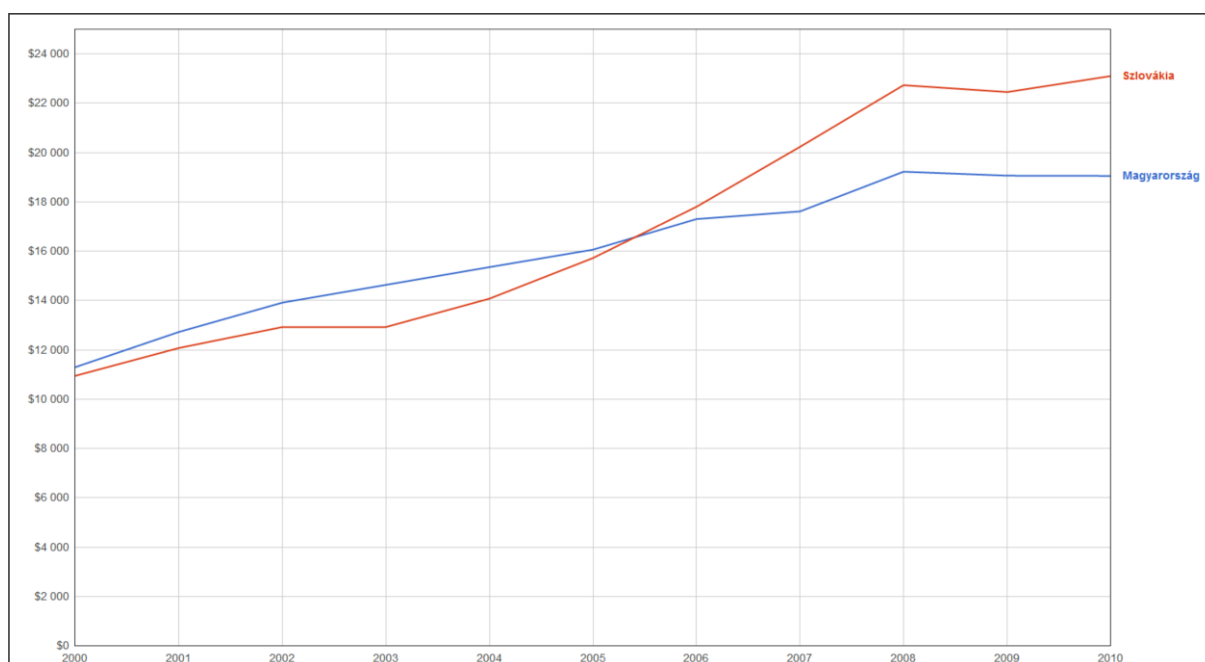
Közhelyes szakmai igazság, hogy egy terület népességmegtartó képessége nagyban függ annak gazdasági, foglalkoztatási potenciáljától. Ilyen módon természetesen, hogy a teljes térség komplex kohéziójában mennyire kardinális szerepet játszik a szűkebben értelmezett gazdasági összetartó erő. Annak érdekében, hogy ennek a gazdasági kohézióknak az állapotáról kapjunk reális képet, a hagyományosan megszokott, ágazati taxonómiájú megközelítés helyett ebben a fejezetben is kohéziós fókusszal végeztük a helyzetértékelő munkát. Elsősorban azokra a kérdésekre keressük a választ, hogy a teljes RDV-térseget szemlélve melyek azok a közösen meglévő, egymást kiegészítő, illetve hiányos összehangoltságú pontok, amelyeket erősítve, illetve orvosolva az egész térség egységesebb, integráltabb gazdasági irányultsággal mozoghatna a jövőben. Mindennek infrastrukturális, intézményi lehetőségeit, mozgásterét is számba vesszük. A következőkben ilyen szempontból vizsgáljuk meg a régiót.

1.2.1 KÖZÖS PONTOK A HATÁR KÉT OLDALÁN LÉVŐ GAZDASÁGBAN

Mielőtt szerkezeti szinten kezdenénk kibontani vizsgálati térségünk gazdasági állapotát, mindenképp szükségesnek tartunk egy területileg és időskála szempontjából is tágabb kitekintést, mely során elhelyezhetjük a régió általános gazdasági teljesítőképességét, e kapacitásának alakulását. Ennek érdekében az 1999-től 2009-ig¹¹ terjedő időszakból ragadtunk ki három évet, melyek alapján térképre vittük Magyarország és Szlovákia NUTS 3-as egységeinek egy főre jutó GDP-jét. Első közelítésben elmondható, hogy a két ország GDP-je a vizsgálati időszak során 2008-ig folyamatosan és megközelítően egyenletesen nőtt, nagyjából gyakorlatilag megháromszorozódott. Lényeges változás azonban, hogy az eredetileg alacsonyabb egy főre eső GDP-értékről induló szlovákiai adatsor 2007-re utolérte majd megelőzte a magyarországi görbét. A 2008-ban kibontakozó válság ugyan mindkét növekedési pályát érezhetően letörte, a magyar és szlovák átlagok közötti eltolódás azonban tovább folytatódott, hiszen Magyarország érzékenyebben, nagyobb eséssel reagált a válságra, mint északi szomszédja.

¹¹ Azért 2009 az utolsó időpont, mert a tanulmány írásának idejében ez volt a legfrissebb év, mely e tekintetben feldolgozásra került.

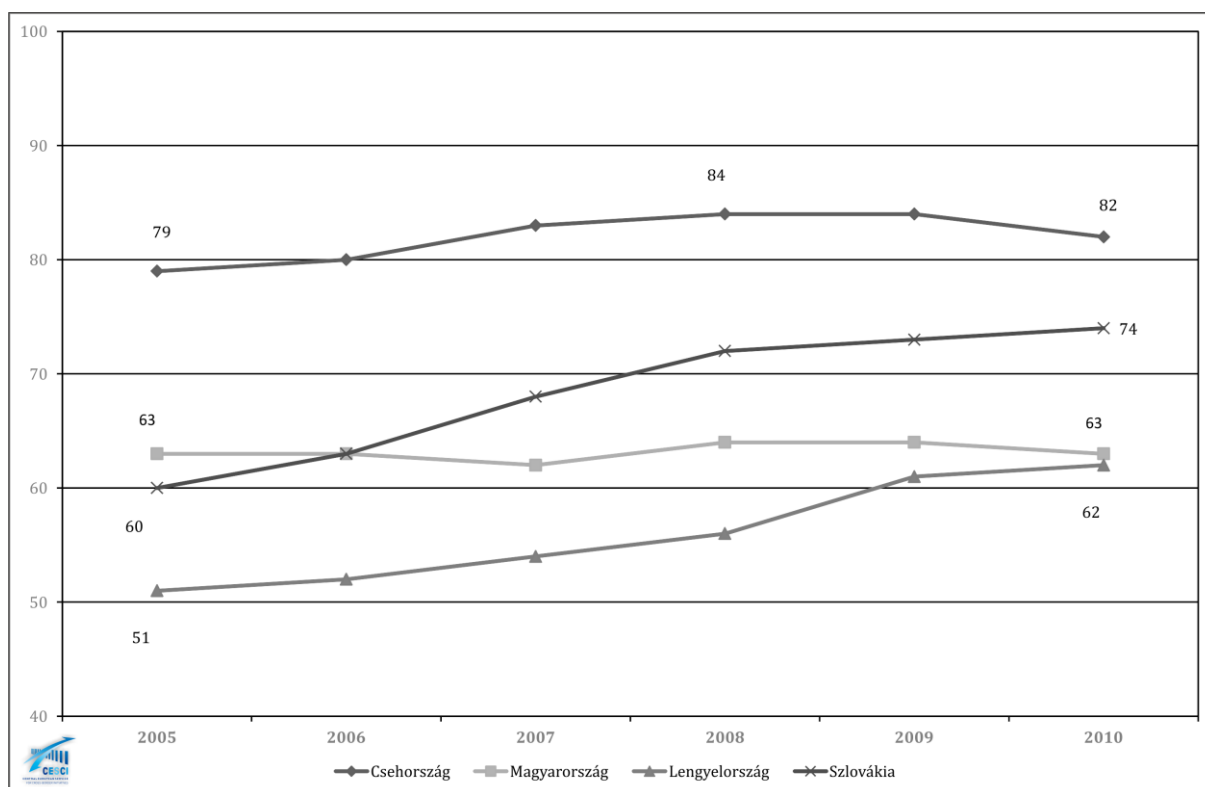
2000-től 2007-ig a szlovák gazdaság folyamatosan és egyre gyorsuló ütemben bővült, utóbbi évben a bővös 10%-os éves növekedési szintet is meghaladta. A 2008-as világgazdasági válság átmeneti visszaesést idézett elő, de 2010-től újra az EU-s átlagot messze meghaladó mértékű növekedés kezdődött. Nem véletlen, hogy a Visegrádi országok közül elsőként (2009. január 1.) tudta bevezetni az eurót.

5. Ábra. Bruttó nemzeti bevétel vásárlóerő-paritás szerinti árfolyamon számított (\$) ¹²

A Vásárlóerő-paritás szerinti bruttó nemzeti bevétel egészen más pályát írt le a két országban. Szlovákia mutatója a 2003-2008 közötti időszakban lényegesen dinamikusabban mozgott, 2005 közepén előzte be a magyar görbét. A válság mindkét ország javuló tendenciáját letörte, de 2009-ben Szlovákiában (ha lassabb ütemben is) újraindult az értékek javulása. Ezek az országos trendek értelemszerűen megmutatkoznak az RDV-térség magyar illetve szlovák oldalán is, regionális politikával azonban sajnos kevésbé befolyásolhatók.

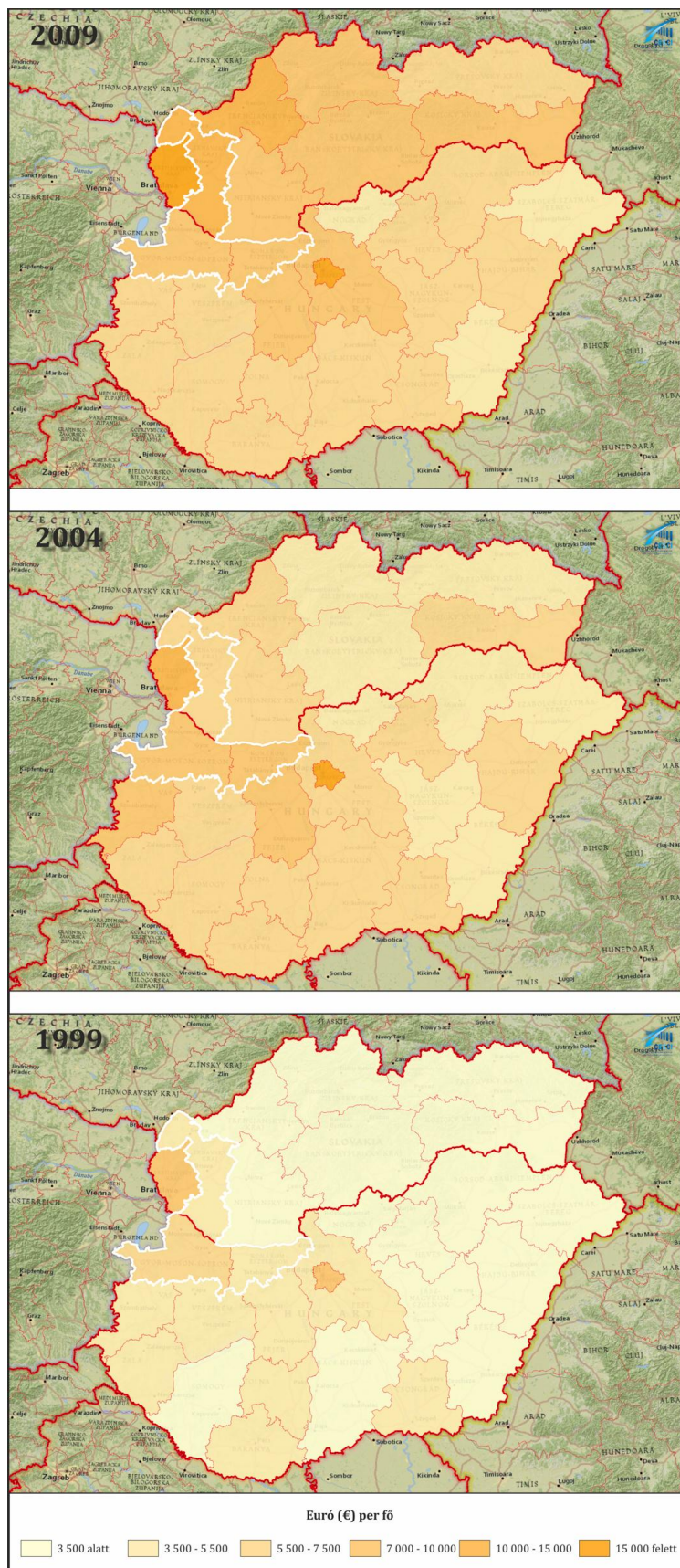
¹² Forrás: World dataBank

6. Ábra. A Visegrádi országok egy főre jutó GDP-értékei az EU-átlaghoz viszonyítva 2005 és 2010 között¹³

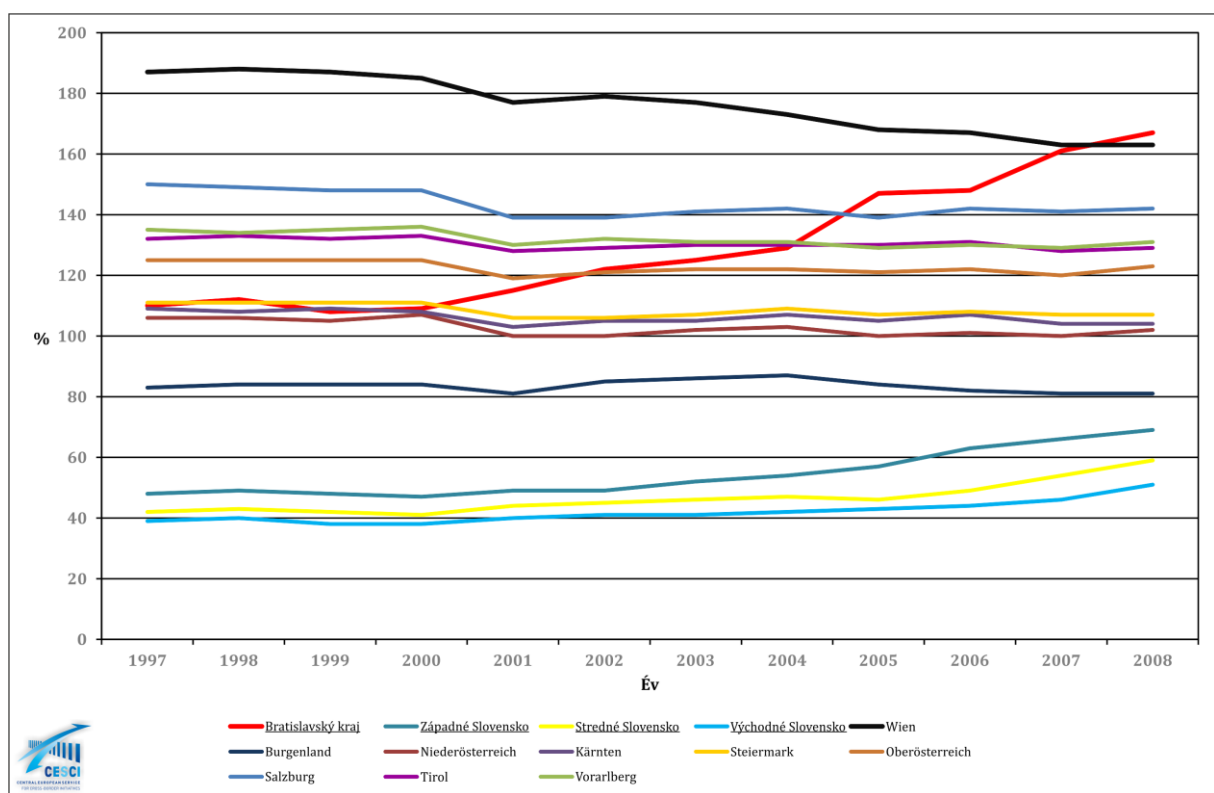
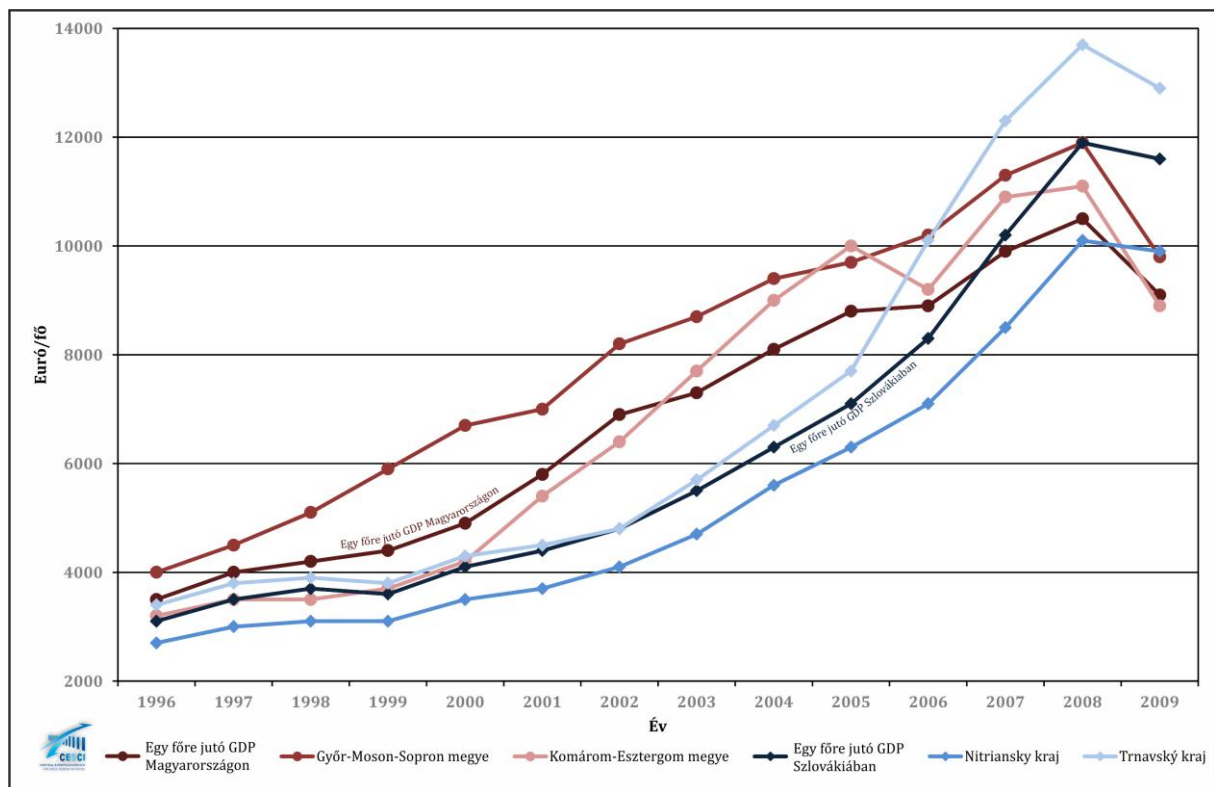
Az országokon belüli regionális különbségarányok hozzávetőlegesen végigkísérték az időszakot. Fontos közös pontja az RDV EGTC térségének, hogy gazdasági termelékenység szempontjából, szlovákiai és magyarországi viszonylatban is kiemelkedően teljesítő NUTS 3-as egységekről beszélhetünk. E húzó szerepnek elsősorban a Bécs-Budapest fejlődési tengely mentén való kedvező fekvés, valamint a fővárosokhoz való közelség a legfontosabb háttértényezők. E gazdaságintenzitási szempontból a Duna mindkét partján kedvezőnek mondható fekvés a válság alatt, és a válság utáni időszakban is meghatározó jelentőségű lehet. E helyzeti energiát jól kihasználva az RDV-térség továbbra is gazdasági motorja lehet a két országra kiterjedő régióknak.

¹³ Forrás: Eurostat

8. Térkép. A magyar és a szlovák gazdaság teljesítőképessége (GDP/fő, 1999-2009)¹⁴

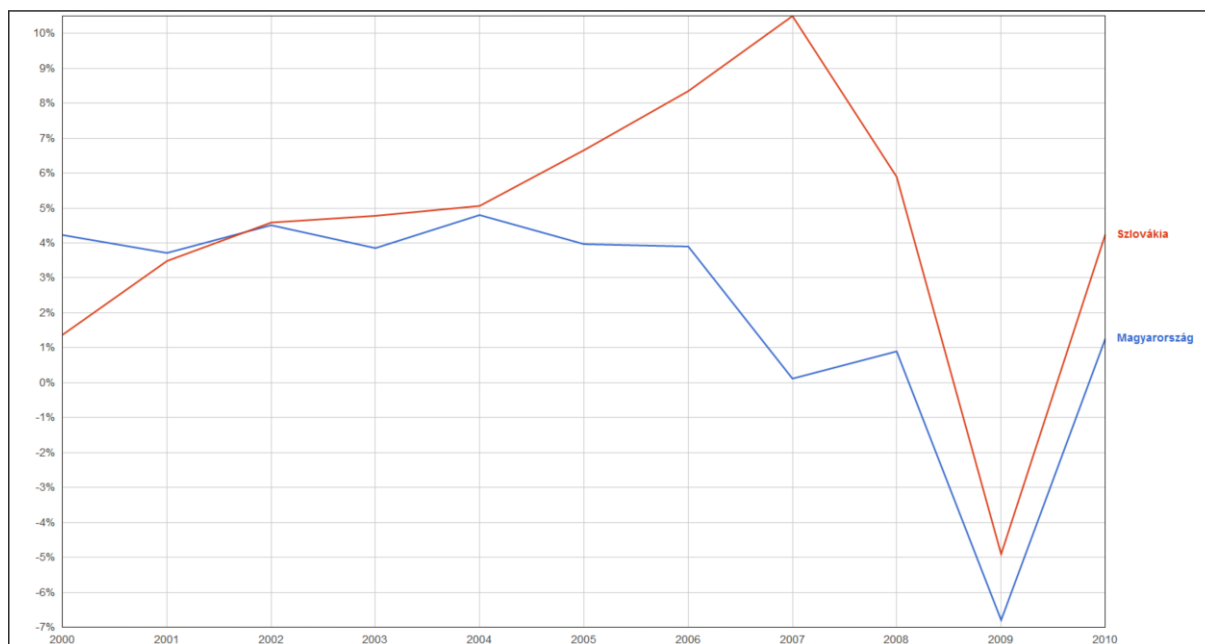
¹⁴ Adatforrás: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/database

¹⁵ Adatforrás: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/database

Tanulságos e tekintetben, ha a szlovák régiók fejlődését az osztrákokéval vetjük össze. Mint az ábrából leolvasható, a Pozsonyi régió 2008-ra az egy főre jutó GDP növekedése esetében megelőzte az osztrák fővárost is. A Nagyszombati és a Nyitrai kerületet magába foglaló Nyugat-szlovákiai régió ugyan nem tudta ezt a növekedési ütemet produkálni, de Szlovákián belül a fejlődése Pozsony után a legjelentősebb, igaz, a többi régióhoz képest nem kiemelkedő. A Nyugat-szlovákiai régión belül a Nagyszombati kerület adatai a legkedvezőbbek. A vásárlóerő-paritáson mért GDP szintje 2009-ben 18 984 euró volt, míg a Nyitrai kerületben ugyanez az adat csak 14 579 eurót ért el. A működőtőke-beáramlás szempontjából Szlovákiában markáns regionális különbségek mutathatóak ki: a befektetések két harmada a Pozsonyi régióba érkezik, már a Nyugat-szlovákiai régió is csak 16%-ban részesedik belőle. (Kelet-Szlovákia kerületeiben – főként az eperjesiben – ennél is sokkal kedvezőtlenebb a kép.) Ugyanakkor az ide betelepült cégek nagy arányban képviselnek magas vagy középmagasan fejlett technológiát (14%-ban, a szlovák 10,3%-os átlaggal szemben).

A magyar GDP a 2000-es évek első felében (a szlováknál magasabb szintről indulva) egyenletesen növekedett. Az évtized második felében azonban a növekedés üteme megtorpant, és a gazdasági válság következtében az ország jelentős termelékenységcsökkenést szenvedett el.

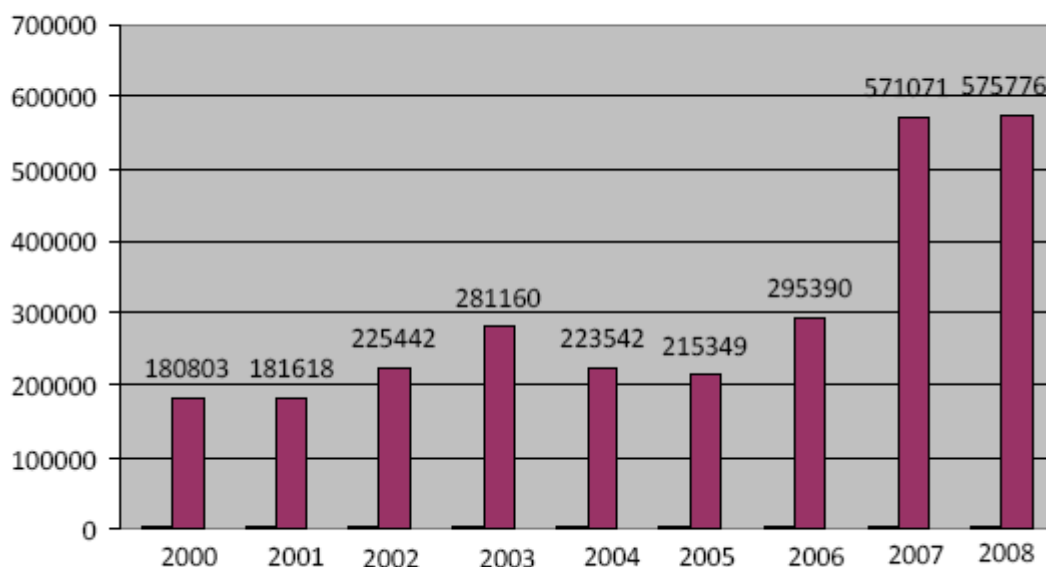

9. Ábra. A GDP növekedési aránya.¹⁶

¹⁶ Forrás: World dataBank

Tanulságos e tekintetben összevetni a két ország mutatóit. Látható, hogy mindkét ország esetében radikális törést idézett elő a gazdasági válság, de Szlovákia esetében egy jóval magasabb szintről zuhant vissza a termelékenység, és magasabb szintre is állt vissza 2010-től. Mindez a két ország versenyképességét és tőkevonzó képességét is jól jellemzi. Nem véletlen, hogy főként Nyugat-Szlovákiában a jelzett gazdaságfejlődés ment végbe. Magyarországon inkább a 90-es évekre volt jellemző a gyors bővülés és a működőtőke-beáramlás.

Az RDV EGTC által érintett Nyugat-dunántúli és Közép-dunántúli régióban a termelékenység szintje elmarad a Nyugat-szlovákiai régióétól. A GDP/fő 2008-ban az előbbiben 9 717 eurót tett ki, utóbbiban csak 8 838-at, ami a következő évben mért szlovák adatoknak csak alig több, mint a fele. A két régióba érkezett a magyarországi működő tőkének közel egy negyede, amelyben főként Győrnek és Tatabányának magas a részesedése a régión belül.

10. Ábra: A gépkocsigyártás volumenének alakulása Szlovákiában 2000 és 2008 között¹⁷

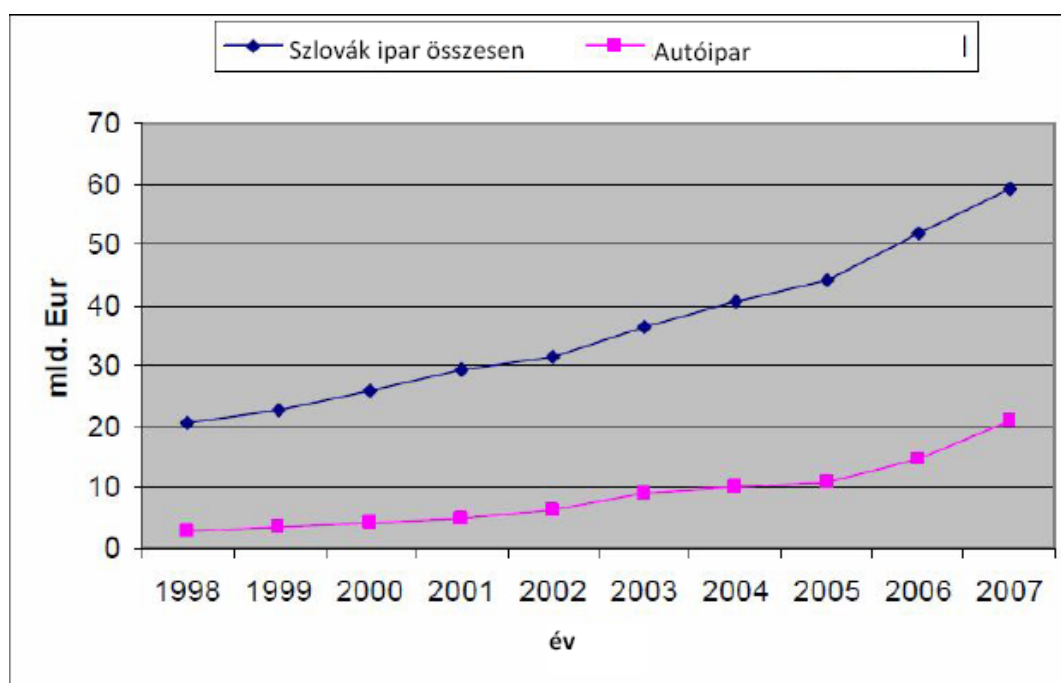
A teljes régió húzóágazata a gépjárműgyártás. A 90-es évek elején Pozsonyba költöző Volkswagen mellett 2006-ban két újabb gyáróriás, a zsolnai Hyundai-KIA és a nagyszombati Peugeot-Citroën kezdte meg a gyártást Szlovákiában. 2007-ben a közel

¹⁷ Filus 2010, 98. p. Forrás: Szlovák Autóipari Szövetség, 2008

hatszáz ezres gépjármű-előállítás azt jelentette, hogy Szlovákiában gyártották egy főre vetítve a legtöbb gépkocsit (105,7 gépkocsi/1000 fő).¹⁸

2012-ben az autógyártás abszolút értékben meg fogja közelíteni a 800 000-es álmohatárt, amelynek közel 40%-át (300 000 db-ot) Nagyszombatban fogják előállítani. A 2008-as világválság kirobbanásakor az ipari termelésnek közel 40%-át biztosította ez a termelési ág, és az ország exportjának is több mint egy harmada származott a gépjárműiparból (2004-ben az ország kivitelének 19%-át a Volkswagen egyedül biztosította).

2007 végén több mint 75 000 alkalmazott dolgozott az autóiparban (az összes foglalkoztatott 2,8 %-a)¹⁹.

11. Ábra: A szlovák ipar és azon belül az autóipar teljesítményének alakulása 1998 és 2007 között²⁰

A Nagyszombati kerület nagyon kedvező helyzetben van az autóipar szempontjából: egyrészt a három nagy gyár egyike éppen Nagyszombatban nyílt meg 2006-ban, másrészt a szlovák autóipari tengely, a D1-es autópálya és a vasúti korridor mentén

¹⁸ Filus, Ivan et alii: *A Magyar-Szlovák Köztársaság határmenti régióinak elemzése*. 2010 (magyar-szlovák határon átnyúló projekt záró tanulmánya), http://sme-husk.eu/docs/HUSK_Analysis_HU.pdf, 97. p.

¹⁹ Vö. Filus 2010 és CIA

²⁰ Filus 2010, 98. p. Forrás: Szlovák Autóipari Szövetség, 2008

fekszik, így központi szerepet tölt be az autóiparhoz kapcsolódó logisztikai szolgáltatások terén is.

A Peugeot-Citroën 2003-ban kezdte építeni nagyszombati gyárát, amelynek hivatalos megnyitójára 2006 októberében került sor. Még ugyanabban az évben 50 000 Peugeot 207-es készült el az új üzemben. 2007-től a Citroënek gyártása is megkezdődött. A gyár 2011-2012-es bővítését követően ez lett Szlovákia legnagyobb autógyára, amelyben közel 4 000 alkalmazott dolgozik.

A PSA-hoz kapcsolódóan emellett számos beszállító telepedett le a kerületben, és a gyár aktív szerepet játszik a kapcsolódó képzésfejlesztésben is.

A magyar oldalon hasonlóan jelentős a gépjárműipar szerepe: Győrben az Audi (1993-1994), Esztergomban pedig a Suzuki (1991–1992) építette fel regionális termelési központját.

A győri üzemben eredetileg a motorok gyártására létesítettek üzemet. E tekintetben a Rába-parti város vált a német gyáróriás legfőbb előállítójává, 2011-ben már éves szinten közel 1,9 millió motort készítettek az itteni gyárban. 1998-tól kezdve a jármű-összeszerelés is megkezdődött. Ezt a trendet erősíti tovább az a gyárfejlesztés, amely révén a teljes jármű-előállításra alkalmassá válik a győri termelési központ. A 8 000 főt foglalkoztató gyáróriás további 2 000 munkatárs felvételét tervezi. 2013-tól indul meg az új üzemben a gyártás, először évi 125 000 jármű előállításával.

Az Audi a győri Széchenyi István Egyetemen az autóipari fejlesztéseket segítő képzést támogat.

A Magyar Suzuki 1992-ben kezdte meg a Swiftek gyártását Esztergomban. 2003-ban egy több 100 milliárd forintos gyárfejlesztést hajtanak végre, aminek eredményeként a gyártó kapacitás 2008-ra eléri az évi 300 000-es mennyiséget, a válságot követően innen állt be a jelenlegi éves 170 000-es szintre. Az alkalmazotti létszám 2007-ben érte el a csúcst, akkor több mint 6000 munkavállalója volt a gyárnak, amelynek mintegy harmada ingázott a határon túlról. Ma 3 400-an dolgoznak a gyárban, amelynek szintén nagy számú beszállítója telepedett le a régióban.

2011-ben az ágazat termelése és értékesítése egyaránt dinamikusan nőtt. Kivételének volumene kis mértékben ugyan, de már meghaladta a 2008. évi szintet, Magyarországon a belföldi eladásait pedig a három évvel korábbihoz képest közel négytizedével tudta növelni. 2011 az ipari termelés háromnegyedét adó, exportorientált gépiparban összességében az előző évhez hasonlóan sikeresnek mondható, elsősorban a

járműgyártásnak és a gép, gépi berendezés gyártásának köszönhetően. A gépipar egészénél kisebb exporthányaddal rendelkező gép, gépi berendezés gyártásában a jobban elhúzódnó válság következtében azonban még jelentős a lemaradás, bár tavaly a termelést és mind a két értékesítési relációt tekintve a legdinamikusabban fejlődő ipari ágazatnak számított. A válság hatásait kevésbé megérző villamos gép, berendezés gyártása a 2010-ben mutatott számottevő teljesítmény-növekedés után egy évvel később is növekvő pályán tudott maradni. A turizmus területén a gazdasági válságot követő 2010. évi forgalomélénkülés tavaly folytatódott, a turizmus teljesítménye azonban jóval kisebb ütemben nőtt. A vendégkör bővült, az eltöltött éjszakák száma azonban csupán mérsékelten emelkedett.

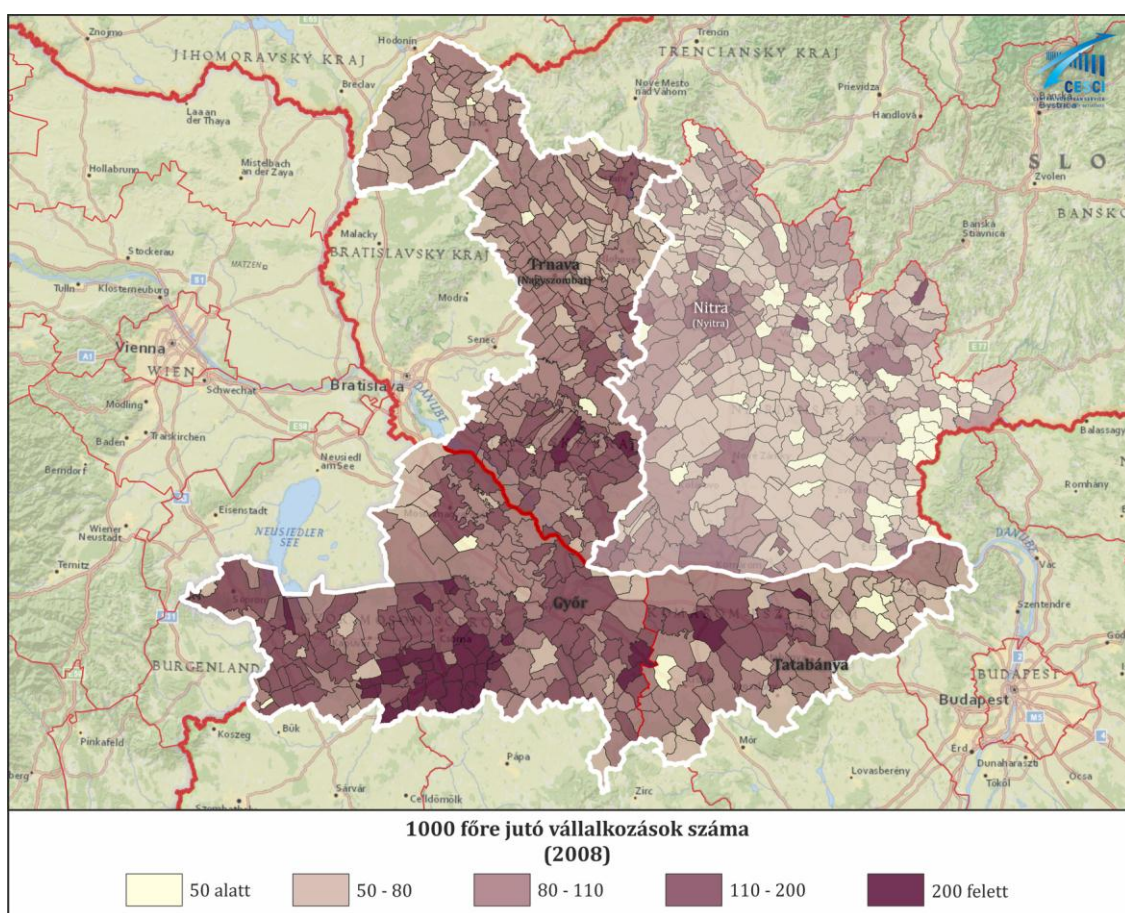
A befektetések döntő része a szolgáltató ágazatokba és a versenyképes feldolgozóipari ágazatokba (járműgyártás, villamosgép-gyártás) áramlott. A térségben végrehajtott külföldi közvetlen tőkebefektetések állománya döntően az Európai Unióból származik.

Szólnunk kell a régió belső gazdasági potenciáljáról is. Ennek statisztikai vizsgálatára a legalkalmasabb módszer, ha a térség bejegyzett vállalkozásait vesszük szemügyre, darabszám, méret, és ágazati profil szempontjából. Tulajdonképpen ez az a mutatócsoport, mely azon túl, hogy a legjobban jelzi az egyes térségek gazdasági erejét, aktivitását, mindkét állam statisztikai hivatalában azonos²¹ felmérésű, ezért egymással könnyen megfigyelhető, összevethető. Azt a sajátosságot azonban még a további magyarázatok előtt meg kell említenünk, hogy a két állam jog- és adórendszere közül Szlovákiáé bizonyul a vállalkozások létesítése és fenntartása szempontjából kedvezőbbnek, ez pedig alapjaiban befolyásolja a vállalkozásalapítási hajlandóságot, viszont nem szükségszerűen utal valós termelő tevékenységre.

Az utolsó 10 éves időszakra járási/kistérségi szinten megvizsgáltuk a térség vállalkozássűrűség-alakulását. A belső egyenlőtlenségek a magyar oldalt tekintve valamivel magasabbak. Az egyes kistérségek vállalkozássűrűsége lényegesen nagyobb eltéréseket mutat egymáshoz képest, míg a szlovákiai kerületek járásainak értékei (a Nagyszombati kerület két déli járását leszámítva) egymáshoz meglehetősen közel alakulnak egymáshoz a teljes időszak során. Ami az értékeket illeti, a szlovák járások a magyar közepes, alacsony értékű kistérségekkel mozognak nagyjából egy pályán, míg a

²¹ Az ágazati beosztás tekintetében csupán hasonló felmérésről beszélhetünk – ebben a tekintetben sajnos jelentősek a különbségek, így teljes részletességgel nem, csupán a három fő szektorba (mezőgazdaság, ipar, szolgáltatás) csoportosítva tudjuk e kérdést vizsgálni.

legjobb mutatókkal bíró kistérségek akár ezeknek az értékeknek a dupláját is elérhetik. Ez annak is betudható, hogy amíg a magyar oldalon sok a kis szolgáltató jellegű vállalkozás, addig a szlovák oldalon a közepes és nagyobb ipari cégek a magyar átlaghoz viszonyítva magasabb arányban vállalnak részt a foglalkoztatásból, tehát kevesebb kisvállalkozásra van szükség szektorális okokból kifolyólag (ez pedig a pusztán az összes darabszámot figyelembe vevő vállalkozássűrűség esetében már kirajzolódik). A tendenciákból azonban az is kiolvasható, hogy a kezdeti stagnálás gazdasági nehézségekkel terhelt időszaka után (2002-től) a szlovák járások a lassú, de folyamatos magyar felívelésnél gyorsabb és töretlen ütemű fejlődésbe kezdtek. A vizsgált időszak során egy folyamatos sűrűsödés figyelhető meg mindkét oldalon.

9. Térkép. 1000 főre jutó regisztrált vállalkozások száma az RDV EGTC térségében
(2008)

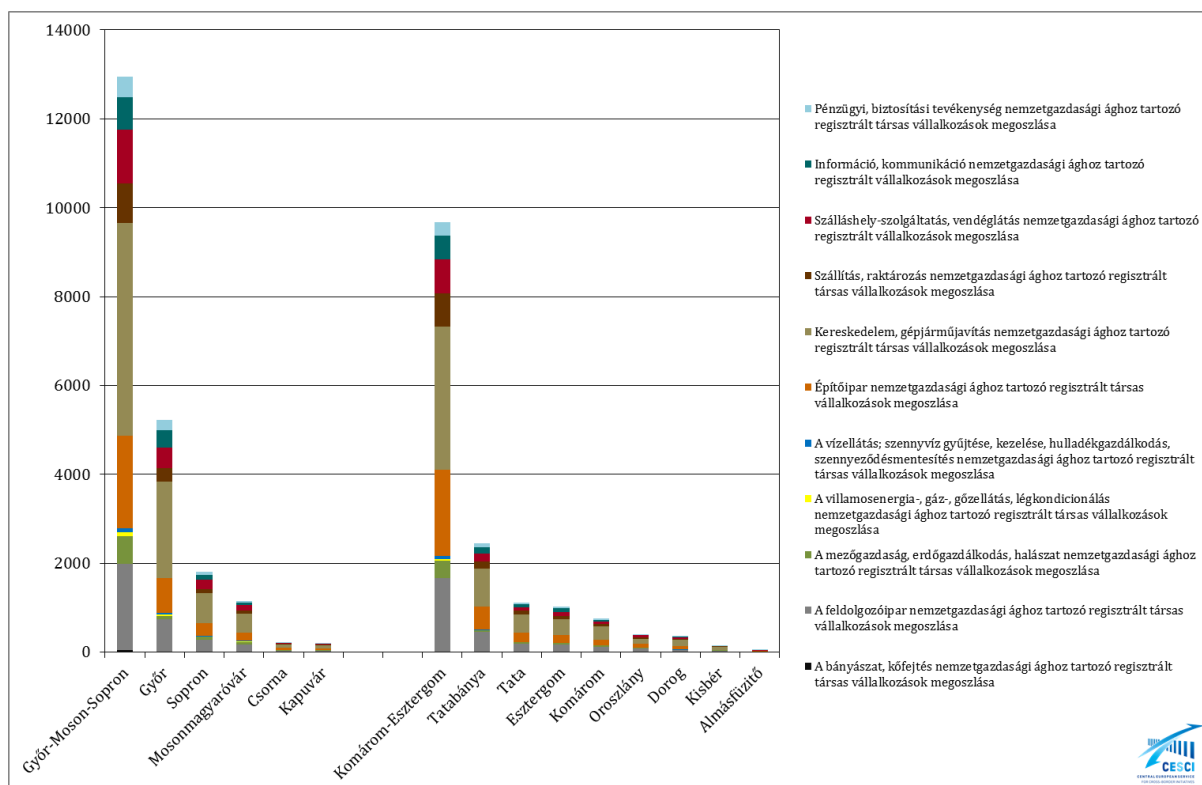
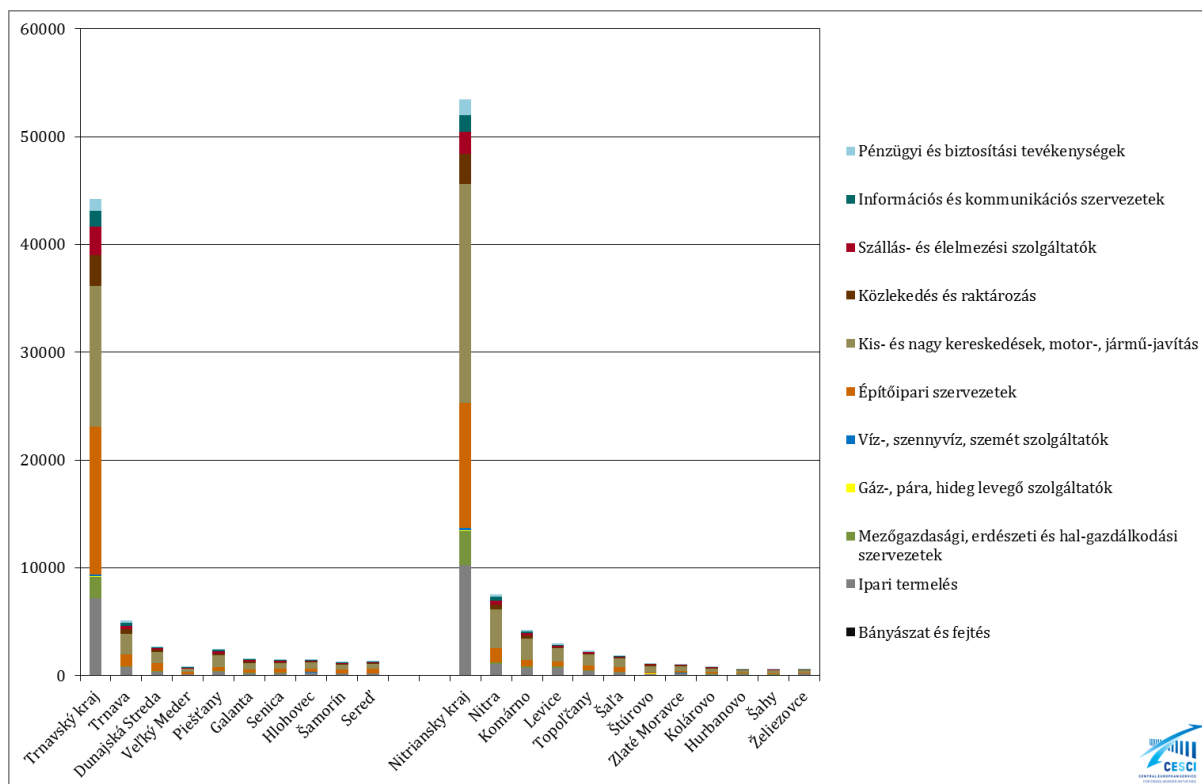
A nagyobb vállalkozássűrűséget jellemzően mindig a komolyabb gazdasági és foglalkoztatási potenciállal bíró térségekben tapasztalhatjuk, ezért a nagyobb városok környezete is mindig előnyösebb helyzetben van. 2008-ra a határ mentén fekvő sáv

vállalkozássűrűsége a magyar oldalon magasabb volt, ám mindkét oldalon javulás figyelhető meg az előző évekhez képest. Emellett a munkanélküliség szempontjából is kritikus délkelet-nyitrai térségben válik a legalacsonyabbá az ezer főre eső vállalkozások száma. 2008-ban a magyar oldalon hirtelen sűrűsödés tapasztalható, ami nem feltétlenül jelent gazdasági erősödést, hiszen az ekkor (és azóta) alakuló vállalkozások jó része a gazdasági világválság hatására, önfoglalkoztatási kényszerből jött létre.

A térképen a feldolgozott statisztikai adatok alapján legfrissebb rendelkezésre álló pillanatképet kiragadva szemlélhetjük a vállalkozássűrűség területi megoszlásának alakulását. A fejlődési tengely a régió északnyugat-délkeleti középső sávjában húzódik, annak is inkább a nyugati felében. Ez az a térség, ahol az európai jelentőségű fejlődési korridorok is futnak, itt kapcsolódik össze (Pozsony enyhébb hatásának felfűzésével) Bécs és Budapest térbeli dinamikája. Hangsúlyozandó jelenség, hogy a magyar oldal vállalkozássűrűsége még úgy is magasabb, hogy a szlovák jog- és adórendszer lényegesen kedvezőbb a vállalkozásalapítás szempontjából. Ez egyértelműen jelzi, hogy a közlekedési folyosókhoz köthető fejlődési potenciálokat még nem sikerült tágabb környezetükre is kiterjeszteni, ami pedig a régió belső térkapcsolatainak, gazdasági kohéziójának hiányosságára utal.

Feltűnő, hogy mennyivel kedvezőbbek az értékek a magyar oldalon, mint a gazdasági válságot megelőző években kimagasló fejlődési ütemet elért Szlovákiában.

Közös ágazati pont a térség vállalkozásait tekintve, hogy minden járásban illetve kistérségben a szolgáltató szektorban működő cégek vannak többségben (átlagosan 60-75%). Ezek a szolgáltatási irányultságú foglalkoztatók meglehetősen differenciált tevékenységűek, szakosodásuk igen eltérő, vegyes képet mutat. Ezeknek a szolgáltatási szektoron belüli részleteknek a kimutatására azonban jelenleg sajnos nincsen mód, ugyanis a két statisztikai hivatal minimális átfedéseket leszámítva, teljesen eltérő halmozott kategóriákban veszi számba tevékenységek szerint a vállalkozásokat. Ráadásul a helyzetelemzés elvégzésére rendelkezésre álló idő alatt a térségben működő ipari parkokból sem sikerült értékelhető információkat kicsikarni. A Bécs-Budapest fejlődési tengely mentén, a helyi adottságokon túl jellemzően magas a befektetett külföldi tőke aránya elsősorban a gépgyártásban és az élelmiszeriparban. Az iparon belül ágazati szempontból a gépipar rejt jelentős, a Duna mindkét partján közös energiákat, ezen belül is kiemelkedő az autóipar helyzete.

12. és 13. Ábrák. A térségben bejegyzett szlovák és magyar vállalkozások ágazati besorolási arányai (2010)²²

²² Adatforrás: Regiostat, TeIR. Az összehasonlítás során csak a két statisztikai hivatal gyakorlatában hasonlóan felvett kategóriákat használtuk, a két hivatal ágazati adatfelvételi módszertana eltér.

Ahogy az korábban is jeleztük, az autóipar esetében az RDV EGTC helyzete kiemelkedően erős. Győrben az Audi, Nagyszombatban a Peugeot-Citroën, Esztergomban pedig a Suzuki gyárai dinamizálják a térséget. Erre a hármaskapacitásra számos hazai (szlovák és magyar egyaránt) beszállító épül és épülhet rá. A gépipar ezen szegmense terén tehát mindenképpen indokolhatónak tűnik egy komolyabb, határon is átnyúló klaszteresedés, mely nem csupán a beszállító körökre, de az ágazat igényeit kiszolgáló szakképzés szervezésére is kiterjedhet.²³ Jelenleg az autógyárak külön-külön fejlesztik képzési kapacitásaikat.

A két megye és a két kerület területén bejegyzett vállalkozások ágazat szerinti megoszlása igen árulkodó mutató a régió gazdaságszerkezetét illetően. Megállapíthatjuk, hogy a határ mindkét oldalán igen hasonló eloszlással találkozunk. Kiemelkedő szerep jut a kereskedelemnek és járműjavításnak (27-36%), az építőiparnak (16-24%) és a feldolgozóiparnak (9-18%). E három fő ágazat teszi ki a négy NUTS 3-as egység területén bejegyzett vállalkozások 52-78%-át. Kisebb arányban (2-10%), de szintén meghatározó módon vannak jelen a pénzügyi szolgáltatások, a turizmus, az infokommunikáció, a mezőgazdaság és a logisztika. A diagramokon kiemeltük a térség meghatározó városainak gazdaságszerkezetét is. Minden városban a kereskedelemben bejegyzett vállalkozások száma a legmagasabb, a mezőgazdasági tevékenység viszont (település-funkcionális okokból kifolyólag) alacsonyabb hányadban jelentkezik. Egyéb tekintetben követik a megyei, kerületi átlagos eloszlásokat. Összehasonlítható, települési szintű, ágazati bontású értéktermelési mutatók ugyan nem állnak rendelkezésre, de az egyes területeken bejegyzett vállalkozások számából azért lehet tendencia-értékű következtetéseket levonni, hiszen a két mutató elég jól korrelál egymással.

Sajnálatos közös pontja a térségnek a munkaerő egyenletes, megfelelően magas szintű képzettségének hiánya. Ebben persze belső területi különbségek is tapasztalhatók, hiszen míg Győr-Moson-Sopron megyében (a két ország vidéki átlagához viszonyítva legalábbis) egészen jó szakképzettségi helyzettel találkozunk, és ez az arány a Nagyszombati kerületben sem mondható rossznak, addig a Nyitrai kerület és Komárom-Esztergom megye képzettségi mutatói gyengébbnek minősíthetők. De e belső árnyalatok

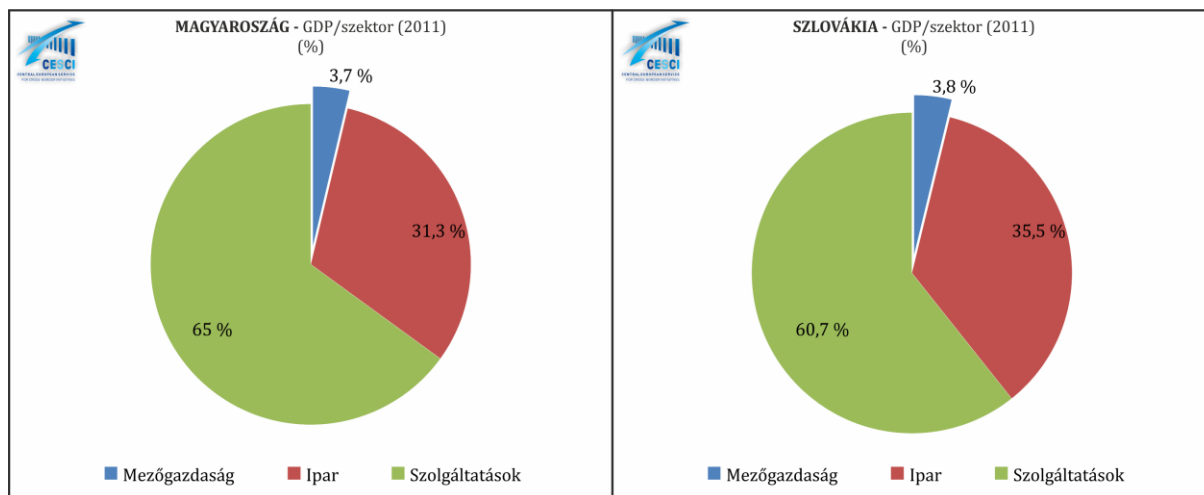
²³ Az ipar belső szerkezetét érintő, a felvonultatottnál részletesebb feltárássra a fentebb említett adathiány okán sajnos nincs módunk.

ellenére is közös adottságként értékelhető, hogy a teljes térségnek javítania szükséges szakképzési színvonalán. Elsősorban a fenntartható gazdaságszerkezet érdekében van erre szükség, hiszen amíg magas a pusztán betanított munkaerőt kívánó ágazatok aránya (melyek ráadásul többnyire külföldről betelepült érdekeltségek), addig erősebben áll fenn ezek kitelepülési, „továbbállási” veszélye (pl. egy-egy válság, adókedvezmény-eltörlés, vagy minimálbér emelkedés hatására) – hiszen olcsó betanított munkaerőt keletebbre is találhatnak a beruházók. Ezt igazolja az a folyamat is, mely szerint a 2008-ban begyűrűző válság alatt éppen azok a vállalatok és ágazatok botlottak meg, melyek elsősorban betanított munkaerőt igénylő termelési folyamatokra támaszkodtak. Abban az esetben azonban, amint magasabb hozzáadott tudást igénylő szintre jutnak a beruházások, esetlegesen K+F részlegeket is telepítenek a térségbe, azonnal sokkal szilárdabbá, kiszámíthatóbbá válik a helyben maradásuk, ráadásul értéktermelésük is megnő. Ennek érdekében a régióban mindenképp szükséges egy közös, a valós termelési, fejlesztési igényekhez igazodó, jó minőségű szakképzési struktúra kiépítése, fenntartása és folyamatos fejlesztése. Ez a minőségi humán erőforrás-bázis olyan közös értékévé válhat a térségnek, mely minden szempontból erősítené annak kohézióját.

A Nyugat-szlovákiai régióban 2000 és 2010 között a kutatás-fejlesztésre elköltött összegek nagysága több mint kétszeresére nőtt (39,9 millió euróról 94,3 millió euróra). Az ipari termelés bővülése azonban olyan mértékű volt, hogy a nominális növekedés ellenére a K+F-kiadások GDP-hez viszonyított aránya az Európai Bizottság kimutatásai szerint²⁴ radikálisan visszaesett (az 1996-os 1,26%-ról 2010-re 0,44%-ra). A régión belül a legmagasabb arányban a Trenčségi kerületben költenek a cégek kutatás-fejlesztésre (a GDP 0,74%-át), ehhez képest az RDV-térségben jóval kedvezőtlenebb a kép: a Nagyszombati kerületben ugyanez az adat csak 0,37%, a nyitraiban pedig csak 0,26%.

A relatíve alacsony adatokat elsősorban az okozza, hogy a régióban (főként a Nagyszombati kerületben) az ipari termelés volumene jelentősen bővült az előző évtizedben. Az iparban foglalkoztatottak aránya 2007-re elérte a 43%-ot (az EU-s átlag 27%-kal szemben). Az egész szlovákra jellemző az ipar ágazati túlsúlya.

²⁴ <http://www.rim-europa.eu/index.cfm?q=p.regionalProfile&r=SK02#rnd-innovation>

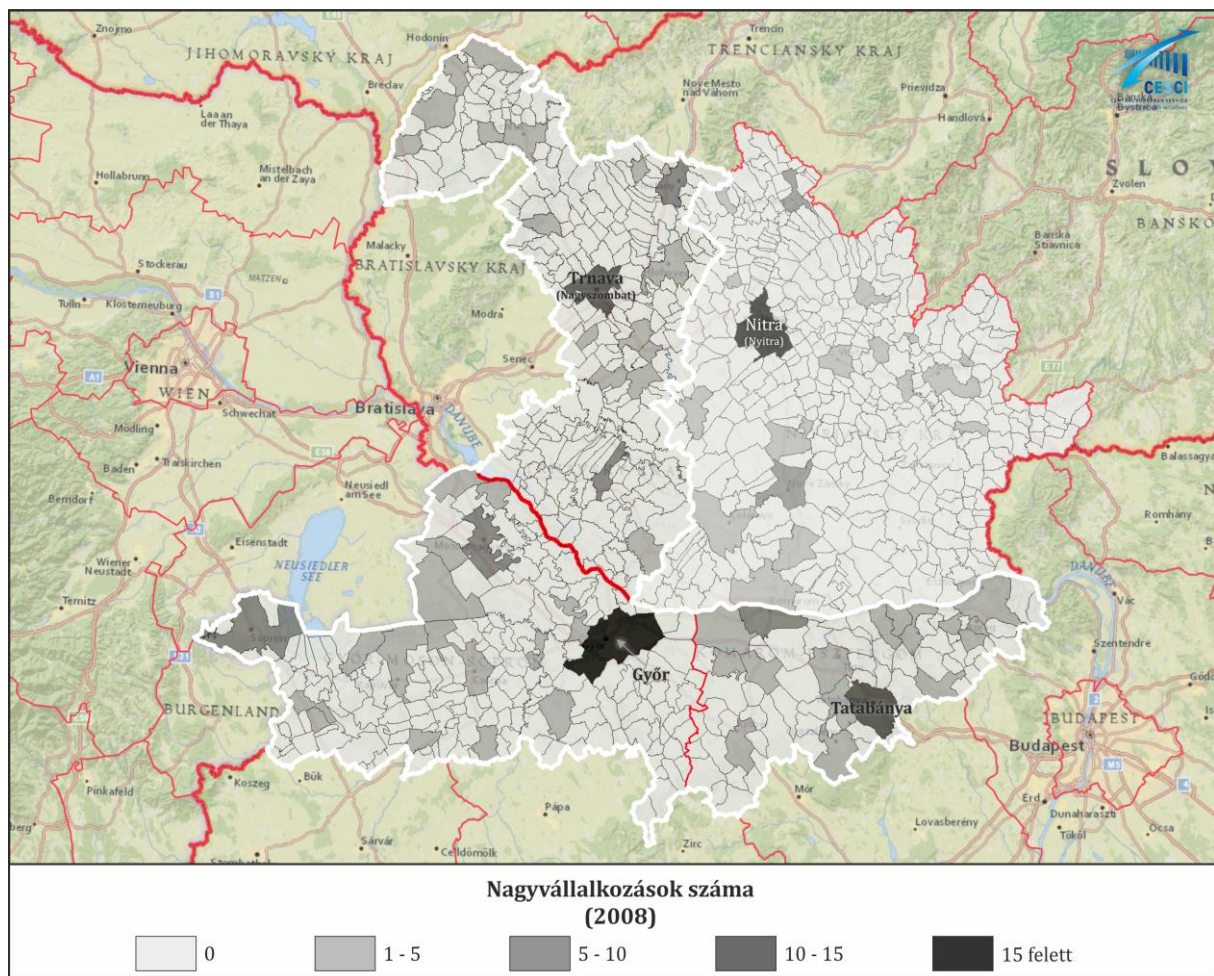

14. Ábra: A gazdaság ágazati megoszlásai, termelékenység szerint 2010-ben²⁵

A magyar oldali régiók a GDP-nek kb. fél %-át költik kutatás-fejlesztésre, ami valamivel jobb adat, mint a szlovákiaiak, de messze elmarad az uniós átlagtól. Ezen a téren tehát mindkét régió jelentős elmaradásban van. A kooperáció ezen a téren is segíthet az erőforrások közös felhasználásával egy kedvezőbb pozíciót elérni.

Ha a vállalkozások méretei szerint is szeretnénk csoportosítást felállítani, a következő közös pontokat ismerhetjük fel a térség gazdaságában. A kisvállalkozások (0-49 dolgozó) arányait tekintve megállapíthatjuk, hogy ahol az átlagosnál magasabb a kisvállalkozások aránya, általában azok a területek felelnek meg a gazdaságilag és foglalkoztatási szempontból hátrányosabb helyzetűnek mondható térségeknek, hiszen itt gyakran fordul elő, hogy önfoglalkoztatási kényszerből alakulnak meg vállalkozások. Ezzel szemben az átlag alatti területek többnyire városokat, vagy olyan térségeket jelölnek, ahol valamilyen nagy foglalkoztató fejt ki tevékenységét. Fenti megállapítások mindkét térségben igaznak bizonyulnak, azzal a kiegészítéssel, hogy a magyar és szlovák oldalon is igen hasonló a kisvállalkozások teljes aránya. A közepes vállalkozások (50-249 dolgozó) arányeloszlását nyomon követve lényegében az előzőekben megfogalmazott kép komplementerével találkozunk. Városok és stabilabb gazdaságú térségek adják a közepes vállalkozásokat nagyobb arányban fenntartó településeket. A kis- és közepes vállalkozások szempontjából is elmondható, hogy a magyar oldal értékei javarészt a régióban átlagos értékekhez állnak közel, míg a szlovák oldalon nagyobb mozaikosságot, több szélsőértéket tapasztalunk.

²⁵ Forrás: CIA World Factbook

10. Térkép. Nagyvállalkozások²⁶ száma az RDV EGTC térségében (2008)

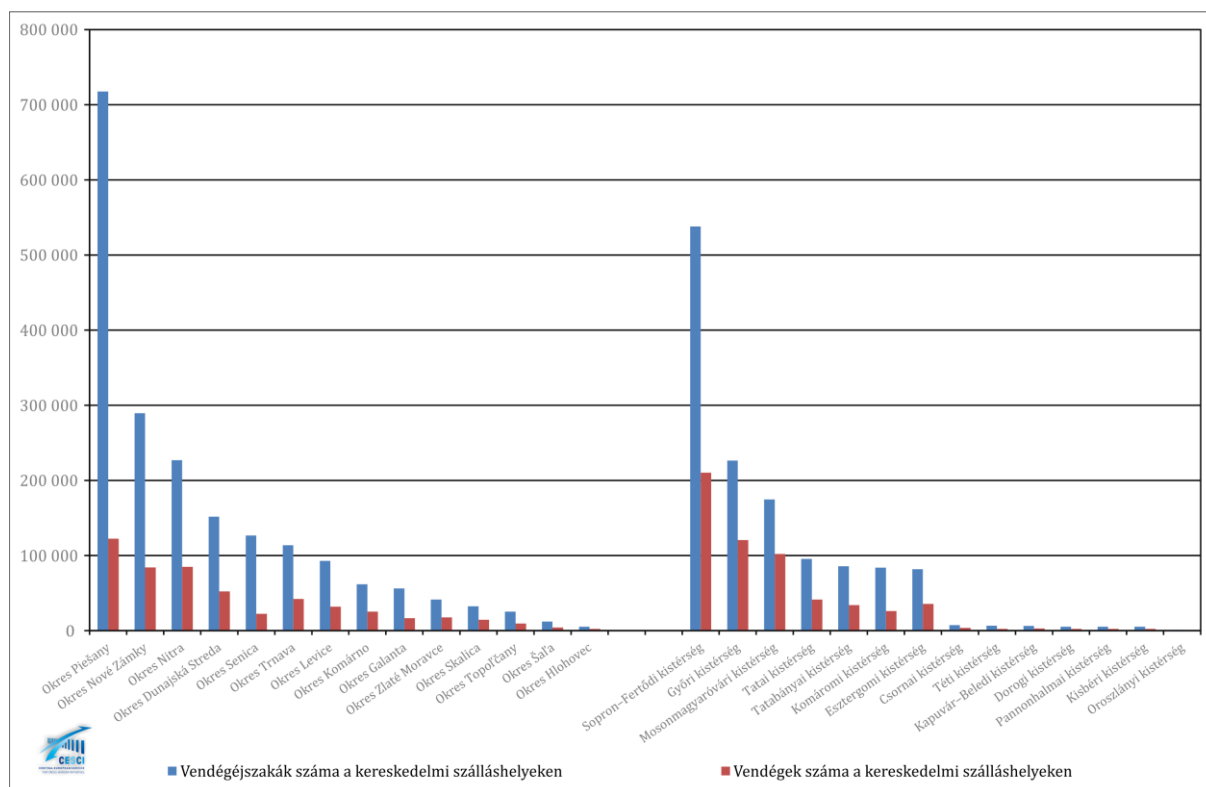
A térképen a nagyvállalkozások (250 > dolgozó) eloszlását tüntettük fel. Ezeket a településeket nagyvárosok, illetve főként komolyabb ipari múltú települések adják, így leginkább az iparterületeken, folyóvölgyekben és térségközpontokban találkozunk nagyobb arányukkal. A határtérség magyar oldala ebben a megközelítésben előnyös helyzetet élvez, hiszen a Duna jobb partja nagyvállalkozásokkal sűrűben ellátott, mint a szlovákiai Duna mente. Ezek a nagy foglalkoztatók komoly munkaerőmozgást képesek kifejteni és vonzáskörzetük a gyakorlatban is kiterjed a határ túloldalára. Ezért is jelent komoly helyzeti hátrányt, hogy a Nyitrai kerület délkeleti harmadában ilyen jelentősebb foglalkoztató egyáltalán nincs jelen.

A KKV-k szerepe az egész régióban kiemelt jelentőségű a gazdaságfejlesztés tekintetében. A versenyképesség, gazdaságfejlesztés motorja a munkavállalók és cégek, vállalkozások és vállalkozók alkalmazkodóképességének növelése, az egész életen át

²⁶ Nagyvállalkozásnak a 250 főnél több alkalmazottat foglalkoztató vállalkozások minősülnek.

tartó tanulási rendszerek és stratégiák fejlesztése a cégeknél; a vállalkozóvá válás ösztönzése, képzések és szolgáltatások az alkalmazottak és vállalkozók számára a változásra való alkalmazkodóképesség fokozására, a vállalkozások innovációs képességének előmozdítása. Ugyancsak kiemelten fontos eszköz a vállalkozások forrásokhoz jutásának elősegítése. E célok elérése Operatív Programokon keresztül, határon átnyúló programokon keresztül, illetve a gazdaságfejlesztésben közreműködő szervezetek programjai révén valósul meg.

Elemzésünkben, a közös pontoknál külön kiemelten tárgyaljuk az idegenforgalom helyzetét, hiszen talán ez az a terület, amely a tapasztalatok szerint sok esetben a leghatékonyabban tudja függetleníteni magát az államhatároktól²⁷.

15. Ábra. A térség szálláshely kapacitásai és vendégéjszakáinak megoszlása járási/kistérségi bontásban (2008)

²⁷ A statisztikai elemzésben sajnos csak kistérségi/járási szintig tudjuk a régiót vizsgálni, ugyanis a szlovák statisztikai hivatalnak nincsenek erre a szektorra vonatkozó, értékelhető települési bontású adatai. Az összegegyeztethető mutatók száma is igen korlátozott, ezért a látogatottságra a vendégéjszakákat, a kiépítettségre pedig (az azt legátfogóbban jelző) szálláshelyek számát tudtuk felhasználni.

Az értéktermelési képesség szemléltetése érdekében abszolút adatokkal mutatjuk be a térség turisztikai kapacitásait. A szálláshely-értékek esetében a szlovák oldal magasabb számaival találkozunk, azonban ez a kép az összehasonlíthatóság szempontjából csalóka, hiszen a járások általában nagyobbak a magyarországi kistérségeknél. Egyébként az előzetes várakozásoknak nagyjából megfelelő szálláskapacitásokkal találkozunk – természetesen a turisztikailag értékeesebb területeken tapasztalható nagyobb számú szálláshely, jobb kiépítettségű turisztikai infrastruktúra. A szlovák oldalon a Pöstyéni járás, a magyar oldalon a Sopron-Fertődi kistérség adata kimagasló. Előbbi esetben meghatározó jelentőségű a nemzetközi hírű pöstyéni fürdő működése, utóbbi esetben pedig az osztrák szomszédság. Ausztriából sok látogató érkezik egészségturisztikai céllal, és akár kerékpárral is könnyű megközelíteni Sopront, ahol az árak jóval kedvezőbbek, mint néhány km-rel nyugatabbra. Némileg talán meglepő a Pannonhalmi kistérség szerény mérőszáma. Az eltöltött vendégéjszakák számának alakulása természetesen egészen jól korrelál a szálláshelyek számával, azonban találunk e trendet megtörő adatokat is. Kiemelhető például a Szebeci járás, ahol a jó szálláshely-ellátottság ellenére is igen alacsony szinten marad a vendégéjszakák száma. A térség magyar oldali turizmusának jobb hatékonysági fokára utal, hogy a kistérségek bár kisebbek és átlagosan alacsonyabbak szálláskapacitásuk is a szlovák járásokénál, a turisztikailag erős térségek rendre jobb vendégéjszaka-számokat produkálnak szlovákiai szomszédaiknál. Általánosságban igaz, hogy a magyarországi kistérségek szálláskapacitásainak kihasználtsága lényegesen kedvezőbb képet mutat, mint a szlovákiai járásoké. Fontos kiemelnünk, hogy általánosságban éppen a határ mentén fekvő járásoknak és kistérségeknek a legjobb a turisztikai kiépítettség és látogatottsága. Ez nyilván annak köszönhető, hogy a régió területén belül ez az a térség, amely a legtöbb kikapcsolódási lehetőséget, látnivalót nyújtja, itt találhatók azok a fürdőhelyek is, amelyek a legtartósabban vonzzák a vendégeket. Ez egy olyan közös potenciál, amelyre méltán építhető határon átívelő turizmusstratégia.

A magyar oldal turisztikailag fejlettebb kistérségeinek a kiépítettség és vendégszám mellett a vendégmegtartó képessége is jó, hiszen igen magas az ezer főre eső vendégéjszakák száma. Ezzel szemben a szlovákiai oldalon enyhe kihasználatlanságot tapasztalhatunk, hiszen itt, bár jó a kiépítettség és a vendégek száma is kielégítő, azok mégis elég rövid időt töltenek csak a térségben. Az ezer főre eső vendégéjszakák száma

az adottságokhoz képest alacsony marad. Megfigyelhető, hogy a fürdőkapacitások jelenléte mindkét oldalon érzékelhetően emeli a településen töltött vendégéjszakák számát.

A válság hatására az utazási irodák forgalma visszaesett, de az árcsökkenés hatására többen helyben mentek el „nyaralni“.

Okvetlenül kiemelendő a térség kerékpáros és vízi turizmusban rejlő potenciálja. Ez is egy olyan adottság, amely mindkét oldalra egyaránt jellemző, sőt, igazán a két oldal tevékenységeinek, infrastruktúrájának, fejlesztéseinek és kínálatának összehangolásával lehetne az egész RDV térségre hatást keltő módon kiaknázni. Mind a vízi, mind a kerékpáros turizmus infrastruktúrája alulfejlettnak mondható, azonban mindkét oldalon mutatkoznak eltérő intenzitású szándékok a kapacitások fejlesztésére, akár összehangolt módon is.

A régiót érinti néhány olyan komoly turisztikai desztináció, melyek kínálatát közös rendszerbe szervezve az egész térség lényegesen jobban profitálhatna meglévő adottságaiból. A legfontosabb közös potenciállal kecsegtető desztinációk:

a) a Duna és a Limes, képez egy olyan gerincet, ami mentén a vízi és a kerékpáros turizmus bonyolódik, továbbá, amennyiben sikerül kivívni a Világörökségi besorolást, akkor a kulturális turizmus is felfűzhetővé válik.

b) erre a gerincre merőlegesen szerveződik meg három olyan szűkebb térség, melyek szintén jelentős (és egymásától eltérő) vonzerővel bírnak: Esztergom-Párkány térsége, a két Komárom, a Szigetköz és a Csallóköz

c) a gerinctől távolabbi, de szintén jól beazonosítható desztinációt képeznek: a Kis-Kárpátok (kulturális örökség, bor, természet); Vág völgye (természet, kulturális örökség, horgászturizmus); Zobor vidéke (történelem, néprajz, bor, természet); Sopron és a Fertő tó térsége (kulturális örökség, bor, természet); Pannonhalma (kulturális örökség, pálinka); Kisbér-Bábolna (lovass turizmus); Tata (kulturális örökség, rendezvények)

d) tematikus desztinációként jelenik meg: fürdők (Óvár, Győr, Komárom, Tata, Esztergom; Pöstyén, Nagymegyer, Pat, Párkány, Gyűgy); barokk: Nagyszombat, Tata, Győr

Fentiek is indokolják, hogy mindenképp szóljunk a turisztikai desztinációs menedzsment (továbbiakban TDM) szervezetek kiépítésének (kiépültségének) kérdéséről is. A TDM-szervezetek menedzselik a helyi-térségi turisztikai desztinációk

kialakítását, fejlesztését, a helyi szereplők összefogásával, versenyképesen értékesíthetővé teszik a rendszerbe szervezett turisztikai potenciálokat (turisztikai attrakciók, megközelíthetőség, turisztikai szolgáltatások, termékcsomagok stb.).

A turisztikai térségek és a közigazgatási, statisztikai egységek határai a legtöbb esetben nem fedik egymást. Az általunk vizsgált térségben ráadásul államhatárok is átszelik egyes racionálisan összekapcsolható, közös turisztikai desztinációvá fejleszthető térségek területét, sőt kimondottan a Duna mentén találunk ilyen turisztikai szempontból jól eladható térségeket. A TDM-szervezetek működése tehát különös jelentőséghez juthat ilyen esetekben. Támogatandó a határon átnyúló tartalommal felruházott TDM-ek tevékenysége.

A térségben azonban jelenleg kettős helyzettel szembesülhetünk a TDM-ek fejlettsége szempontjából. Magyarországon rendezettebb és a szlovákiaiainál lényegesen előrehedőbb viszonyokkal találkozunk. A TDM a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégiában és a Regionális Akciótervekben is szerepel, illetve működési Kézikönyv is készült. Szlovákiában nem ilyen egyértelmű a helyzet. Az idegenforgalmi szervezetek által kidolgozott és javasolt TDM-rendszer nem került bele a szlovák turisztikai törvénybe (91/2010). A községek kezdeményezhetik területi szervezetek létrejöttét és társszerepet vállalhatnak azok finanszírozásában. Tehát meghatározott cél érdekében létrejöhetnek önálló jogi személyiségű területi idegenforgalmi szervezetek (önkormányzatok, jogi személyek és civil szervezetek hozhatják létre), és akár TDM-nek is nevezhetik magukat, azonban nem teljesen azonos a működésük a magyar TDM-ek modelljével (jelen helyzetelemzésben azonban az egyszerűség kedvéért ezeket a magyar TDM-ekhez igen hasonló szlovákiai szerveződések is „TDM”-ként aposztrofáljuk).

A térségben mindenesetre találhatóak olyan fontos területi idegenforgalmi szervezetek (TDM), amelyek kínálatában, napi menedzselési kérdéseiben is meg kell, hogy jelenjen a határon átvívelő tartalom (Esztergom, Tatabánya, Tata, Párkány, Komárom, Komárno, Mosonmagyaróvár, Győr, Dunaszerdahely).

Érdemi, a szó szoros értelmében vett turisztikai desztinációs menedzsment-munka egyelőre a magyar oldalon folyik. Azonban a térség turisztikai adottságait figyelembe véve egyértelműen leszögezhető, hogy határon átnyúló tartalmak nélkül egyik szervezet (legyen az a határ bármely oldalán) sem lesz képes igazán jó csomagokat kínálni. Mindkét oldalon, tematikusan is összetartozó adottságokkal találkozunk, ezért a lehető legszorosabb együttműködés javasolható. A régió turisztikai tengelye maga a Duna

(ahogy arra például a Limes elnevezésű közös projekt is épít). Itt, a határ mentén fekszenek a legfontosabb attrakciók, mind a két oldalon (termálfürdők, Dunakanyar, erődrendszer, szigeteközi-csallóközi vízivilág, látványos épített örökségű városok stb.). Ebből következik, hogy a Duna menti (és ezzel határ menti) térségek közös turizmusfejlesztése reális gazdaságfejlesztő és ezzel foglalkoztatáserkentő hatásokat rejt magában. A turisztikai szinten megvalósuló összefogások jó katalizátorai, előképei lehetnek az egyéb határon átívelő regionális együttműködéseknek. Ismét arra a megállapításra kell tehát jutnunk, hogy a térség dinamikáját az idegenforgalom szempontjából is egyértelműen az növelhetné a leghatékonyabban, ha a Duna elválasztó szerepét egyre inkább összekötő szereppé lehetne átalakítani.

A térség gazdasági kohézióját előmozdító összhang tehát elsősorban két kiemelt területen figyelhető meg. A gépipar területén, azon belül is elsősorban az autógyártás esetében mutatható ki olyan klaszteresedésre is okot adó potenciál, ami nem csupán az RDV-térségre, de a két országra is tovagyűrűző gazdaságfejlesztési hatásokat képes generálni. Ehhez természetesen szükséges a kérdés határon átnyúló értelemben is integrált kezelése. Elengedhetetlen a szakképzési szerkezet összehangolt és megfelelő, az ipari és K+F igényeket kiszolgáló átalakítása. A másik fontos közös pont a turisztikai ágazatban rejlik. Határok nélkül összefüggő desztinációk kínálásával az egész térség lényegesen sikerebben tud megjelenni az európai turisztikai piacon.

Ezeket az eleve meglévő, jó közös adottságokat erősítve tovább fokozható a Bécs-Budapest gazdasági tengely mentén való fekvés összetett előnye, a szűk sáv gazdasági dinamikája átterjeszthető a teljes RDV-térségre.

1.2.2 KOMPLEMENTER ADOTTSÁGOK

A gazdaság közös pontjaihoz hasonló fontosságúak azok a területek, amelyek kiegészítik egymást, a térség egyes szegleteiben meglévő adottságok ötvözésén keresztül. Az alábbiakban az ilyen komplementaritást mutató tulajdonságokat emelünk ki.

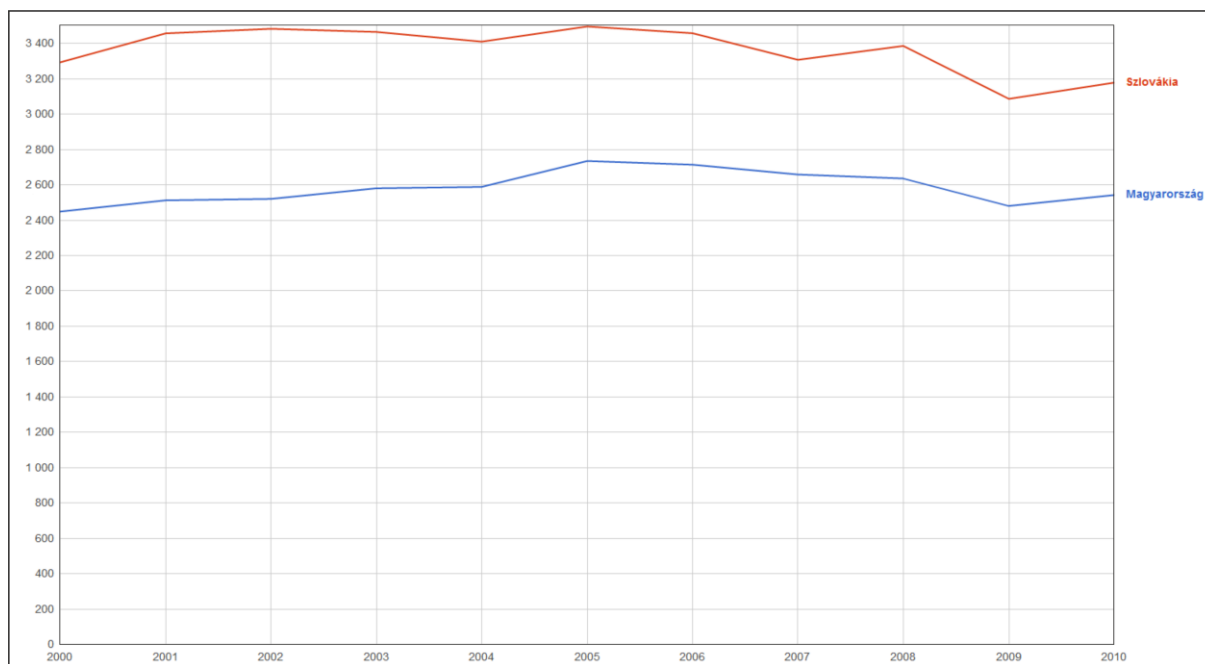
Ugyan mind a két oldalról elmondható, hogy közép-európai összehasonlításban véve egyaránt komoly mezőgazdasági illetve ipari adottságokkal rendelkezik, a vállalkozások megoszlása terén azonban a szlovák oldal ipari részaránya (járásonként eltérő, 15-30%) általánosan magasabb a magyar oldal hasonló adatainál (kistérségenként eltérő, 5-20%).

A képet persze árnyalja, ha nem csupán a vállalkozások számára, hanem azok értéktermelő képességére is fókuszálunk, hiszen ebben a vonatkozásban (bár a cégek nem szívesen adnak ki ilyen adatokat) a magyar oldalon is egészen magas ipari részesedéssel találkozunk. A mezőgazdasági hányad viszont a magyar oldalon ér el magasabb értékeket (értéktermelés és vállalkozásszám tekintetében egyaránt). Mindez nyilvánvalóan a természetföldrajzi adottságokra és az ezekből (is) fakadó gazdaságfejlődési örökségekre vezethető vissza. Míg a szlovák oldalt általánosan elsősorban az iparosítás határozta meg, a magyar oldalon a kedvező mezőgazdasági lehetőségeket igyekeztek jobban kihasználni gazdaságtörténeti értelemben. Mindkét ágazat remek kapcsolódási pontokat találhat a Duna túlsó partján. Ez a differenciált, de általános képében mégiscsak kissé kettős árnyalatú gazdaságszerkezeti tagolódás kiváló lehetőséget ad a két oldal meglévő hagyományos kapacitásainak és tudásának egymással történő kiegészítésére. A vállalkozások összetételét tekintve az ágazati elrendeződésben fellelhető különbségek (iparosodottabb észak és erősebb mezőgazdaságú dél) bizonyos esetekben kereskedelmi szempontokból is egymás jó kiegészítőivé válhatnak. Ennél is fontosabb azonban, hogy a vállalkozások eloszlásában és méreteiben jelentősnek mondható különbségek rajzolódnak ki az egyes térségek között. A közeljövőben a régiót érintő tervezés és fejlesztés egyik legkomolyabb kihívása lesz a Nyitrai kerület délkeleti csücskének a gazdasági áramlásba, foglalkoztatásba való (újbóli) bekapcsolása. Mivel ez a terület sok szempontból sajnos még ma is határperifériának számít (jóllehet, inkább természetföldrajzi adottságai okán), felpezsdítésében a határon átnyúló programok jelentősége kiemelkedő lehet.

Annak ellenére, hogy a térség gazdaságszerkezete alapvetően ipari-szolgáltató jellegű, egyáltalán nem hagyható figyelmen kívül a Kisalföld kiváló adottságaira épülő mezőgazdasági potenciál sem. Mindez általános értelemben közös gazdasági pontként is értelmezhető lenne, mégis azért tárgyaljuk a komplementer adottságokat értékelő fejezet keretein belül, mert a mezőgazdaság és a rá épülő élelmiszer-feldolgozó ipar (még inkább) nagyon fontos, egymás adottságait kiegészítő jellemzőkkel bír. A gabonatermesztés, a borászat, a cukoripar, a téstágyártás, a baromfitenyésztés, a tejtermelés stb. már meglévő kapacitásai, illetve jövőképet adó, még kiépületlen potenciáljai komoly mezőgazdasági, feldolgozóipari hálózat kialakítására adnak lehetőséget. Mindez nem csupán a térség termelékenységét stabilizálhatja, növelheti érezhetően, de a teljes térség fenntartható gazdasági kohézióját is erősítené.

Véleményünk szerint a majdani fejlesztési stratégiának érdemes lesz részletesen kitérnie a konkrét mezőgazdasági, élelmiszeripari kapcsolódási pontokra, egyfajta térségi agrár-klaszteresedést előkészítve.

Az iparon belül a régió egyes szűkebb térségei jól kiegészítik egymást vegyipari, elektronikai, építőipari, építőipari nyersanyag termelési, és zöldenergetika terén meglévő kapacitásaikkal.

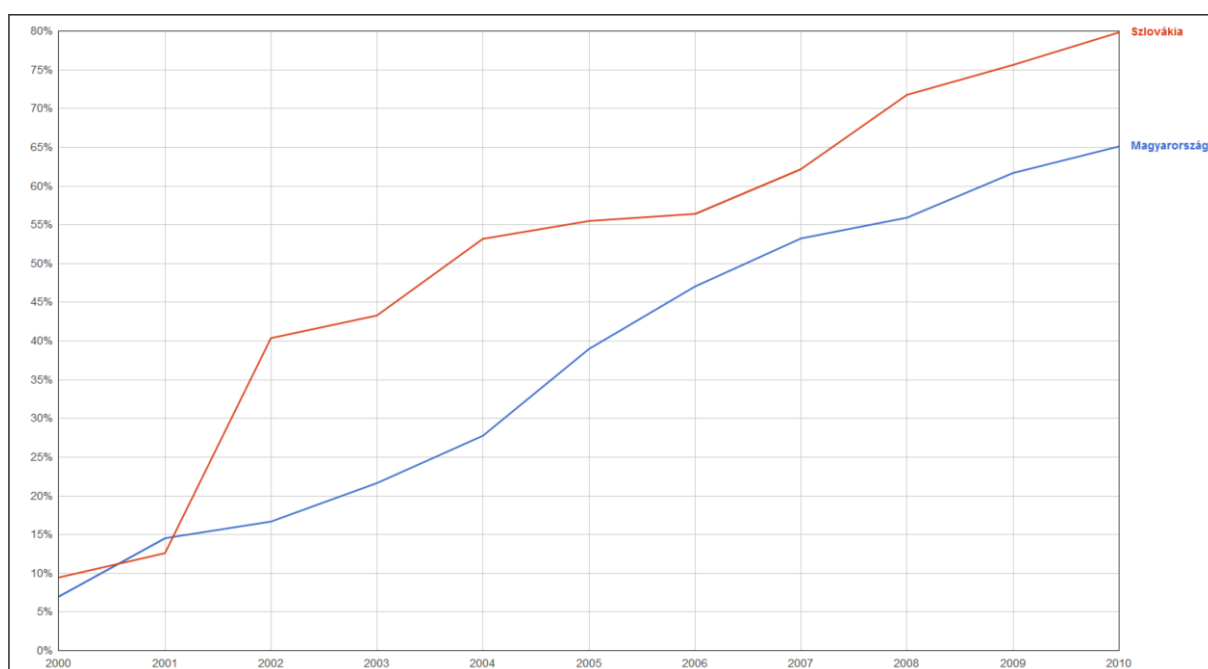
16. Ábra. Lakossági energiafogyasztás (kőolaj-egyenértékre vetítve)²⁸

Ezek közül az ágazatok közül is elsősorban a zöldenergia területét találtuk kiemelésre érdemesnek. Nem elsősorban a jelenlegi volumene miatt, hanem sokkal inkább a benne rejlő kiaknázatlan lehetőségek okán. Az energetika a 21. század egyik legkardinálisabb kérdése. Azok a térségek lesznek képesek fenntartható fejlődési pályát bejárni, amelyek nagyobb mértékben képesek függetleníteni magukat az import energiahordozóktól, lehetőség szerint tiszta, megújuló, helyi forrásokkal kiváltva azokat. Látható, hogy az energiafelhasználás mindkét térségben magas, a szlovák oldalon azonban lényegesen magasabb. Ez a belső energiafelhasználási egyenlőtlenség veszélyezteti a térség kohézióját. Egyúttal a meglévő megújuló kapacitások összekötése könnyen oldhat a problémán. A válság megmutatta, hogy ez az ágazat jelenleg talán az egyetlen szektor (nem a teljes energiaszektor, hanem annak megújuló szegmense), amely nem reagált

²⁸ Forrás: World dataBank

érzékenyen a pénzügyi, gazdasági hanyatlásra. A zöldenergia a válság alatt is töretlen fejlődést mutatott, mutat ma is. Ez ráadásul mindenféleképpen erősen komplementer adottság, hiszen az egyes megújuló források (víz, nap, szél) területenként eltérő összetételben találhatók meg a térségben, továbbá hatékonyságuk elsősorban úgy lenne maximalizálható, ha közös hálózati rendszerbe tudnának szerveződni.

Az építőipar, az építőipari nyersanyagtermelés, olyan erőssége a térségnek, mely közép-európai szinten is kiemelkedő jelentőségű, komplementaritását pedig az adja, hogy elsősorban a magyar oldalra jellemző helyzeti energiáról van szó. E képesség közös, rendszerbe helyezett kiaknázása további versenyelőnnyel kecsegtet a régió számára.

17. Ábra. Internet-felhasználók aránya²⁹

Az info-kommunikáció terén is enyhe egyensúlytalanság figyelhető meg a térségben, habár az RDV-térség a magyar és a szlovák oldalon is a kedvezőbb ellátottságú térségek közé sorolható. A meglévő szolgáltató-rendszerek egybekapcsolása, közös kapacitásbővítése szintén tartogat területi egyenlőtlenségeket mérséklő potenciálokat.

E komplementaritások keresésén és összekapcsolásán keresztül sokkal kedvezőbb gazdasági pozíciókat vívhat ki magának a jövőben az RDV EGTC térsége.

²⁹ Forrás: World dataBank

1.2.3 MEGLÉVŐ GAZDASÁGI INFRASTRUKTÚRA

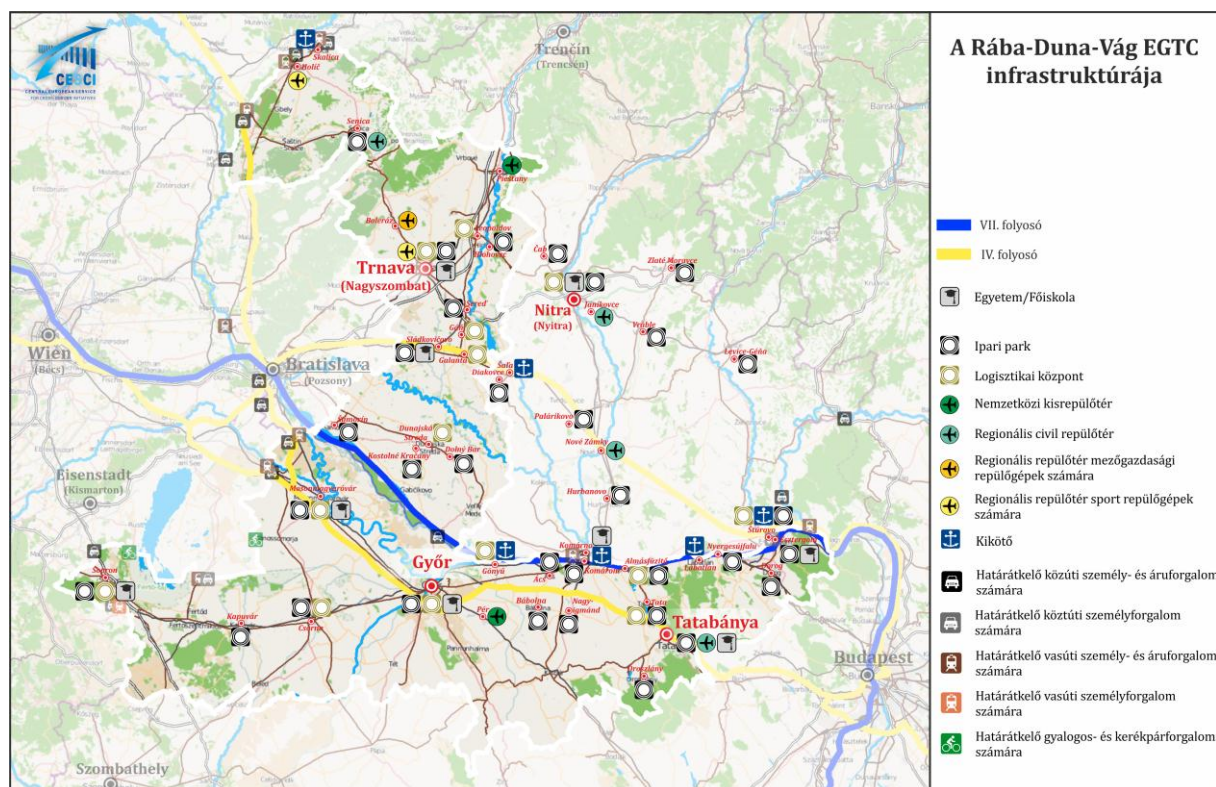
Ahhoz, hogy a két megye és a két kerület gazdasági sajátosságait földrajzi összefüggésrendszerbe helyezve foglalhassuk össze, ismertetnünk kell a térségre jellemző közlekedési viszonyokat, hiszen mindennemű kapcsolattartás, munkaerőmozgás alapjaiban a közlekedési infrastruktúra függvénye.

A Bécs-(Pozsony)-Budapest fejlődési tengely közép-európai viszonylatban kiválónak értékelhető nyugat-kelet irányú közlekedési infrastruktúrával látja el a térséget, ráadásul az épített szárazföldi infrastruktúra kiegészül az ugyanilyen irányú, kontinentális jelentőségű dunai vízi útvonallal. Ha azonban a székhelyek belső és külső központokhoz mért közúti időtávolságát vonjuk összehasonlító vizsgálat alá, hamar kiderül, hogy amennyire előnyös a térség nyugat-keleti irányú közlekedési kiépítettsége, legalább annyira hiányos az észak-déli infrastruktúra. Ez a kiépítetlenség pedig nem csupán gazdasági, hanem területi és ezek által közvetetten társadalmi értelemben is veszélyezteti az RDV EGTC térségének kohézióját.

Elérhetőség szempontjából a magyarországi megyeszékhelyek, Győr és Tatabánya külső, nagy központokhoz viszonyított időtávolsága (fő európai korridor menti fekvéséből adódóan) igen jónak mondható. Nagyszombat ugyanezen külső kapcsolatai azonban pozsonyi irányban féloldalasak, míg Nyitra összeköttetése Bécs és Budapest irányában is (a magyar megyeszékhelyekhez mérten) kimondottan gyengének nevezhető. Ha a térség belső kapcsolatait vesszük szemügyre, a székhelyek közül ismét Győr és Tatabánya helyzete kedvezőbb. A belső viszonyok nehézkességét jól szemlélteti, hogy Tatabányáról Esztergomba negyed órával tovább tart eljutni, mint a közel kétszer olyan távolságra lévő Győrbe. Továbbá, hogy a Nagyszombat és Tatabánya közti közúti- és időtávolság (habár légvonalban kétharmad táv) 12 km-rel és 15 perccel hosszabb, mint a Tatabánya és Bécs közötti. További egyenlőtlenségre világít rá, hogy pl. a Nyitrai kerület székhelye a két határ menti központból (Komárno–Komárom, illetve Párkány–Esztergom) is aránytalanul hosszú idő alatt közelíthető csak meg, de ugyanez elmondható pl. a Nagyszombat-Somorja vagy Nagyszombat-Nagymegyer irányokról is. A belső közlekedési kapcsolatok a magyar megyék esetében sem nevezhetők jónak, de még mindig kedvezőbb képet mutatnak, mint amilyennel a szlovákiai kerületek esetében találkozunk. (Mindez persze a megyék és kerületek eleve eltérő alakjából is adódik.) A

térség nyugati, északnyugati összeköttetése, közép-európai térbe kapcsolása a nyugati határátkelőkön keresztül valósul meg. Sopron a bécsi centrum fel csatornázza be a régiót, a Nagyszombati kerület északi határszéle pedig a térséggel hagyományos kapcsolatokkal is rendelkező kelet-csehországi irányba. Összességében tehát megállapíthatjuk, hogy a régió belső közúti kapcsolatai a legtöbb esetben (különösen a szlovák oldalon, illetve észak-déli irányban) igen gyengék, fejlesztésre szorúlnak.

A jelenleg aktuális Helsink-i folyosók és TEN-T hálózat elemei közül a 4-es közúti és vasúti, (E75-ös autópálya, Bécs–Budapest vasúti fővonal mindkét ága) és a 7-es vízi (Duna) folyosók futnak át a négy NUTS 3-as egység területén. Az észak-déli regionális és transzkontinentális kapcsolat hiánya jelentősen gyengíti a régió belső kohézióját, ezáltal a gazdasági infrastruktúra összekapcsolása, integrációja is akadályokba ütközik.

11. Térkép. Az RDV EGTC térségének gazdasági infrastruktúrája.

Ahogy azt a korábbiakban már alátámasztottuk, mind gazdasági, mind személymozgási szempontokból indokolt lenne legalább két további vasúti átkelési lehetőség kialakítása. Ez a Budapest–Esztergom–Nyitra, illetve a Győr–Dunaszerdahely vonalak megteremtésével és fejlesztésével lenne a legideálisabb, leggazdaságosabb és leginkább hiánypótló, amennyiben épülnének a jövőben olyan hidak, melyeken vasúti forgalom is

bonyolódhat. A fejlesztések kulcseleme egyrészt az Esztergom és Párkány közti vasúti kapcsolat megteremtése, amely által a jelzett viszonylatban is megindulhatna a forgalom, továbbá a jelenleg kihasználatlan, jelentős párkányi vasút-logisztikai kapacitások is szerephez juthatnának. Mindez a budapesti agglomeráció pozitív térségi hatásait is képes lenne az erős munkanélküliséggel sújtott délkelet nyitrai zónába közvetíteni. A Győr-Dunaszerdahely kapcsolat létrehozásának is volna természetesen némi áruszállítási létalapja, de ebben az esetben ennél sokkal jelentősebb vonatkozás a zavartalan személyforgalom megteremtése.

A kerületek és a megyék vasúti infrastruktúrájának nemzetközi kapcsolódásai ugyan nem mondhatók rossznak, a belső, helyi forgalombonyolítás mégis igen hiányos hálózattal bír. A vasúti közlekedéssel kapcsolatban a legnagyobb probléma a vertikális kapcsolatok hiánya. Az egyes NUTS 3-as egységek belső behálózottsága is bőven hagy kívánnivalót maga után (a közelmúltban több szárnyvonalat is bezártak, leépítettek). Mivel környezeti, gazdaságossági szempontokból is a legtöbb szakértő a vasutat tartja a jövő legfontosabb közlekedési eszközének, ezen a jelenleg áldatlan állapoton a térségben közös erőfeszítéssel és összehangoltsággal indokolt és szükséges változtatni.

A vízi közlekedés szempontjából egyértelműen a Duna az az ütőér, amely (komplex közlekedési szempontból is) bekapcsolja a régiót a nemzetközi kapcsolatrendszerbe. A teljes régiónak érdeke tehát, hogy a Duna hajózhatósága fenntartható módon legyen zavartalan. Az érintett Duna-szakasz mentén Gönyűn, Komáromban, Lábatlanon és Párkányban található teherkikötő. A Szigetköz esetében fontos kérdés, hogy érdemes-e a hajózhatóságot a gazdag környezeti és (ezáltal) turisztikai adottságok rovására komolyan növelni.

A komáromi két kikötő kiváló vasúti kapcsolattal rendelkezik, az új komáromi híd megépítésével a közúti kapcsolat is javulni fog. Ezekre az adottságokra alapozva az ipari tevékenységet is segítő logisztikai bázis építhető ki.

Hasonló elképzelések eredményezték az esztergom-párkányi teherkomp megépítésének szándékát, amely éppen a magyar-szlovák CBC-program keretében elnyert támogatás jóvoltából valósulhatott volna meg. Azonban Esztergom városa időközben sajnálatos módon fizetéképtelenné vált, ezért a pályázat visszavonásra került. A tervezett teherkomp a Mária Valéria hídon a két belváros védelme érdekében érvényben lévő súlykorlátozás kedvezőtlen hatásainak ellensúlyozásán túlmenően a szlovák oldalon meglévő logisztikai és a Magyarországon meglévő ipari potenciál összekötését is célozta.

A tervezett Ister-Granum Vállalkozási Logisztikai Övezet stratégiai koncepciója elsősorban a kevésbé kihasznált párkányi vasúti pályaudvarra épít, amelynek forgalma a rendszerváltás előtti szint egyötödére esett vissza 10 éven belül.

<i>Év</i>	<i>Beléptetés (szerelvény)</i>	<i>Kiléptetés (szerelvény)</i>	<i>Berakott áru mennyisége (t)</i>	<i>Személyi állomány (fő)</i>
1988	6 835	6 896	537 117	1 260
1993	1 765	2 251	172 920	593
1998	1 440	1 488	162 207	365
2001	1 185	1 442	85 959	199
Változás	-82,7%	-79,1%	-84%	-84,2%

18. Ábra: A párkányi vasútállomás forgalmának változása a rendszerváltást követő évtizedben

A 4-es folyosó mentén fekvő, 62 km-nyi sínpárral és egy önálló, korszerű rendező pályaudvarral rendelkező csomópont a KGST megszűnése után elveszítette korábbi, átrakodó funkcióját, jóllehet a magyar főváros északi agglomerációját teljes mértékben képes volna kiszolgálni. Ezt az adottságot a párkányi teherkikötő és a teherkomp, illetve a későbbiekben tervezett új teherhíd révén kapcsolnák be a nemzetközi vérkeringésbe.

A térség logisztikai kapacitásai közép-európai összehasonlításban egyébként ennek ellenére sem mondhatók rossznak. Térképünkön jól látszik, hogy a komolyabb gazdasági sűrűséggel rendelkező helyeken a szükséges logisztikai kapacitások kiépültek. Ezek szolgáltatási minősége és összeköttetések természetesen folyamatos további fejlesztő beavatkozásokat igényelnek. Külön érdemes kiemelni a Duna menti, Gönyűnél, és Komárnóban meglévő kapacitásokat, hiszen ezek intermodális kapcsolatokkal felruházott, kiugró jelentőségű logisztikai fókuszpontjai a térségnek.

Az ipari parkok tekintetében már bizonyos mértékű túlreprezentáltságról beszélhetünk. Pontosabban inkább arról van szó, hogy a meglévő ipari parki kapacitásokat nem sikerült megfelelően feltölteni, nem érkezett annyi befektető a térségbe, mint amennyivel az építők tervezhettek. Mindezekért további ipari parkok létrehozását egyelőre nem indokolja a helyzetkép, inkább a meglévő kapacitások minőségi fejlesztéséről lehet szó középtávon.

A két kerület és a két megye területén nemzetközi forgalmú repülőtér csak Pöstyénben és Győr mellett, Péren található (egyben ez a térség legjelentősebb reptere). E repterek kapacitása igen korlátozott, csupán kis gépeket fogadhatnak, regionális jelentőségük sem kiemelkedő. A meglévő egyéb repülőterek mezőgazdasági, turisztikai, sportolási és kis mértékben üzleti célú felhasználása jelentős mértékben nem érinti a határon átnyúló együttműködések.

A kerékpáros úthálózat állapota sokat javult az elmúlt évtizedben, azonban még mindig rengeteg fejlesztésre szorul, hiszen az összeköttetések sem folytonosak, a két oldal közötti kerékpáros kapcsolat pedig esetleges. A megfelelő úthálózat nem csak turisztikai potenciálnövelés szempontjából érdekes, hiszen egyes területeken (pl. Szigetköz, Csallóköz) a lakosság mindennapi mobilitását is nagyban javíthatja.

A régiót átszelő nemzetközi kerékpáros-sztráda, az EuorVelo 6-os folyosó megépítését a magyar kormány kiemelt beruházásként 2015 végéig meg kívánja valósítani. Így Pozsonytól Budapestig a magyar oldalon végig el lehet majd jutni kerékpárral. A szlovák oldalon ilyen szintű fejlesztési elképzelések nem ismertek. Hiányoznak továbbá az RDV-régió belső kapcsolatrendszerét erősítő tervek is. Ez alól a Komárom-Komárno-Gúta kerékpárút-fejlesztési projekt jelent csak kivételt, amely déli irányban az által-éri gátfejlesztés keretében kiépülő kerékpárút révén egészen Tatabányáig hosszabbítható meg. Turisztikai szempontból is volna jelentősége a fejlesztés további folytatásának a Balaton, illetve a Magas-Tátra irányában.

A gazdaságfejlesztésnek a határ mindkét oldalán meghatározó szereplői az ipari parkok. A magyar oldalon a komolyabb gazdasági koncentrációval rendelkező településeken jellemző az ipari parkok jelenléte (Sopron, Kapuvár, Csorna, Győr, Mosonmagyaróvár, Bábolna, Nagyigmánd, Ács, Komárom, Almásfüzitő, Tata, Tatabánya, Komárom, Oroszlány, Nyergesújfalu, Dorog, Esztergom). Győr-Moson-Sopron megyében és Komárom-Esztergom megyében összesen jelenleg 23 logisztikai központ és ipari park található, melyek többnyire zöld- és részben barnamezős beruházások révén jöttek létre. Magyarországon és egyben Közép-Európában az ipari parkok ütemszerű kiépítése éppen a Győri Ipari Parkkal vette kezdetét 1992-ben. Nagy szaktudást (gépipar, elektronikai ipar) és a tömeges munkaerőt igénylő (textil ipar, építőipar stb.) ágazatok képviselőit is egyaránt megtalálhatjuk, de a térség egyértelmű húzóágazata a

gépjárműgyártás, -javítás és kereskedelem illetve az ehhez kötődő mellékiparágak, mint például a műszergyártás, elektronikai ipar, műanyagipar stb.

A térségben két nagy autógyártó vállalat is képviselteti magát. Az egyik az Audi Hungaria Kft Győrben, a másik pedig a Suzuki Esztergomban. Az előbbi 2009. év végi árbevétele többszörösen meghaladta Győr-Moson-Sopron megye legnagyobb vállalatainak összes jövedelmét. A győri Széchenyi István Egyetem gépészmérnöki Karának támogatása révén kiemelt gondot fordít a helyi magasan képzett munkaerő megteremtésére. A magyarországi térség egyértelműen legnagyobb ipari parkja a mintegy 175 hektárnyi területen fekvő Győri Ipari Park. 14 országból összesen 101 vállalat folytat termelő tevékenységet és foglalkoztat kb. 5000 embert. Így nemcsak területi/fizikai nagysága miatt fontos kiemelnünk, hanem mert nagymértékben hozzájárult a térség gazdasági növekedéséhez, a munkanélküliek számának csökkenéséhez. Tatabánya általánosságban építőipari és szállítmányozási cégek képviseltetik magukat többségében. Az egyik tatabányai ipari park-terület azonban specializált karakterű, a cégek mindegyike hűtőtechnikai profilú. Termelési együttműködésben a folyamatos export mellett a hazai piacon is vállalkoznak szinte mindenre, ami a hűtéssel kapcsolatos: teljes körű hűtőtechnikai tervezés, kivitelezés, hűtőházak kulcsrakész átadása, vágóhidak, tejüzemek, sörgyárak, konzervgyárak ipari hűtőberendezések gyártása, lakás- és irodaklíma, hűtőkamrák komplett telepítése stb. Oroszlányban 2600 munkahelyet jelent az ipari park, melynek értéktermelése elsősorban járműipari cégek tevékenységéből áll elő. Sopronban túlnyomó többséggel építőipari és gépipari ágazathoz tartozó cégek vannak jelen illetve az ezek beszállítói (fa- és műanyag nyílászárók gyártásával foglalkozó cégek; fémfeldolgozás szerszámgyártás, gépjármű alkatrész). Komáromban a telekommunikáció, az elektronika és a csomagolóanyag-gyártás van főlényben. Nyergesújfalun meghatározó az építőipar, az építőipari nyersanyaggyártás. Mosonmagyaróváron a műanyagipar és a mezőgazdasági feldolgozóipar kap kiemelt szerepet. Többek között fontosabb befektetői még a térségnek az E.ON, a Velux, a Mirelta, a Holcim, a Glastronic, továbbá a régió nagyobb beruházóinak kisebb beszállító cégei. Általános jelenség, hogy az ipari parkok kihasználtsága alacsony fokú.

Bár Szlovákiában a magyarországihoz képest késve kezdődött meg az ipari parkok kiépítése, a 2000-es években valóságos burjánzás indult el, s ma olyan kis lélekszámú településeken, mint Albár, Csabba vagy Egyházaskarcsa is található ipari park. A Nagyszombati kerület félkörívben öleli körül az ország és Közép-Európa

legdinamikusabban fejlődő metropolisztérségét, a pozsonyt. A kerület látványos fejlődésére ez a tény meghatározó hatást gyakorol: a főváros körül egyre szélesedő gyűrű mentén épültek ki az ipari parkok, jelentek meg a jelentősebb beruházók, amelyek közül kiemelkedik a Peugeot-Citroën nagyszombati gyára, amely értelemszerűen magával hozta a beszállítók letelepedését is. A kerület ipari parkjaiban működő cégek nagy többsége alkatrészeket gyárt az autógyarak részére, de megtalálhatóak a fémmegmunkálással, elektronikával foglalkozó vállalatok is, amelyek a beszállítói hierarchia második szintjén helyezkednek el.

Előbbieket közül sokan telepedtek le a nagyszombat-zavari ipari parkban. A 24 hektáros, zöld mezős létesítményben indult el például a kipufogókat és üléseket gyártó Faurecia (Galgócon is van üzemük), az autóelektronikával foglalkozó Valeo, az Inergy.

A két kerület többi ipari parkjában is nagy számmal találhatjuk meg a gépjárműiparra és a fémmegmunkálásra szakosodott beszállítókat, pl. az Alfunt a szeredi, a Mevist a somorjai, a Kongsberg és a Heller a nyitraverebélyi, az NPLS az aranyosmaróti ipari parkban, a Visteont Nyitrán, a Menzolit-Fibront és a Bekaertet Diószegen, az Arcelort Szenicén.

A szlovákiai térség másik húzóágazata az elektronikai ipar. E tekintetben kiemelkedő jelentőségű a Samsung galántai és a Sony nyitrai letelepedése, de meg kell említeni a Vossloh-t és az ABB-t is Nagyszombatban. Erős a régió a gyógyászati iparban és a műanyagiparban is, több nagyobb cég is megtalálható az ipari parkokban.

A logisztikai szolgáltatók közül ki kell emelni a Dunaszerdahelyen letelepedett Metranst, amely mellett a Deichmann építi fel kelet-európai logisztikai központját. Az egyházkarcsai ipari park első beruházója a Coop-Jednota tömörülés volt, amely szintén raktározás céljából építette fel csarnokát 90 000 m²-en.

A sikeres ipari parki alapítások mellett azonban kudarcokról is be kell számolni. A mai napig nem érkezett például befektető a nagymegyeri ipari parkba, holott az Audi győri létesítményének közelsége kedvező feltételeket kínál a beszállítóknak. Nincs beruházója egyelőre a deáki és az albári ipari parkban sem. Tótmegyeren az idei évben jelentek meg az első fecskék, amelyek több mint 400 embernek adnak a jövőben munkát (igaz, ezek között a munkahelyek között olyanok is vannak, amelyek ezzel egyidőben Érsekújvárott megszűnnek).

Betekintettünk a négy NUTS 3-as egység térségi szerkezeti terveibe is. Megállapítható, hogy minden esetben elsősorban a belső elérési lehetőségek bővítésének jut komoly

szerep. Mind a négy rendezési dokumentum érezhetően befelé tekintő, külső kapcsolatokat is inkább a saját állam irányában keres. A határátlépési potenciál kiterjesztése is megjelenik, ám közel sem elég hangsúlyosan. A közlekedési és logisztikai lehetőségek alapján három olyan pont rajzolódik ki, ahol jelentősebb gazdasági koncentrációra, klaszteresedésre nyílik mód. Ezek Győr-Dunaszerdahely-Galánta-Nagyszombat, Komárno-Komárom és Párkány-Esztergom városi nagytérségek. Megjegyzendő még, hogy néhány bizonytalanul átmerészkedő nyíl utalását leszámítva, a szlovák fél közlekedésfejlesztési elképzeléseiről, a határon átnyúló fejlesztési szándékokról, kapcsolódásokról nem sokat árulnak el a magyar térképek. A szlovákiai kerületek térségi szerkezeti tervein még teljesebb izoláltságot látunk, ez is egy belső tervezési dokumentum, a látottak alapján gyakorlatilag nem számolnak a határon túli elképzelésekkel. Ahelyett, hogy a belső elérési kapcsolatok javításán keresztül egy, a Duna vonalára felfűződő, integrálódó, önálló gazdasági (közlekedési) dinamikával átítatott térség létrehozása volna a cél, mindkét oldal inkább csak a saját külső központjainak elérésére fókuszál. Ezt tovább súlyosbítja, hogy bizonyos esetekben nem kerülnek kiküszöbölésre (mélységi egyeztetésre) az egymással párhuzamos elképzelések sem.

A szakképzett munkaerő és az innovációra való képesség egyre inkább meghatározza egy térség gazdasági stabilitását. Éppen ezért a gazdasági infrastruktúrához soroljuk az oktatási és K+F potenciálokat.

Megállapítható, hogy a régió súlya a kutatás-fejlesztési potenciálja tekintetében elmarad a gazdasági súlya, vagy akár csak népessége által képviselt szlovákiai vagy magyarországi részesedéstől. Igaz ez annak ellenére is, hogy az 1990-es évek közepe óta ez a térség egyike a K+F teljesítményét legdinamikusabban bővíteni képes régióknak (igaz ez a szlovák oldalon is, de különösen igaz Győr-Moson-Sopron megyében). A kutatás-fejlesztés újbóli lendületvételéhez jelentősen hozzájárultak a kedvező feltételek mellett a térségbe betelepülő multinacionális vállalkozások is, melyek a magyar, illetve szlovák szakemberek tudására, szakértelmére is alapozva a kutatóhelyek fejlesztésében is fontos szerepet vállaltak. A felsőoktatási intézmények innovációs központok létrehozásával, vállalkozási tevékenységük szélesítésével célozzák meg az elméleti kutatás eredményeinek gyakorlatba való átültetését és az alkalmazott kutatási témák bevonását az oktatásba. Ezzel együtt a kutatóhelyek száma tekintetében és a

kutatóhelyek ráfordításai tekintetében sem kiemelkedő az RDV EGTC helyzete, térségi összehasonlításban. A szakképzés területén a német mintájú duális szakképzés bevezetését a magyar oldalon 2011-ben elfogadott jogszabályok tették lehetővé. A duális szakképzés folyamán az állam (az általa fenntartott iskola) és a gazdálkodó szervezet megosztózik a szakképzés felelősségén és költségein is. A diák az oktatási idő egy részét az iskolában tölti. Itt kapja meg az elméleti szakmai alapképzést és az ehhez szükséges közismereti képzést. A gyakorlati képzést közvetlenül a gazdasági szereplő biztosítja. Ennek a szakképzési struktúrának egy határon átnyúló értelemben is összehangolt, regionális rendszerének a kialakítása a jövőben nagyban előremozdíthatná az RDV EGTC térségének gazdasági stabilitását, kohézióját.

Összességében azt lehet tehát állítani, hogy az RDV EGTC térségének gazdasági infrastrukturális kapcsolatait leginkább az lendítheti egyre pozitívabb irányba, ha a Duna elválasztó szerepét céltudatosan egyre inkább összekötő szereppé sikerül változtatni. Ehhez nagyszerű eszköz lehet az átkelési pontok sűrítése, a régió belső közlekedési kapcsolatainak fejlesztése. Ahhoz, hogy a Bécs-Budapest tengely dinamikája túlterjedhessen az autópályák néhány kilométeres sávján, és fejlődést generáljon a tágabb térségben, a közlekedési infrastruktúra-fejlesztésnek is határon átnyúló alapokon kell állnia. Minderre kiváló táptalajt kínál az Európai Duna Régió Stratégia, amely keretében megvalósítható programokhoz a megyének és a kerületnek közös érdekegyeztetéssel, közös elképzelések alapján kellene viszonyulnia (a közlekedés terén is). A szakképzési struktúra és a gazdaság kapcsolatainak térségi, rendszerszemléletű élénkítése szintén fontos kitörési pontot jelentenek.

1.2.4 HIÁNYOSSÁGOK, PROBLÉMATERÜLETEK – LEHETŐSÉGEK, POTENCIÁLOK

A gazdasági kohézió feltárását érintő előző fejezetek rövid összefoglalását, a hiányosságok, problématerületek, illetve a lehetőségek, meglévő potenciálok felől közelítve szeretnénk kínálni.

A térség közös hiányosságai, problématerületei	A térség közös lehetőségei, meglévő potenciáljai
túlterhelt és ritka határátlépési pontok	határátmenetek sűrítése, kapacitásbővítés, multimodalitás
gyenge belső közlekedési kapcsolatok	É-D-i irányú közlekedésfejlesztés
a tervezési koordináció hiánya	közös határon átnyúló fejlesztési menedzsmentszervezet létrehozása
fejletlen intézményközi, határon átnyúló szolgáltatási kapcsolatok	járműipari klaszteresedés
kihasználatlan mezőgazdasági potenciálok	mezőgazdasági és élelmiszeripari klaszteresedés
párhuzamos képzési rendszerek	a képzési rendszerek összehangolása, integrációja
kihasználatlan gazdasági infrastrukturális elemek	határon átnyúló logisztikai övezetek kialakítása, kapcsolódó infrastruktúra kiépítése
a határ foglalkoztatási szempontú átjárhatóságának hiányosságai	határon átnyúló, integrált foglalkoztatási-képzési térség kialakítása
magas energiafelhasználási igény, erős külső függőség	a kevésbé válság-érzékeny zöldenergiában rejlő potenciálok
ipari túlkínálat, erős versenyhelyzet	turisztikai és K+F-tevékenységek súlyának közös növelése
eladósodott, támogatásra képtelen önkormányzatok	az EGTC-ben rejlő intézmény-fenntartási lehetőségek
nem megfelelő mértékben összehangolt turisztikai kínálat	integrált desztináció menedzsmentre alkalmas közös turisztikai adottságok

1.3 TÁRSADALMI KOHÉZIÓ

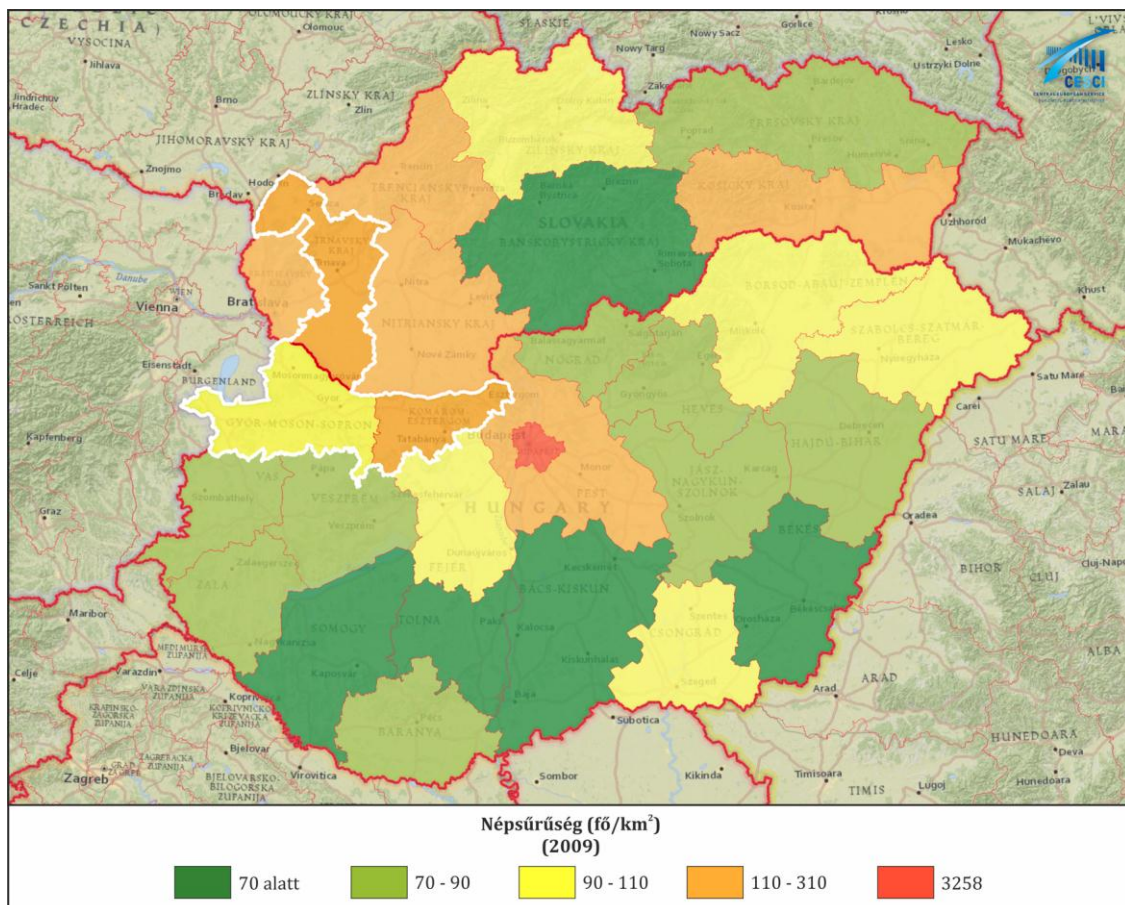
A 2014 után várható EU-s tervezési gyakorlatnak megfelelő megközelítésünk harmadik pillérjeként a társadalmi kohézió szemüvegén keresztül értékeljük az RDV térség helyzetét. Kitérünk a klasszikus demográfiai adottságok bemutatására, interetnikus sajátosságokra, a térség társadalmi kapcsolataira és a munkaerőmozgást, foglalkoztatást érintő kérdésekre.

1.3.1 DEMOGRÁFIAI ADOTTSÁGOK

A térség demográfiai helyzetének megismerése talán az egyik legfontosabb szempont az elemzés során, hiszen a tervezett együttműködések is majd a térség lakói között jönnek létre. Emellett a jelenlegi demográfiai folyamatok sok szempontból meghatározzák a későbbi határ menti együttműködések intenzitását, minőségét is.

Első közelítésben annyit mondhatunk el, hogy egy valamivel több mint kétmillió embernek otthont adó régióról van szó, amelyben a szlovákiai oldal népessége (Nyitrai kerülettel együtt mintegy 1265 ezer fő) közel kétszerese a magyar oldalénak (kb. 760 ezer fő), a népsűrűség a településszerkezetnek köszönhetően azonban nagyjából kiegyenlített képet mutat.

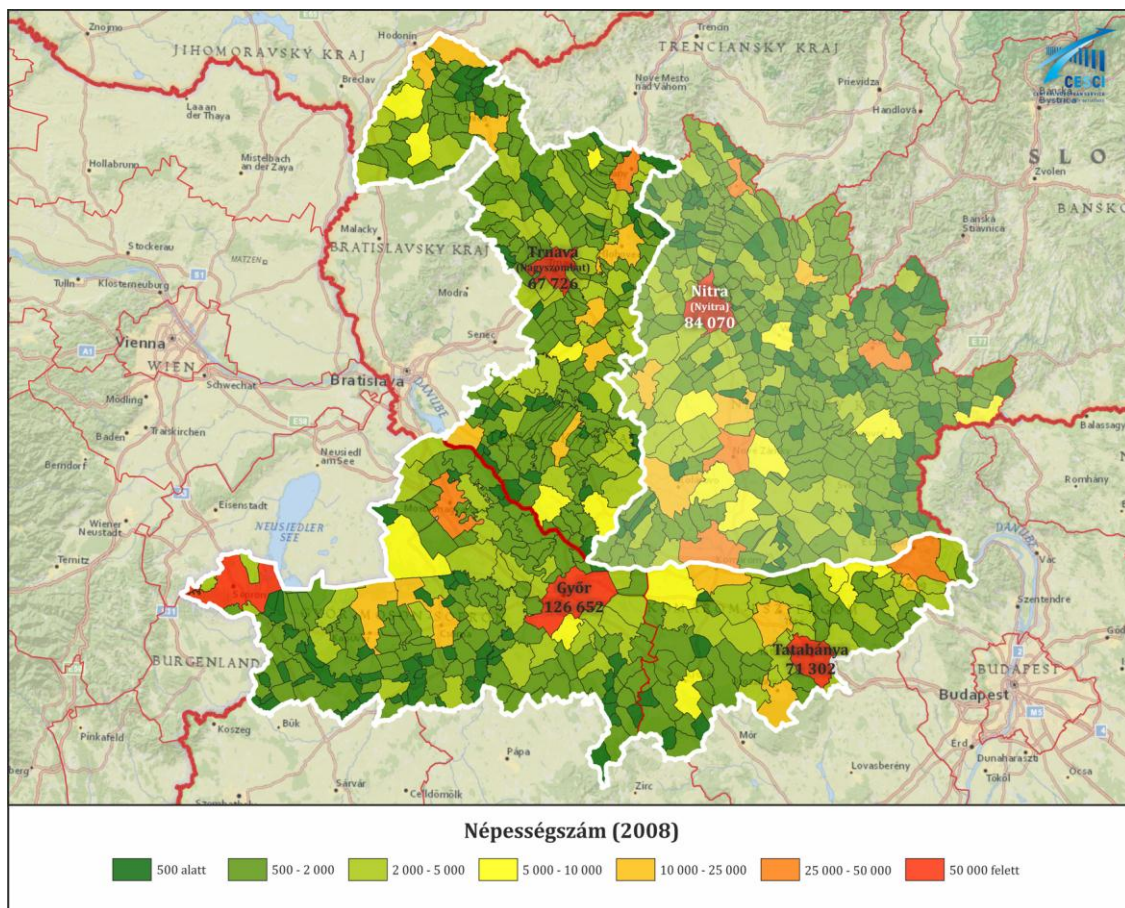
Az elmúlt 10 évben kiemelkedő népességmozgás nem zajlott le egyik NUTS 3-as egységben sem. Komárom-Esztergom megye népessége gyakorlatilag stagnál, alig csökkent 2000 fővel. A Nyitrai kerület népességszámában megfigyelhető egy folyamatos népességfogyás, ami az elmúlt évtized alatt mintegy 5000 fővel tette ritkábban lakottá a kerületet. Győr-Moson-Sopron megye népessége ugyanez alatt az idő alatt azonban több mint 17000 fővel gyarapodott. A Nagyszombati kerület szintén (közel 9000 fős) gyarapodást könyvelhetett el ugyanezen időszak alatt. A régió népességi súlypontja tehát határozottan nyugat-délnyugati irányban tolódott el az elmúlt évtized során. Mindez nagyban köszönhető a nyugati határtérség kedvező gazdasági adottságainak és Pozsony felgyorsuló agglomerálódásának.

12. Térkép. Az RDV EGTC tágabb térségének népességmegoszlása

Az RDV EGTC területe és környezete szlovákiai és magyarországi viszonylatban is sűrűn lakottnak számít.

Települési szinten vizsgálva a térség népesség szerinti megoszlását, jól nyomon követhető a jellemző településhálózati szerkezet. A térséget térszervezési szempontból a négy legnagyobb város uralja, melyek a NUTS 3-as székhelyek is egyben. E hierarchiaszintet kisebb középvárosok sora követi, melyek közül méretében kiemelkedik Sopron, illetve amennyiben összefüggő ikervárosként tárgyaljuk, Komárno és Komárom párosa. Ezeken kívül nagyságrendileg 20-40 ezres városok fejtenek még ki kimutatható, az előző központokénál alacsonyabb rangú térségi vonzóhatásokat (pl. Léva, Érsekújvár, Esztergom stb.). A térségben többségben vannak a közepes, illetve nagyobb méretű falvak, kevés a kimondottan apró település.

13. Térkép. A települések népességszám szerinti megoszlása az RDV EGTC térségében

Magasabb népességkoncentrációval az eredendően ipari múltú, jelentősebb városodottságú területeken (pl. Tatabánya, Oroszlány térsége), illetve a Duna-, Nyitra-, Garam-, és Vág-völgyek mentén találkozunk (ami pedig a folyók menti fekvés kedvezőbb telepítő tényezőinek következménye). A határ mentén fekvő térségek népsűrűsége a Duna jobb partján magasabb (a nagyjából kiegyenlített szigetközi-csallóközi részt leszámítva).

Hogy mindennek a népességnek milyen a reprodukciós képessége, azt a természetes szaporodás vizsgálatán keresztül követhetjük nyomon. Bár számszerűen (abszolút értéken) a szlovákiai kerületek fogyása nyilván jelentősebb, az arányokat figyelembe véve mégis meg kell állapítanunk, hogy természetes reprodukciós képességük jobb a magyar megyékénél. Ezek az arányok egyébként országos különbségeket is tükröznek, gyakorlatilag Szlovákia Magyarországhoz mért kedvezőbb természetes natalitási rátája köszön itt vissza. Az adatsorokból³⁰ kiolvashatjuk még, hogy egyik-másik év között igen

³⁰ A szlovák Regiostat és a magyar KSH adatai alapján.

jelentős ingadozások is előfordulnak (ez a magyar oldalon még jellemzőbb, mint a szlovákon).

A határon átnyúló együttműködések és a demográfiai adottságok között kölcsönös kapcsolat áll fenn. A ritkán lakott határtérségekben az együttműködés intenzitása is alacsonyabb. Ugyanakkor az együttműködés erőssége generálhat olyan beruházásokat, amelyek a demográfiai viszonyokra is kedvezően hatnak. Nem véletlen, hogy pl. a szlovák-magyar határ nyugati felének esetében jóval intenzívebbek a társadalmi-gazdasági kapcsolatok, mint a ritkábban lakott, elmaradottabb gazdaságú keleti határszakasz esetében.

A pontosabb helyzetkép feltárása érdekében a természetes szaporodási arányok területi vonatkozásait is érdemes nyomon követnünk³¹. Területi szempontból a magyar oldal tűnik kiegyenlítettebbnek (amihez hozzá kell tenni, hogy itt szűkebb területről beszélünk). A települések természetes szaporodását tekintve a Duna mindkét oldalán az enyhén fogyó városok, falvak vannak egyértelmű túlsúlyban. Súlyosan fogyó települést a szlovák oldalon találhatunk többet, viszont gyarapodó települést a magyar oldalon alig találunk, míg a szlovák oldalon ez viszonylag gyakori jelenség, és általánosságban is jobbak a szlovákiai települések reprodukciós mutatói. A határ mentén fekvő szűkebb térségre általánosan a stagnálás, lassú fogyás jellemző. Az egyes települések természetes szaporodási arányát nagyban befolyásolja az adott település kor- (és közvetetten) etnikai összetétele is. A roma etnikum rendelkezik a legjobb szaporodási mutatókkal, a magyar pedig a leggyengébbekkel, a szlovák ebből a szempontból középutat képvisel.

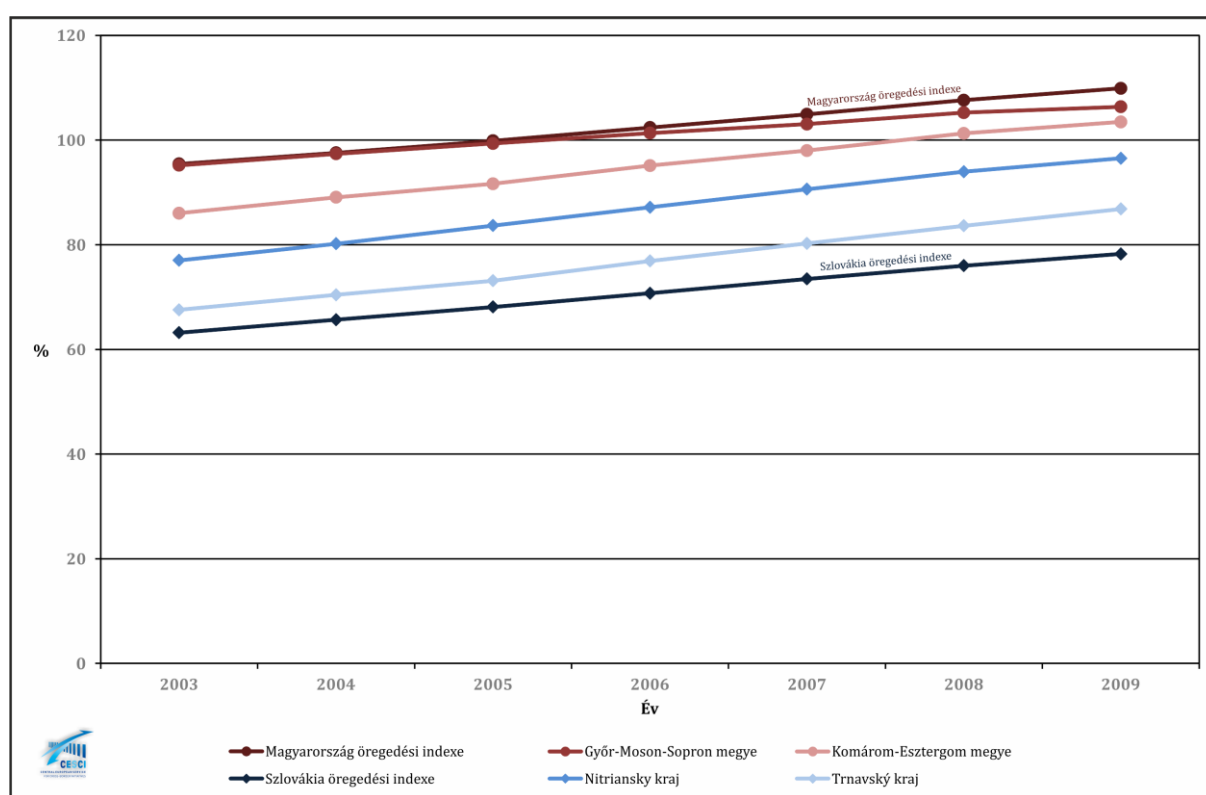
Munkaerő-piaci szempontból is fontos a népesség nemi megoszlásának ismerete. Foglalkoztatási szempontból a férfiak iránt még ma is valamelyest nagyobb kereslet mutatkozik, mint a nők iránt, amit erősít az alapvetően autó- és gépipari beruházások túlsúlya. Megállapítható, hogy egy enyhe, de általános nőtöbbség jellemzi a NUTS 3-as egységeket. Területileg azonban mindez lényegesen árnyaltabban jelenik meg. A szlovák oldalon meglehetősen sok helyen találkozunk markáns nőtöbbséggel, ami gyakran köszönhető annak, hogy az adott település erősen öregedő korösszetételű (általánosságban a nők születéskor várható élettartama mindig meghaladja a férfiakét).

³¹ A szlovák Regiostat és a magyar KSH adatai alapján.

A magyar oldalon viszont arányaiban gyakrabban találkozunk enyhe férfitöbbslettel, ám markáns férfitöbbslettel rendelkező települést egyetlenegy sem találunk.

Hozzá kell fűzni, hogy a nemi arányokat nagyban befolyásolja a korösszetétel, ami pedig közvetve ebben az esetben gyakran visszavezethető etnikai sajátosságokra is.

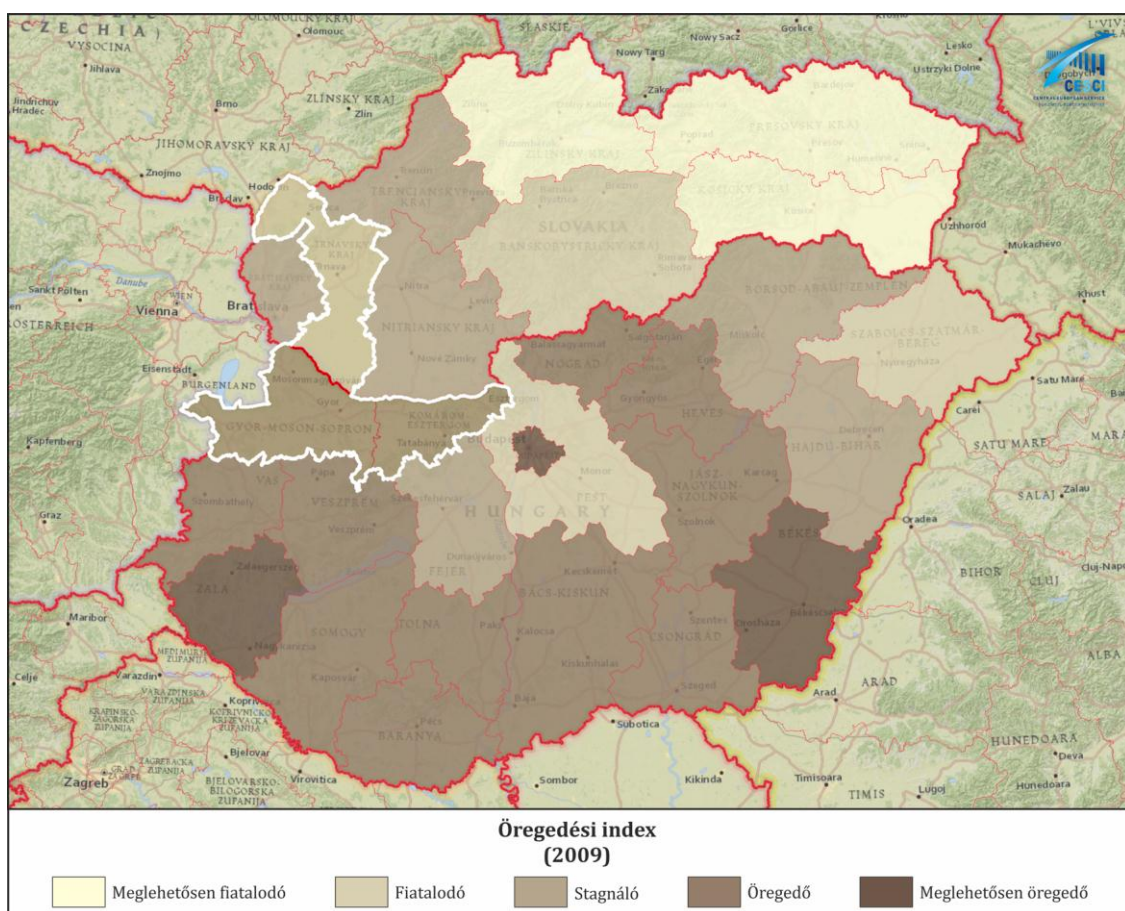
A korösszetétel kérdéskörénél maradva érdemes az utóbbi évek tendenciáit is megvizsgálni. A jövőt illetően kétség kívül a fiatalkorúak aránya a legmeghatározóbb mutató, ezért ennek alakulását is megvizsgáltuk, NUTS 3-as egységeként, 2003-2009-ig.

19. Diagram. Az RDV EGTC térségének öregedési indexe 2003-2009

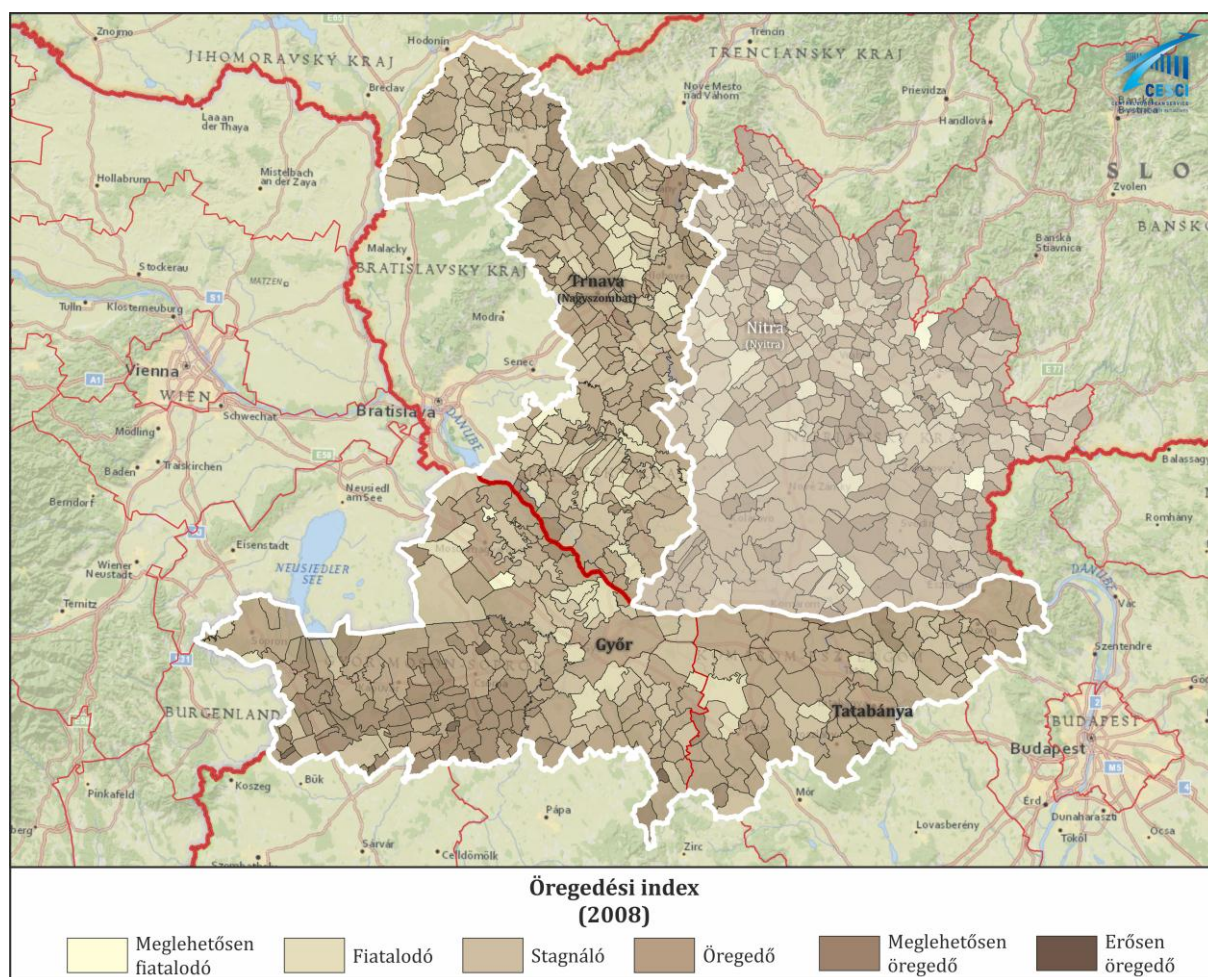
Mindkét oldalon jelentősen, lineáris haladvány szerint emelkedett az öregedési index. A két oldal előregedése nagyjából azonos ütemű, a szlovákiai kerületek esetében azonban egy lényegesen jobb kezdeti értékről mozdult a korösszetétel a kedvezőtlenebb irányba. A NUTS 3-as egységek közül Győr-Moson-Sopron megye értékei mutatják a legkedvezőtlenebb képet, míg a Nagyszombati kerület átlaga bizonyul a „legfiatalosabbnak”. Mind a négy vizsgált egység öregedési indexének mozgása megfelel az országos átlag tendenciájának. Súlyos különbség a két oldal között, hogy a magyar

megyék az időszak végére jócskán átlépték az öregedési index esetében vízválasztó 100%-os határt, tehát az idős lakosság aránya a Duna jobb partján átlagosan mindenhol magasabb a fiatalokénál. Szlovákiában ez a fordulat még nem következett be, de a tendenciákat figyelve néhány éven belül itt is valószínűsíthető e szomorú lélektani határ átlépése.

14. Térkép. Az RDV EGTC térségének öregedési indexe, NUTS 3-as szinten (2009)

Hogy a térség helyzetképe magyar-szlovák viszonylatban is elhelyezhető legyen, a jelenleg hozzáférhető legfrissebb adatok segítségével NUTS 3-as szinten is térképeztük a jelenséget. Mindkét térség az országos átlagoknak nagyjából megfelelő értékeket mutatja. A szlovák-magyar határtérség esetében a nyugati határsáv idősebb korösszetételűnek számít a keletinél.

15. Térkép. Öregedési index az RDV EGTC térségében (2008)

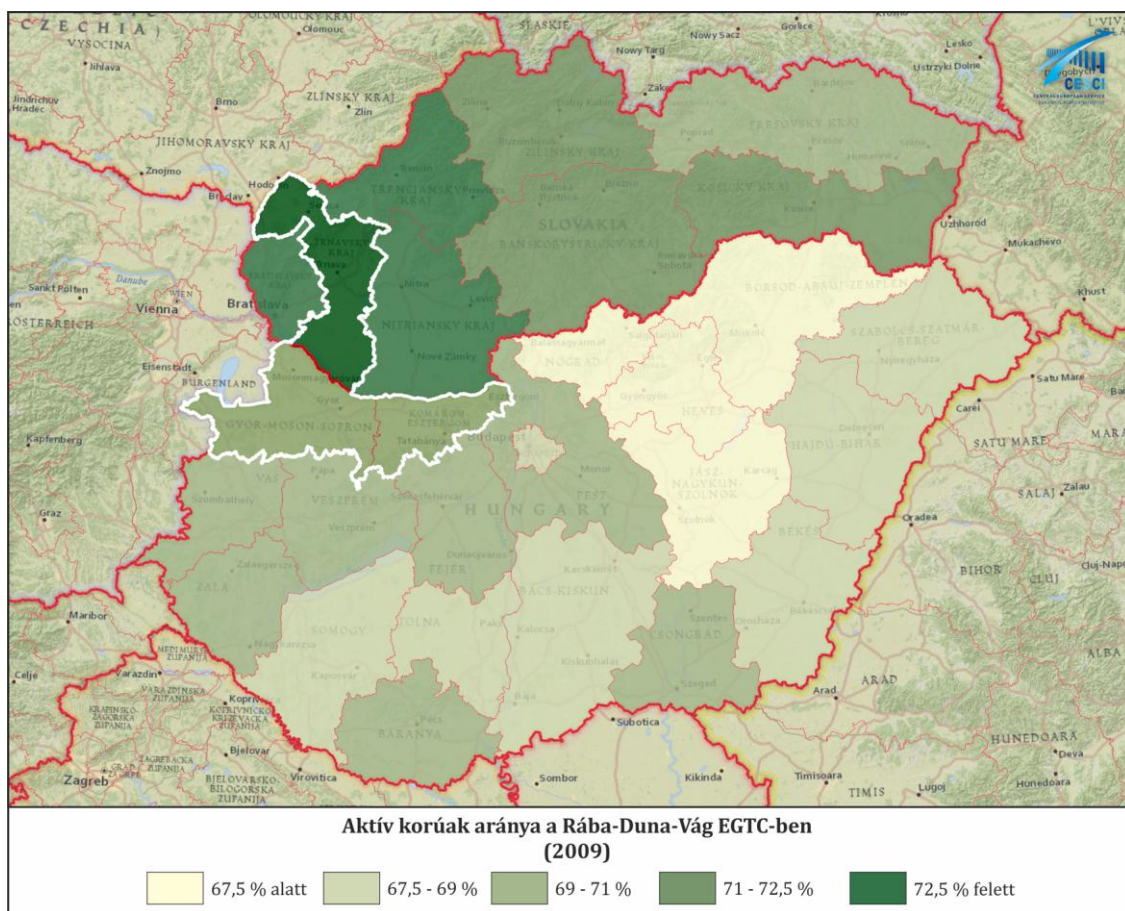
Hogy ne csupán az átlagolt tendenciákat figyelhessük meg, hanem konkrét belső területi különbségek és a legfrissebb helyzetkép is kirajzolódjon, települési szinten is térképeztük az öregedési indexet.³²

Amint az az eddigi elemzésekből már várható volt, összességében igen lesújtó képet kapunk a korösszetételt tanulmányozva. Egy általánosságban öregedő, egyes területeken pedig súlyosan öregedő társadalmú területről kell beszélnünk. Ebben a viszonyításban is a szlovák oldalon találunk nagyobb mozaikosságot, több szélsőértéket, míg a magyar oldal értékei egyszerűen fogalmazva „egyenletesen rosszak”. A régió keleti, északkeleti, illetve délnyugati felében egészen nagy számban találunk drasztikusan rossz

³² A szlovák és a magyar statisztikai hivatalok települési szinten eltérő módon veszik számba az „idős” kategóriába sorolt lakosságot. Míg magyar oldalon ebbe a kategóriába a 65 éves és annál idősebb nők és férfiak tartoznak egységesen, addig a szlovák oldalon ugyanez a kategória az 55 éves és annál idősebb nőkre, illetve a 60 éves és annál idősebb férfiakra vonatkozik. Az összevethetőség érdekében tehát a szlovák módszerhez igazítva (nem az időskorúakhoz, hanem az 55 év feletti nőkhez és 60 év feletti férfiakhoz) viszonyítottuk a fiatalok lakosság arányát.

korszerkezetű településeket. Nagyon kevés olyan kivétellel találkozhatunk, ahol a fiatalok aránya még magasabb, mint az időseké.

A kedvezőbb korösszetételű települések zöme a szlovák oldalon fekszik. A határ közeli térség öregedése is kedvezőtlen. Ez nagy valószínűséggel részben annak is köszönhető, hogy hosszú évekig mindkét oldalról nézve határperifériának számított ez a sáv, ami a gazdasági aktivitás szintjét is negatívan befolyásolta. A szigorú határőrizet miatti elzártság nem kedvezett a népesség migrációjának, ezáltal a kedvezőtlen demográfiai folyamatok itt hatványozottan jelentek meg.

16. Térkép. Aktív korúak aránya az RDV EGTC tágabb környezetében

Foglalkoztatási szempontból az aktív korúak aránya a legfontosabb demográfiai mutató. Ahogyan a népességmegtartó erő függ a gazdaságtól, úgy függnek a gazdasági lehetőségek is egy térség demográfiai összetételétől. Könnyen felismerhető tendencia, hogy a szlovák oldal települései ma még többnyire kedvezőbb helyzetűek a potenciális munkaerőt jelentő korosztály szempontjából (ne feledjük, hogy a fiatalok aránya viszont zuhan). A magyar oldal ebben a megközelítésben általánosságban is kedvezőtlenebb

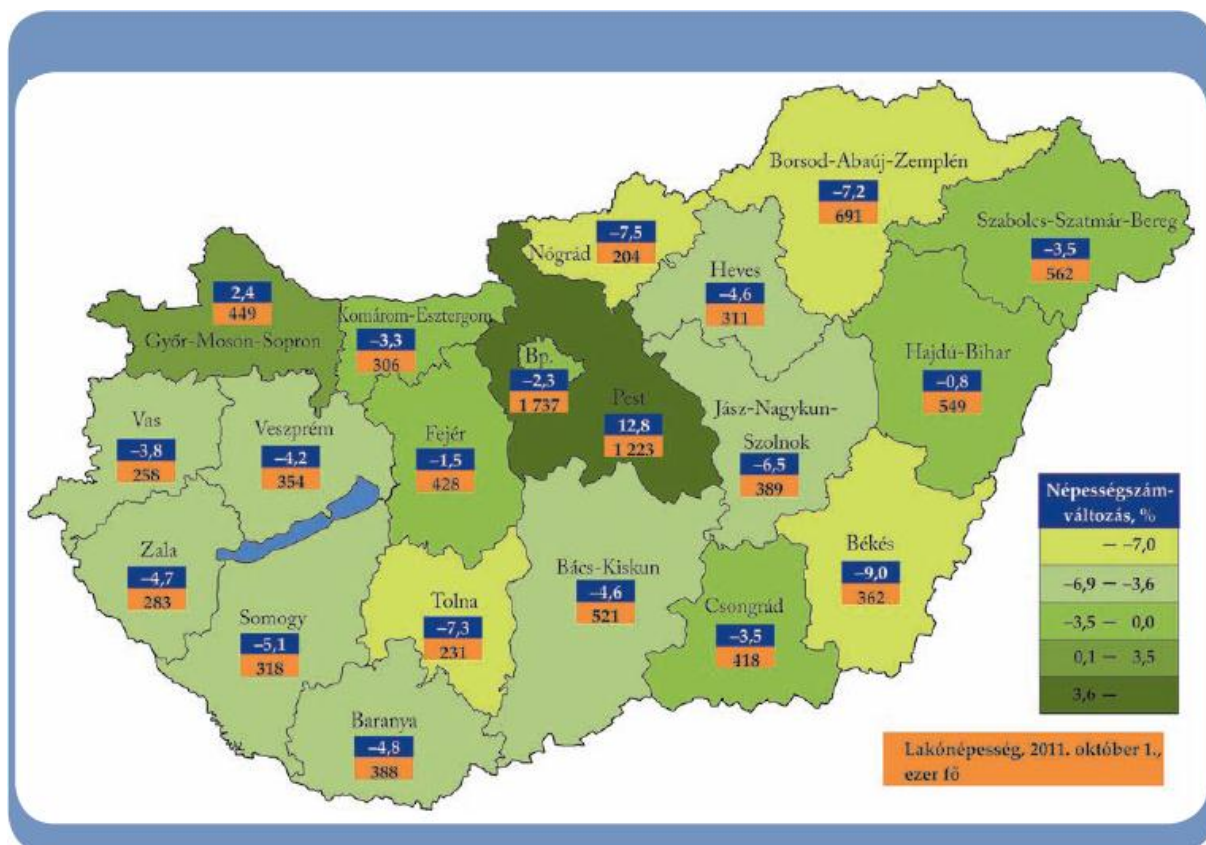
helyzetben van. Külön ki kell emelni, hogy pl. Komárom-Esztergom megyének éppen a határ mentén fekvő sávja rendelkezik e tekintetben a legkedvezőtlenebb mutatókkal. Ezzel szemben a Duna túlsópartján jóval kedvezőbb adatokkal találkozhatunk. Mindez már önmagában is megfelelő alapot biztosítana egy mindkét érintett térség számára előnyös, jelentősebb mértékű munkaerőmozgásnak. A továbbiakban azonban látni fogjuk, hogy ezen az alaptényezőn kívül még számos olyan körülmény figyelhető meg a térségben, amely fokozza a gazdasági együttműködések lehetőségét, sőt egyenesen igényli azokat.

A határon átnyúló stratégiák szempontjából talán a legérdekesebb demográfiai szempont mindig a vándorlási szokások (arányok és irányok) feltérképezése.

Általánosságban elmondható, hogy a szlovák járások belső vándorlási különözeteinek alakulása a magyar kistérségekéhez képest „nyugodtabb”, csekélyebb arányú. Sem a járások értékei között, sem azok évről évre történő ingadozásaiban nincsenek nagyobb különbségek. Ellenben a magyar oldalon eleve egy nagyságrenddel nagyobb vándorlási aktivitást tapasztalunk, ráadásul az egyes kistérségek is egymásótól igen különböző mozgásokat produkálnak, akár egyik évről a másakra. Komolyabb és tartósabb elvándorlás egyedül az Oroszlányi kistérségben tapasztalható, egyébként a többi LAU1-es területegység az elmúlt évtizedben többnyire „vonzó helynek” számított, kisebb-nagyobb vándorlási pozitívumokat könyvelhet el. Érdekesség, hogy a határ mentén fekvő térségeket többnyire erősebb népességmozgás jellemzi. Ez elsősorban a gazdasági változásokkal van összhangban.

Nagyobb térségi perspektívában és hosszabb időtávban tekintve a Duna mindkét partján inkább az odavándorlás a jellemző.

A KSH által a népszámlálásról közölt előzetes adatok szerint 2001 és 2011 között csak két megye népessége nőtt: Pest megyéé (ahol az agglomerációs folyamatok produkálják elsősorban ezt az adatot), valamint Győr-Moson-Sopron megyéé, ahol viszont az osztrák határ közelsége és a tartósan alacsony munkanélküliséggel is jellemezhető magas munkaerőigény idézte elő a kedvező folyamatokat.

17. Térkép. Népességszám-változás Magyarországon megyénként 2001 és 2011 között³³

Az ország többi megyéjében fogyás tapasztalható, amelyben a természetes fogyás és legtöbb esetben az elvándorlás is szerepet játszik. Komárom-Esztergom megye az előző 10 évben 1,4%-os pozitív vándorlási egyenleget mutat fel, míg Győr-Moson-Sopron megye lakónépessége 5,3%-kal bővült a migrációnak köszönhetően. Az ide érkezők pontos iránya nem ismert, de a legnagyobb mértékben Borsod-Abaúj-Zemplén (-3,5%), Tolna (-2,3%) és Békés megye (-2,2%) vándorlási egyenlege romlott.³⁴

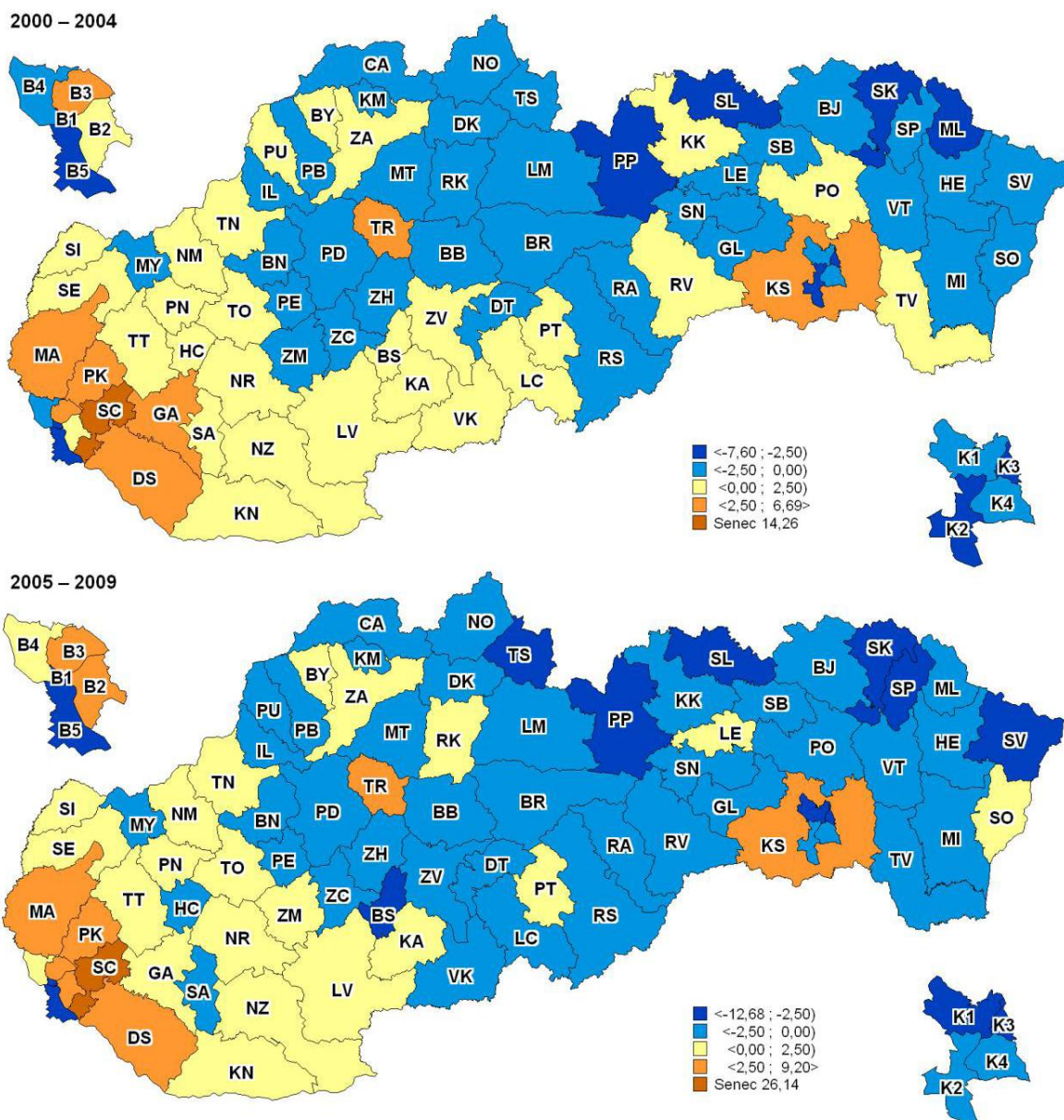
A fejlettségben megmutatkozó nyugat-keleti lejtő Szlovákiában a magyarnál is erőteljesebb, ami főként annak köszönhető, hogy az ország fővárosa nem központi elhelyezkedésű, hanem közvetlenül a nyugati határ mentén található. Így míg Budapest központi fekvésénél fogva valamelyest kompenzálja a területi egyenlőtlenségeket, addig ezt a funkciót Pozsony nem tudja ellátni (ehhez a vonalas infrastruktúra is hiányzik). Nem véletlen, hogy az országon belüli, nyugati irányú migráció folyamatosan erősödik, és a munkanélküliségtől leginkább sújtott térségekből egyre többen áramlanak a

³³ Központi Statisztikai Hivatal: 2011. évi népszámlálás 1. Előzetes adatok. Bp. 2012, 8.

³⁴ Uo. 20.

Pozsony–Zsolna tengellyel beazonosítható nyugati ipusztuális zóna irányában, amint ez az alábbi két térképen is látványosan kirajzolódik.

Ezek a folyamatok jelentősen árnyalják azt a pozitív képet, amelyet a gazdasági fejlődés kapcsán rajzoltunk meg Szlovákia nyugati térségeiről. Látható, hogy az ország nyugati és keleti térségei között óriási különbségek alakultak ki, amelyek továbbra sem csökkennek.

18. Térkép. Belső migrációs index Szlovákiában 2000-2004 és 2005-2009 között³⁵

³⁵ Jurčová, Danuša et alii: *Poplačný vývoj v okresoch Slovenskej republiky 2009*. Bratislava, 2010, INFOSTAT Inštitút informatiky a štatistiky Výskumné demografické centrum, 34. p.

Az RDV EGTC területe ennek a folyamatnak a haszonélvezője, mivel a tartós munkaerő-beáramlás biztosítja a további fejlesztések humánerőhátterét, másrészt (részben) pótolja a főként a délnyugati járásokból a munkahelyek hiánya miatti elvándorlás okozta veszteséget.

Érdekesség, hogy a határ mentén fekvő térségeket többnyire erősebb népességmozgás jellemzi. Ez elsősorban a gazdasági változásokkal van összhangban.

Érdekes tanulsága a települési szintű vándorlási különbözet vizsgálatának, hogy míg a szlovák nagyvárosok többsége elvándorlást regisztrálhat (főként a szuburbanizáció hatásai ezek), addig a megnyíló határ mentén fekvő központok, Győr, Esztergom és Komárom vándorlási bevételt könyvelhet el, jóllehet mindhárom város esetében ugyanúgy megfigyelhetők a szuburbanizáció jelenségei. Következésképp itt a három határváros településhálózaton belüli felértékelődéséről van szó. Ezt húzza alá az is, hogy határon túli várospárjaik, Komárno és Párkány eközben elvándorlást regisztrálnak, de Dunaszerdahely esetében is csak a pozsonyi agglomerációhoz való közelség tartotta a stagnálás szintjén a népességszámot.

A határ menti együttműködések fontosságát mi sem teszi hangsúlyosabbá, mint hogy a Duna mentén nagyobb számban találunk elvándorlással sújtott településeket, sőt a határhoz szintén közel fekvő kistérségekben egészen általános az elvándorlási jelenség. Mivel ezek az elvándorlások (mindkét oldalon) többnyire területileg kialakuló gazdasági nehézségekből erednek, a határmentét gazdaságilag megpezsztítő együttműködéseknek értelemszerűen a népességmegtartó hatása sem maradna el. Azonban a kedvezőtlen kép ellenére is találkozhatunk kedvezőnek mondható vándorlási jellemzőkkel. Ilyen például, hogy a dél-szlovákiai sávban nem vándorolnak el tartósan a középkorúak, inkább ingáznak Pozsonyba vagy a határ másik oldalára. A kivándorlás elsősorban a jól képzett, fiatal korosztály körében gyakori (elsősorban nyugat-európai országok irányában). A határon áttérjedő munka utáni ingázások nagyban függnék az egyéni képességektől, a nyelvtudástól is.

A demográfiai fejezet összegzéseként a következőket kell kiemelnünk. Bár a szlovák oldalon az aktív korúak aránya még magasabb, és ezért a természetes szaporodási arányok is jobbak, mint a magyar oldalon, a jövőben ennek a tendenciának a lassú kiegyenlítődését várhatjuk. Ez a jelenség a határtérségben ráadásul még markánsabb. Ebből pedig az következik, hogy bár ma még a szlovák oldalon magasabb a potenciálisan

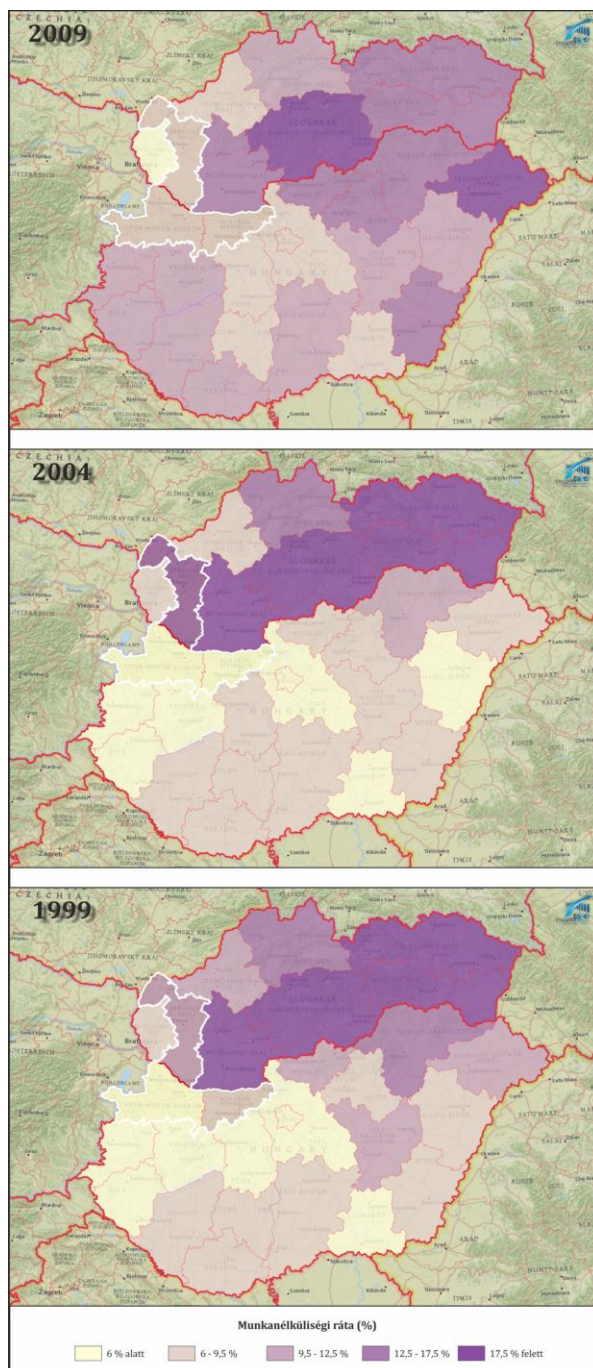
foglalkoztatható népesség aránya, mindez a jövőben könnyen kiegyenlítődhét. Ezt a jelenséget pedig csak tovább erősítheti, hogy a határ mentén jelenleg vándorlási szempontból is a magyar oldal bizonyul vonzóbbnak.

Hangsúlyozni kell, hogy a demográfiai helyzet a magyar oldalon is rossz, néhol kritikus. A térségben közép- és hosszútávon megfogalmazandó fejlesztési stratégiáknak ezért mindenképpen figyelembe kell venniük ezt a várható demográfiai fordulatot, mely nagy kihatással lehet a foglalkoztatás alakulására is. Minden körvonalazandó fejlesztés egyik legfontosabb célja kell, hogy legyen a térség népességmegtartó erejének növelése.

Végül talán a leglényegesebb szempont, hogy a korszerkezetbeli különbségek (belső és külső egyaránt) egyszerre okozhatják a térség társadalmi kohéziójának degradálódását és válhatnak annak motorjává. Nagyon nem mindegy tehát, hogy milyen irányultságú fejlesztéspolitika közelít majd e kérdéshez a közeljövőben.

1.3.2 HATÁRON ÁTNYÚLÓ MUNKAERŐ-MIGRÁCIÓ, FOGLALKOZTATÁS

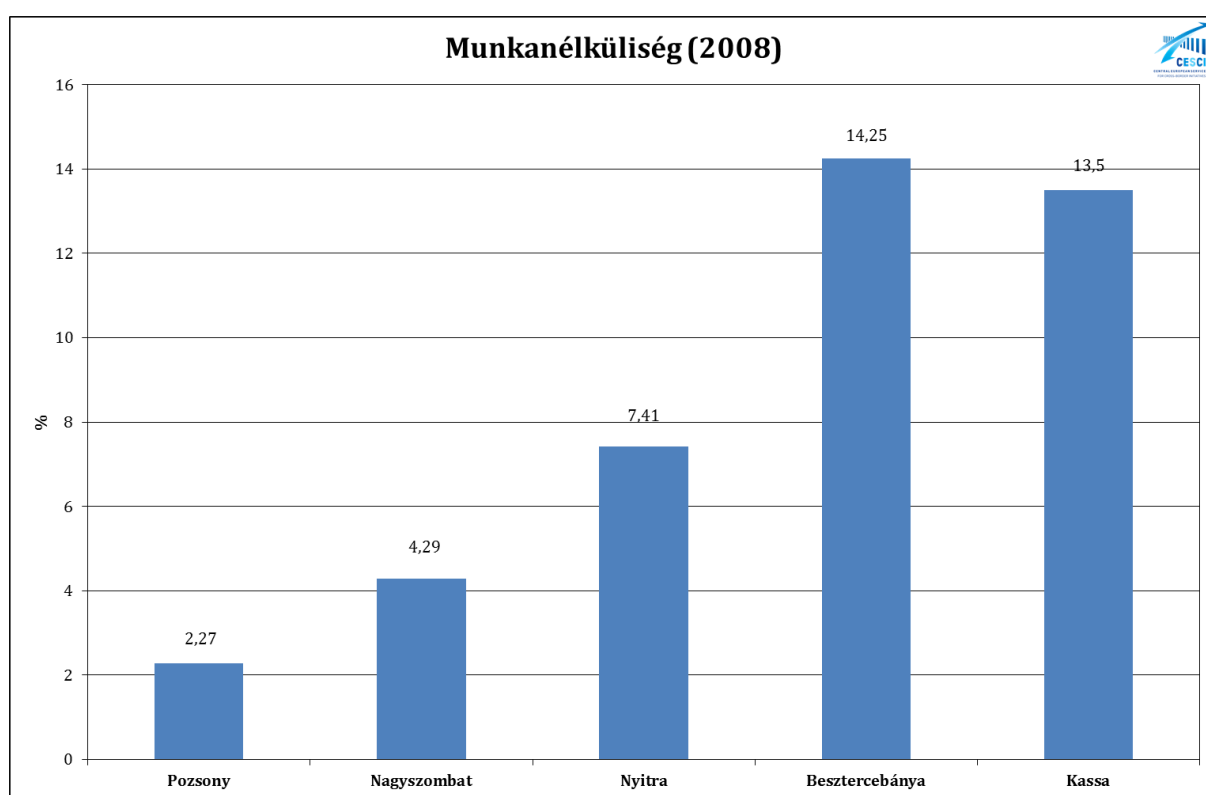
Az elvileg foglalkoztatható népesség megismerése után vizsgáljuk meg, hogy a tényleges foglalkoztatási helyzet miként alakult a tágabb térségben 1999 és 2009 között.

19. Térkép. A munkanélküliségi ráta változása az RDV EGTC tágabb környezetében (1999-2009)³⁶

³⁶ Adatforrás: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/database

Magyarország és Szlovákia munkanélküliségi rátája a 2000-es évtized közepéig meglehetősen különböző utakat járt be. Míg a magyar oldalon a '90-es évek kezdeti hanyatlását követően, az évtized második felétől kb. 10 éven át regionális összehasonlításban igen kedvezőnek és viszonylag stabilnak mondható foglalkoztatási helyzettel találkozhattunk, addig szlovák oldalon egy meglehetősen magas belső regionális különbségeket (nyugat–keleti lejtő) is tartalmazó és a magyarországinál lényegesen negatívabb kép tárul elénk ugyanebben az időszakban. Különösen erős munkanélküliségi arányok jellemezték Szlovákia keleti országrészét és Pozsonyt leszámítva a teljes határ menti sávot.

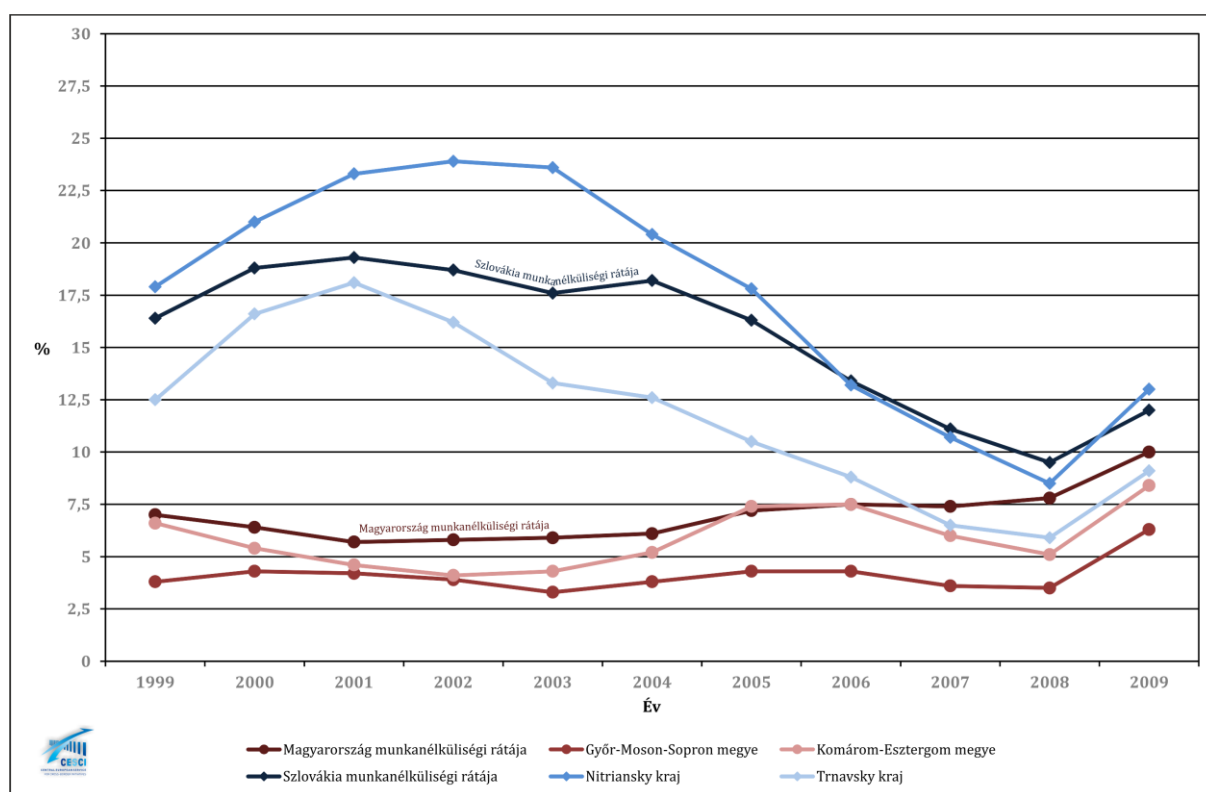

20. Ábra. A munkanélküliség területi különbségei Szlovákia déli kerületeiben³⁷

Egyedül a Nagyszombati kerület mutatott valamivel kedvezőbb képet, de ez is elsősorban a szlovák főváros közelségének volt betudható akkoriban. Látható, hogy ebben az időszakban a határ egyértelmű, markánsan elválasztó barrierként jelenik meg. A vizsgálati térség belső viszonyait illetően is megmutatkozik ez a markáns különbség, a magyar oldal javára. Emellett megállapítható, hogy országos összehasonlításban, a munkanélküliség tekintetében a két szlovák kerület átlagosnak, a két magyar megye

³⁷ Filus 2010, 75. p.

viszont átlagon felüli helyzetűnek. Ezt az erősen eltérő szituációt a 2008-ban begyűrűző pénzügyi válság jelentősen megváltoztatta. Míg a magyar foglalkoztatási helyzet általánosságban és a két érintett megyében is érzékelhetően romlott, addig Szlovákiát a válság (többek között az ezredfordulón végrehajtott szerkezeti reformoknak, valamint a Nagyszombati megyét érintő intenzív iparfejlesztésnek köszönhetően) nem érintette ilyen mélyen és általános foglalkoztatási helyzetén javítani, mély regionális különbségein pedig enyhíteni tudott. A vizsgált térségben a két oldal között fellelhető, korábban igen markáns foglalkoztatási különbségek oly mértékben mérséklődtek, amely szinte kiegyenlítetté tette a régió munkanélküliségi helyzetét, egyedül a Nyitrai kerület esetében figyelhető meg (a korábbiaknál lényegesen enyhébb) lemaradás. Ebben a térségi kiegyenlítődésben azonban az országos trendeket meghatározó makrofolyamtok mellett már szerepet játszott a határok egyre inkább kiteljesedő átjárhatósága is.

21. Ábra. A térség négy NUTS 3-as egységének országos átlagokhoz viszonyított munkanélküliségi rátájának alakulása (1999-2009)³⁸

A grafikonon a NUTS 3-as egységek munkanélküliségi arányainak változását követhetjük nyomon. A két oldal értékei közt az időszak folyamán óriási különbségeket tapasztalunk.

³⁸ Adatforrás: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/region_cities/regional_statistics/data/database

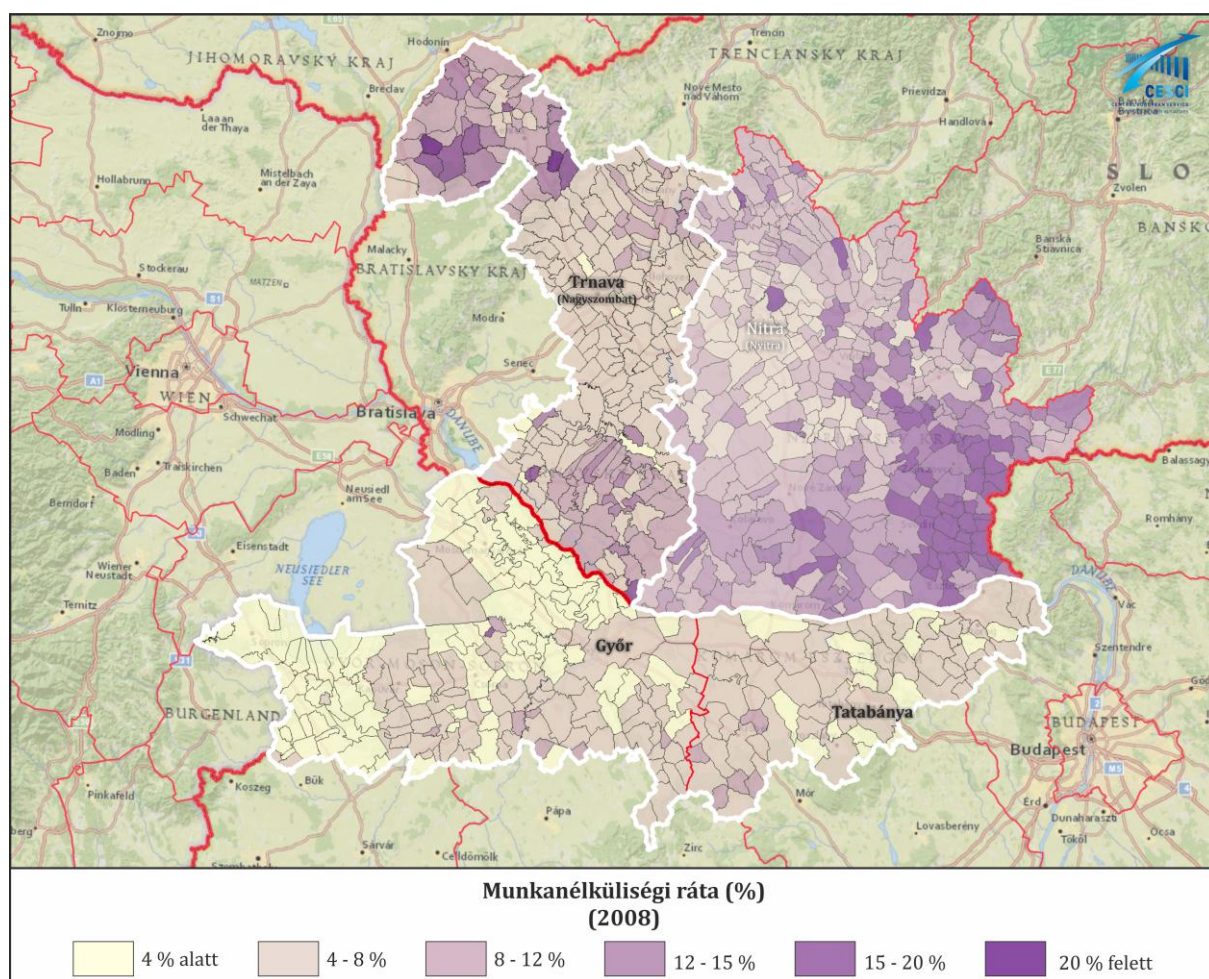
Bár a vizsgálati időszak elején élesen elkülönült a szlovákiai és magyarországi munkanélküliségi szint, ráadásul a különbségek a 2000-es évek elején jelentősen fokozódtak, az időszak végére mégis egészen hasonló értékekre álltak be. Ráadásul bár a 2008 előtti időszakban teljesen eltérő pályán mozogtak, azóta egészen hasonló ívet írnak le. Mindez jórészt az egyes államok munkaügyi helyzetének regionális letükröződése. Az időszak során nagyjából stabil, kisebb ingadozásokat mutató magyar helyzethez képest ugyanis Szlovákiában éppen ebben a terminusban ment végbe egy nagyon komoly hatásokkal járó gazdasági korszakváltás.

Az első Dzurinda-kormány megalakulása után, 1998-ban Szlovákia fejlesztéspolitikájában jelentős váltás történt: széleskörű reformok valósultak meg. Az ország ebben az időszakban, a mečiari érát követően újra az EU- és NATO-integrálódás útjára lépett. Emellett világossá vált az is, hogy nem lehet mesterségesen fenntartani és pozitív fényben feltüntetni a gazdasági helyzetet, hanem az új kormánynak radikális és az emberek között népszerűtlen intézkedéseket kell elfogadnia, melyek pozitív hatása csupán a későbbiekben fog megmutatkozni. Így például az alacsony hatékonysággal működő vállalatok csődjének taktikus elodázása már nem volt lehetséges, ami magával hozta a munkanélküliség drasztikus megemelkedését. Ez a tendencia az RDV EGTC térségében 2001-ben érte el a legmagasabb szintet, utána 2008-ig folyamatos csökkenés volt megfigyelhető. Újabb növekedést az adatokban a gazdasági világválság okozott 2009-ben. A magyar oldalon ehhez képest igen kiszámítható, végig alacsony, közepes szinten hullámzó munkanélküliségi arányokat tapasztalunk, ami jórészt Győr-Moson-Sopron és Komárom-Esztergom megyék (Magyarországon belül vett) kedvezőbb foglalkoztatási lehetőségeinek tudható be. A térség a nagy és stabil foglalkoztatók korai betelepülésének köszönhetően más közép-európai területekhez képest aránylag könnyedén, viszonylag gyorsan vészelt át a gazdasági átalakulás, ipari degradálódás időszakát. A válság azonban itt is jelentősnek mondható foglalkoztatási problémákat teremtett 2008-tól.

Ez a dél-szlovákiai járásokat kétszeresen is érintette, mivel az ottani, a korábbinál kedvezőbb foglalkoztatási mutatók elsősorban éppen a Duna menti sávban Magyarországon koncentrálódó iparfejlesztésnek köszönhetően javultak 2008-ig. 2007-ben legalisan mintegy 20 000 fő foglalkoztatási gondjait oldotta meg a megnyíló határ, a legtöbben Komáromba ingáztak. A válság egyrészt a szállítási költségek csökkentésére serkentette a vállalkozásokat, ami kedvezőtlenül érintette az ingázókat, másrészt több vállalat (köztük a Nokia és a Suzuki) radikálisan csökkentette a termelését is. Emiatt a határ mindkét oldalán egyszerre emelkedett meg újra a munkanélküliség.

E folyamatok vége ma még egyik államban sem látszik pontosan, az azonban előre vetíthető, hogy a határok egyre jobb átjárhatóságával párhuzamosan, egyre kisebb a valószínűsége annak, hogy a 2000-es évek elején tapasztalt éles határ menti különbségekkel járó helyzet (legalábbis hasonló mértékkel) újra kialakulhasson.

A térségben nagyon fontos, példaértékű szerepet tölt be az EURES T-Danubius, amely információs kiadványokkal, tanácsadással, konferenciákkal segíti az egységes munkaerőpiac kialakulását.³⁹

20. Térkép. Munkanélküliségi ráta az RDV EGTC térségében (2008)⁴⁰

³⁹ <http://www.eures-t-danubius.hu/index.php?lang=hu>

⁴⁰ A szlovák és a magyar statisztikai hivatalok települési szinten eltérő módon veszik számba az aktív kategóriába sorolt lakosságot. Míg magyar oldalon ebbe a kategóriába a 14-65 éves nők és férfiak tartoznak egységesen, addig a szlovák oldalon ugyanez a kategória a 14-55 éves nőkre, illetve a 14-60 éves férfiakra vonatkozik. Az összevethetőség érdekében tehát a szlovák módszerhez igazítva (nem az aktív korúakhoz, hanem a 14-55 év közötti nőkhez és 14-60 év közötti férfiakhoz) viszonyítottuk a munkanélküliek arányát.

A megyei szintű munkanélküliségi arányok azonban jelentős belső területi különbségeket takarnak. Mindezért szükségesnek tartjuk a kérdés települési szintű vizsgálatát is.

A vizsgálati időszak kezdetén a szlovákiai oldal elsősorban déli, délkeleti településein volt megfigyelhető egy magasabb munkanélküliségi arányszám, és ez alól e térség nagyobb városai sem igazán jelentettek kivételt. Ekkor a szlovák oldal északi felében még tartották magukat azok a jelentős, főként ipari, állami múltú vállalatok, amelyek igen jó foglalkoztatási arányokat produkáltak környezetükben.

A 2000-es évek elején azonban már gyökeresen más helyzet tárul elénk, pedig ekkor már csökkenőben volt a szlovákiai munkanélküliségi hullám. A megyei átlagolású adatoknál még élesebb határvonallal választódik el a két állam területe, hiszen amíg a magyar oldalon pont a határ menti sávban vált nagyon kedvezővé a foglalkoztatási helyzet (elsősorban a betelepült nagy foglalkoztatóknak köszönhetően), addig a szlovákiai oldalon éppen ebben a határ menti sávban alakult a legdrasztikusabban a munkanélküliség növekedése. Mindez egészen bizonyosan árnyalhatóbb, kiegyenlíthetőbb lett volna, ha már akkor is jelentősebb mértékben valósulnak meg határon átvéló együttműködések, ha kedvező feltételeket kap a munkaerőmozgás. Annál is inkább, mivel a magyar oldalon éppen ebben az időben érte el pozitív csúcsát a foglalkoztatás.

2008-ra ismét egymáshoz közelítő szintre álltak be a munkanélküliségi arányok a Duna mindkét partján. Az azonban minden határon átnyúló lehetőség és országos szinten kiegyenlítődő tendencia ellenére továbbra is igaz, hogy a szlovák oldalon a munkanélküliséggel leginkább sújtott sáv a határ menti déli-délkeleti zónában húzódik, kiegészülve a Nagyszombati kerület gazdasági szempontból bizonyos mértékben elszigetelt északnyugati csücskével. Szembetűnő, hogy a győri és komáromi térség dinamikus foglalkoztatású magyar oldala egészen jelentős mértékben szívta fel a túloldalon jelentkező dél-szlovákiai munkanélküliséget. Ezzel szemben az Ipoly mentén a magyar oldalon sem mutatkozott kiemelkedő foglalkoztatási dinamika, (ráadásul a határ átjárhatósága is gyengébbnek bizonyult) ezért itt sokkal súlyosabb állapotban konzerválódott a szlovák állam déli határa mentén megfigyelhető munkanélküliségi többlet. Mindennek persze belső okai is vannak (eleve gyengébb a Nyitrai kerület munkaerő-felszívó képessége), de kétségtelenül kimutatható a határon átnyúló dimenzió is.

Azt is látni kell, hogy 2002 és 2009 között a szlovák oldali fejlesztések elsősorban kerületi székhelyek térségét erősítették, itt javult a foglalkoztatási helyzet. A déli, Duna mentén fekvő települések munkanélküliségi helyzetének javulása túlnyomórészt a magyar oldalon található nagyobb vállalatok határon átnyúló foglalkoztatásának köszönhető. Ugyanakkor a Nyitrai kerület délkeleti részén, az Ipoly mentén megmaradt egy olyan egybefüggő, súlyos munkanélküliséggel sújtottnak mondható góc, amely azelőtt nem volt jelen. Mivel ez a terület is jórészt határ menti fekvéssel bír (igaz már inkább Pest és Nógrád megyék szomszédságában), ez esetben is ki kell emelnünk a határokon átvívelő együttműködések esetleges pozitív, foglalkoztatásserkentő szerepét, létjogosultságát. Ez a térség azért maradt ilyen kedvezőtlen foglalkoztatási helyzetben, mert egyrészt a szlovák gazdaság áramlásába nem tudott bekapcsolódni, másrészt pedig itt a határ túloldalán sem található olyan dinamikus gazdaságú térség, mint a Duna mentén fekvő szakaszon. Ennek természetföldrajzi okai is vannak: az Ipoly a legutóbbi időkig még mindig elválasztott, továbbá a Börzsönyben nem alakulhatott ki nagyobb népsűrűségű, jelentős befektetőket vonzó térség. Ez a jelenség is azt támasztja alá, hogy a Duna menti sávban elsősorban a magyarországi foglalkoztatási lehetőségek javították a mutatókat. 2008-tól kezdve (különösen az Ipoly menti térségben) ez hatványozottan idézett elő másfél évtizeddel korábbi jelenségeket, mivel a foglalkoztatás Magyarországon is drasztikusan csökkent.

A Nokia részbeni Romániába települése, leépítési hulláma, a Suzuki kapacitáscsökkentése és ezzel együtt a beszállítók leépítései a határon túlról érkező munkaerőt is érintették. A válságot tovább súlyosbítja a párkányi papírgyár bezárása, ami az elmúlt évek során több mint 1500 munkahely megszűnését jelentette a térségben, illetve a komárnói hajógyár folyamatosan fenyegető bezárása is.

Ezek a folyamatok fennmaradásuk esetén a térség népességmegtartó erejének radikális csökkenését fogják magukkal hozni, aminek várhatóan már az évtized közepére érzékelhető demográfiai hatásai lesznek. Nagyon fontos ezért a határ menti fejlesztések tervezésénél ezzel a tényezővel is számolni. E tekintetben meghatározó jelentősége lehet a japán cégeknek a yen erősödése miatti Japánon kívüli bővítési terveinek. Hasonlóképpen a térség közös autóiipari kapacitásának megtartása, fejlesztése, összehangolása is kulcskérdés lehet.

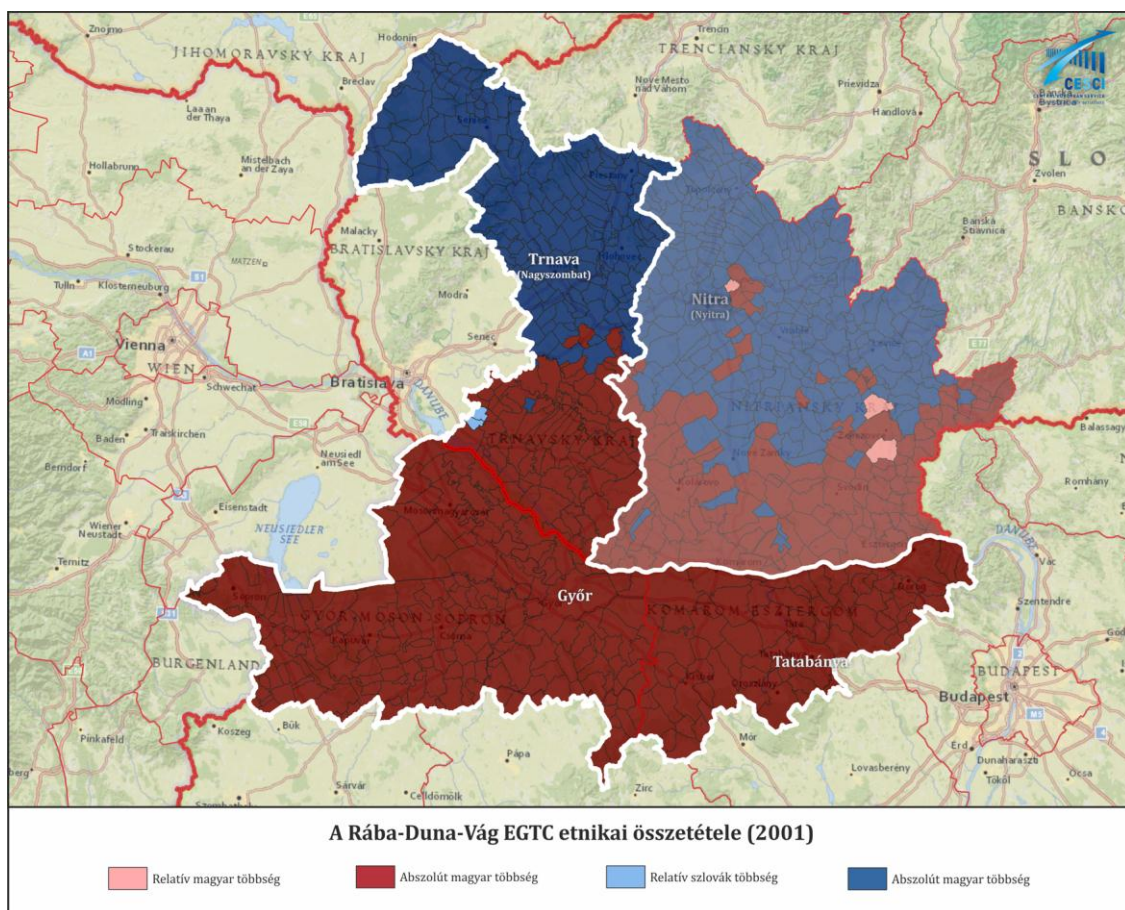
A többi megye munkaügyi hivatalának közreműködési hajlandósága hiányában csak a készséges Komárom-Esztergom megyei hivataltól kaptunk jelzésértékű adatokat a konkrét határon átnyúló foglalkoztatás témájában: 2009. január 1-jén 9166 szlovák munkavállaló dolgozott Komárom-Esztergom megyében. 2009. december 31-én ez az adat már 7676 főre olvadt, ami egyértelműen a válság számlájára írható. A maximum érték 11 ezer fő körül alakult 2007-ben. Ezek az arányok egyébként hasonlóak lehetnek Győr-Moson-Sopron megye esetében is. (A tényleges munkaerőmozgás pontos statisztikai kimutatása komoly nehézségekbe ütközik, hiszen egyrészt jelentős a fekete vagy szürke foglalkoztatás is, de az egyes vállalatok sem szívesen adják ki gazdasági adataikat.) Az érdeklődés, igény ma is igen magas, azonban a gazdaság egyelőre stagnál. A szlovák oldalon, az Érsekújvári járásban csupán 200-250 főre tehető a magyar munkavállalók száma. Mindez világosan jelzi, hogy ma a határ menti sáv magyar oldalának munkaerő-felszívó képessége sokkal komolyabb, mint a szlovák oldalé. (Ez alól talán csak Győr-Moson-Sopron megye északnyugati csücske kivétel, ahol a már nem az RDV térséghez tartozó Pozsony nyilvánvalóan komoly munkaerő-elszívó potenciállal rendelkezik.)

A fejezet összegzéseként egy fontos dolgot kell kiemelnünk. Az egyes államokban kialakuló munkanélküliségi hullámok regionális kezelésében óriási jelentősége van a határon átnyúló kapcsolatok minőségének, működőképességének. Láthattuk, hogy a szlovákiai munkanélküliségi hullám hogyan sújtotta a térséget, és hogy a Duna mentén fekvő települések (újra-) foglalkoztatásában milyen kiemelkedő szerepe volt a magyar oldal egyidejű, viszonylagos gazdasági dinamizmusának. A fejlesztési stratégiáknak célja kell, hogy legyen a határokon átívelő foglalkoztatás támogatása, egyszerűsítése, a munkaerőpiacon, a foglalkoztatás terén is megvalósuló társadalmi kohézió érdekében.

1.3.3 INTERETNIKUS VISZONYOK

A térség társadalmi kohéziója szempontjából talán nem elsőrangú kérdés, de mindenképpen értékelendő sajátosság a jellemző etnikai viszonyok és kapcsolatok állapota. A két ország makroszintű viszonyát sajnos sokszor terhelik bizonyos frusztrációk, melyeket a nagypolitika sajnálatos módon néha etnikai irányba is próbál terelni. A helyzetelemzésnek nyilvánvalóan nem célja az ilyen jellegű politikai játszmák

kommentálása, azonban annál inkább szeretnénk a közös jövőbe tekintve az etnikai sajátosságokban és kapcsolatrendszerekben rejlő közös értékekre felhívni a figyelmet. Szerencsére a határ menti térségek tényleges interetnikus társadalmi kapcsolatai lényegesen kiegyensúlyozottabb, harmonikusabb képet mutatnak a nagymédia gyakori torzításainál. Az egymással ténylegesen együtt élő, egymásról valós tapasztalatokkal rendelkező szlovák és magyar nemzetiségű lakosság közötti feszültségek elenyészőek. Ez az alapvetően kedvező együttélés párosul egy nagyon lényeges, a régió társadalmi kohézióját katalizálni képes adottsággal. Az RDV EGTC együttműködési területét kettészelő határsávban ugyanis a szlovákiai oldalon is igen jelentős a magyar nyelvet is (különböző szinten) beszélők aránya, és ez a kör korántsem korlátozódik a magukat magyar nemzetiségűnek valló népességre. Ez a helyzetkép pedig nagyon komoly potenciálokat rejt a határon átnyúló együttműködések kezdeti megvalósulását illetően.

21. Térkép. A térség etnikai viszonyai (2001)

A térség magyarországi oldalán a Pilisben találunk történelmileg is jelentős múltra visszatekintő szlovák szórványt, míg a Mosonmagyaróvártól északra fekvő térségben

egy új keletű folyamat, Pozsony határon is átnyúló agglomerálódása növeli a szlovák kisebbség magyarországi jelentőségét. A Magyarországon élő szlovákok aránya lényegesen kisebb, azonban jelentőségük ettől függetlenül hasonlóan kiemelkedő, hiszen kettős nyelvismeretük (és kulturális kötődésük) okán ők pedig magyarországi irányban jelenthetnek kapcsolatot a két nemzetiség együttműködésében. Közös érdekeink keresésére helyezve a hangsúlyt, e mindkét oldalon meglévő kisebbségek tölthetnek be vezető szerepet a régió interetnikus társadalmi kohéziójának felépítésében, ápolásában.

1.3.4 MEGLÉVŐ TÁRSADALMI KAPCSOLATOK

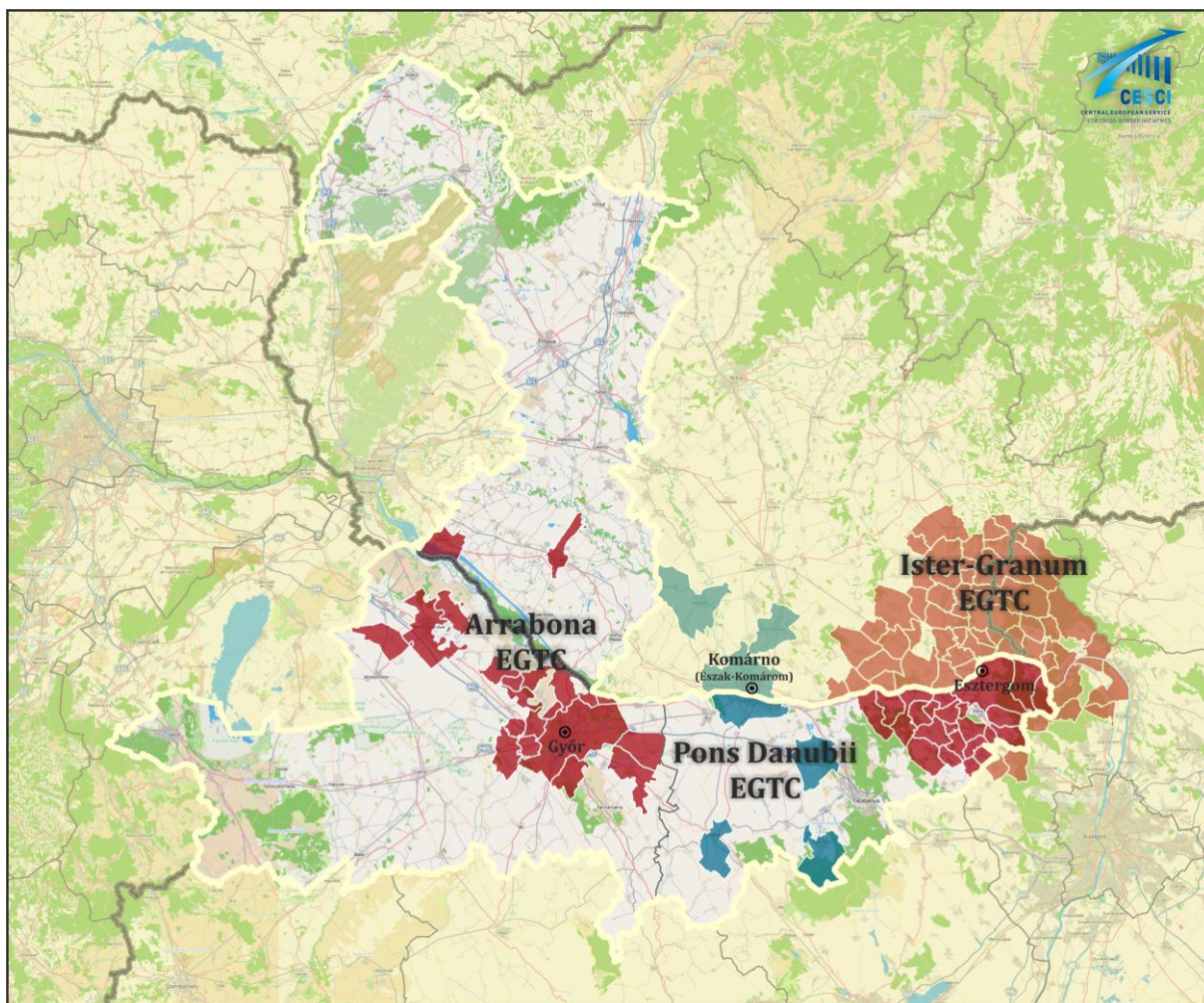
A térség határon is átívelő kapcsolatainak feltárásához talán a legfontosabb az egykori és a meglévő együttműködések bemutatása. Ebben a fejezetben a régió területi alapon szerveződő együttműködéseinek (pl. eurorégiók, EGTC-k) és testvér-települési kapcsolatainak kataszterét kívánjuk nyújtani.

A megyei, kerületi szinten az együttműködések iránti igény hosszú évek óta folyamatosan jelentkezik, ám a legutóbbi időkig (az RDV EGTC alapítási folyamatának elkezdetéig) inkább az udvarias távolságtartás jellemezte a határon is átnyúló kapcsolatokat. Az RDV EGTC létrejöttével persze lényegesen komolyabb szintre jut Győr-Moson-Sopron megye, Komárom-Esztergom megye és a Nagyszombati kerület együttműködése. A Nyitrai kerület kapcsolata természetesen nyugati szomszédjával a legélénkebb, a határ túloldaláról egyelőre inkább csak Komárom-Esztergom megyével mutatható ki együttmozgás. A két közigazgatási egység 2003-ban lépett partneri kapcsolatra. Az együttműködés gyakorlatilag bizottsági találkozókból és néhány közös kiadvány megjelentetésében, valamint a megye és a kerület közös megjelenésében merült ki a nyitrai Agrokompex vásáron és a tatai Vértesszőlőn. Ezen mindig egyeztetik a CBC-programmal kapcsolatos álláspontjukat, az utóbbi időben kísérletek történtek a művészeti és a projekt szintű együttműködésre is. A kapcsolatok egyelőre nem mondhatóak élénknek, a megkérdezett megyei tisztségviselők a kapcsolatok fontosságát a „maximális”, jelenlegi intenzitását a „gyenge közepes” jelzőkkel illették. A határ mindkét oldalán alakultak ki településszövetségek, de míg a magyar oldalon ez az utóbbi évek során a KSH információfeldolgozási rendszere alapján, állami

támogatással, egységes hálózat keretében történt (többcélú kistérségi társulások), addig a szlovák oldalon a szövetségek, társulások spontán módon jöttek létre.

Szlovákiában a Szlovákiai Városok és Falvak Szövetsége az önkormányzatok legnagyobb platformja, melynek különböző regionális szövetségei a Nyitrai és a Nagyszombati kerületben is megtalálhatóak. A szövetségben a kerületek majd' minden önkormányzata tag. A regionális szövetségekben és más önkormányzati szerveződésekben is gyakran jelentenek fontos választóvonalat a járási határok. Kivételként kezelhető a Csallóközi Falvak és Városok Szövetsége (ennek tagjai között nagy számban találhatók önkormányzatok a Nyitrai, a Nagyszombati és a Pozsonyi kerületből is). A szlovák oldalon ezen kívül civil szervezetekként léteznek még kistérségi társulások, ezek közül kevéssel több, mint egy tucat mutat többé-kevésbé rendszeres tevékenységet.

A határon átvélő kapcsolatok két csoportra oszthatóak: területi és települési szintű együttműködésre.

22. Térkép. A térségben már működő kisebb kiterjedésű területi együttműködések

A négy NUTS 3-as egységből álló térség területét részben lefedve az elmúlt évek során négy intézményesült területi együttműködés alakult meg.

Az intézményesült együttműködések előképeként, elődjeként több eurorégiós kezdeményezés is indult az ezredforduló táján. Az RDV EGTC közvetlen elődjének a Hármas Dunavidék Eurorégió tekinthető, amelynek megalapítására 2001 januárjába került sor. Az alapítók Győr-Moson-Sopron Megye Önkormányzata és a Csllóköz-Mátyusföld Regionális Társulás voltak. Területileg Szlovákiából a Dunaszerdahelyi, a Galántai és a Vágsellyei járást fedte le.

A kezdeményezők ambiciózus tervekkel vágtak bele az együttműködésbe: közös hulladékégetőt, határon átnyúló nemzeti parkot, tudományos intézetet terveztek létrehozni. Éves rendszerességgel rendezték meg a vízi maratont.

Az eurorégiónak 2003-2004-ben elkészült a fejlesztési stratégiája is, de annak megvalósítására már nem került sor, az együttműködés az évtized közepére elhalt.

A Vág-Duna-Ipoly Eurorégió és az Ipoly Eurorégió egymással párhuzamosan, 1999-ben jött létre. A két kezdeményezés között az első perctől kezdve hűvös volt a viszony az Ipoly folyó névhasználatá miatt, jóllehet a területi lefedettség és a stratégiai célok szempontjából is jelentős különbségek voltak a két kezdeményezés között.

A Vág-Duna-Ipoly Eurorégió eredetileg Nyitra, Komárom-Esztergom és Pest megyéket foglalta magában. Később csatlakozott a Közép-dunántúli régió két további megyéje, Fejér és Veszprém. Az eurorégió úttörő kezdeményezése volt az európai polgárképző akadémia, amely több szemeszterben képezte ki főként a köztisztviselőket az európai uniós ismeretanyagból. 2000 és 2004 között 12 helyszínen került sor a képzési sorozatra.

Ezen kívül számos kiadvány, rendezvény fémjelezte az eurorégió kezdeti tevékenységét. A hatalmas területet lefedő régió munkájában ugyanakkor komolyan csak Komárom-Esztergom megye és a Nyitrai kerület vett részt. Ez jelentősen gyengítette a munka hatékonyságát. A 2002-es magyarországi választásokat követően az eurorégió motorja, Benkő Ferenc elkerült Tatabányáról, s bár az eurorégiót üzemeltető kht.-t jelképes áron megvásárolta a megyétől, annak kapacitásait egy új, kisebb kiterjedésű együttműködés, az 1995-ben megalakult Hídverő Falvak Társulására épülő Duna Eurorégió működtetésére használta fel.

A Vág-Duna-Ipoly Eurorégió ma már nem működik. Névleges fenntartásában az ezért kormányzati támogatásban részesülő szlovákiai régiófejlesztési ügynökség volt érdekelt

mindössze. A szlovákiai állami támogatást azonban elsősorban nemzeti keretek között megvalósuló projektekhez használták fel.

A 2004-ben alapított Duna Eurorégió főként Neszmély térségében indított el fejlesztéseket (pl. a dunai kikötő kialakítása, az Európa-falu terveinek elkészítése a szlovákiai Búcs községgel). Az eurorégió intézményeket kialakítani, konkrét fejlesztéseket megvalósítani azonban nem tudott. Ebben a tekintetben a 18 tagú Hídverő Társulás bizonyos értelemben eredményesebb: az évenként megrendezett Hídverő Napok és az ehhez kapcsolódó emlékmű-állítások valódi társadalmi kapcsolatokat építenek. Az együttműködés nagy erénye a személyes kapcsolatok elevensége, a kétparti polgármesterek havi rendszerességgel találkoztak.

Az Ipoly Eurorégió a Nyitrai kerület keleti térségét érintő kezdeményezés, amelyet szintén 1999-ben alapítottak, az Ipoly Unió többéves „előkészítő” munkájára alapozva. Az eurorégió névleg a teljes Ipoly-völgyet lefedte területileg. A valóságban már a kezdetektől több eurorégiós kezdeményezés is létezett a térségben. A Vág-Duna-Ipoly Eurorégióon kívül ilyen volt a 2000-ben Losonc és Salgótarján kezdeményezésére létrehozott Neogradiensis, amelynek területe 80 %-ban lefedte az Ipoly Eurorégióét, majd az Ister-Granum együttműködés 2000-től, amely az Ipoly alsó folyása mentén kezdett dolgozni. Ugyanakkor az Ipoly Eurorégió tevékenysége elsősorban magának az Ipoly folyónak a közvetlen partvidékére koncentrált. Jelentős gazdasági erőt képviselő, térszervező erővel bíró település híján és az időközben kedvezőtlené vált helyi politikai konstellációk következtében az eurorégió tevékenysége fokozatosan elhalt.

A 2000-es évek közepére így egyetlen működő eurorégió maradt a térségben, az Ister-Granum. Ezt a kezdeményezést a Mária Valéria híd újjáépítése hívta életre 2000-ben. Ekkor az Esztergomi statisztikai kistérség, valamint a Párkány központú Déli régió vezetői írtak alá együttműködési megállapodást, a Madridi Konvenció ajánlásaihoz igazodva. A létrehozott, konzultatív szervezet 2003-ban „intézményesült” eurorégióként. A szervezet 2005-ben már az Európai Parlamentben mutatta be fejlesztési tervét, és 2008-ban az Európai Unióban másodikként jegyeztette be az EGTC-t. Az Ister-Granum Eurorégióban 2000 óta számos konkrét projekt valósult meg, melyek összértéke megközelíti a 3 millió eurót, és jelenleg is megvalósítás alatt állnak nyertes pályázatok.

A 2008-ban létrehozott EGTC nem fedi teljes egészében a 102 önkormányzatot tömörítő eurorégiót, ennek csak 48 magyarországi és 41 szlovákiai település lett a tagja, azóta

néhány település az önkormányzatok nehéz anyagi helyzete miatt sajnos kivált az együttműködésből.

A térség második határ menti EGTC-je a komárnói központú Pons Danubii lett. Az alapításra, 2009 szeptemberében került sor. Az EGTC-nek 6 városi önkormányzat az alapító tagja: Szlovákiából Révkomárom mellett Gúta (Kolárovo) és Ógyalla (Hurbanovo), Magyarországon Tata és Kisbér és Komárom mellett a később csatlakozott Oroszlány vesz még részt az együttműködésben. A kezdeményezés nagy lendülettel látott munkához, számos projekt megvalósításán dolgoznak. Pozitív fejlemény, hogy Komárom ikerváros kilépett a városi szintű együttműködés köréből, és regionális szervezet létrehozását határozta el. A határszakasz harmadik EGTC-je a Győr központú, Arrabona EGTC Somorja, Dunaszerdahely és Mosonmagyaróvár városok összefogásával alakult meg, azóta számos kisebb település is csatlakozott a kezdeményezéshez, és további bővítéseket is terveznek a Szigetköz és a Csallóköz területén. Ez a fiatal területi együttműködés a Pons Danubii-hoz hasonló tenni akarással kezdett munkájához.

Pozitív fejleménynek tűnik, hogy mind a három határ menti, a határon jelentősen átnyúló vonzáskörzetű város/várospár (Győr, Komárom-Komárno, Párkány-Esztergom) köré életerősnek tűnő területi együttműködések szerveződtek, melyek az innovatív EGTC-s intézményformának köszönhetően lokális, kisregionális szinten jelentősen könnyíthetik a jövőben a határok oldódási folyamatát, ezzel pedig a térségi együttműködés, az RDV EGTC számára is komoly közvetett segítséget nyújthatnak.

A határon átívelő településszintű együttműködésre jellemző, hogy míg Magyarországon igen sok település rendelkezik határon túli kapcsolatokkal a szomszédos országban, addig a két szlovák kerületben a városoktól eltekintve szinte csak a határhoz közeli térségek települései.

Elmondható, hogy bár a határ mentén majdnem minden településnek akad a Duna túlpartján partnere, ennek ellenére nem értékelhető magasnak a belső kapcsolati lefedettség. Mindamellet ezekre a testvér-települési kapcsolatokra nagyobb térségi stratégiák is építkezhetnek. A két magyar megye településeinek nemzetközi kapcsolatai egyébként színesebb képet alkotnak, mint a két szlovák kerület esetében. A magyar oldal nemzetközi kapcsolatai nagyobb részt (63%-ban) Szlovákián kívüli partnerségek, míg szlovák oldalról ez az arány csupán 29 %, tehát a települések 71 %-ban magyar partnertelepüléssel rendelkeznek.

A két megye és a két kerület települései között 37 esetben találtunk testvéri kapcsolatot. A szlovákiai települések esetében a távolabb eső magyarországi megyék településeivel kialakított kapcsolatok többsége a II. világháború utáni lakosságcsere-program következménye. A szlovákiai települések fontosnak tartották a kapcsolatok felvételét azokkal a magyarországi falvakkal, amelyekbe annak idején kitelepítették lakosságuk egy részét. Az RDV térség testvértelepülési kapcsolatainak lebontását az alábbi táblázat szemlélteti.

Testvértelepülési kapcsolatok a vizsgálatban szereplő négy NUTS 3-as egység települései között	
Magyarországi település	Szlovákiai testvértelepülése(-i)
Bőny	Vásárút - Trhová Hradská
Bakonyszentlászló	Bátorkeszi - Bátorove Kosihy
Dunaremete	Csallóköznádasd - Trstená na Ostrove
Darnózseli	Felsőszeli - Horné Saliby
Dunaszeg	Nádszeg - Trstice
Dunakiliti	Nagyszarva - Rohovce
Enese	Bős - Gabčíkovo
Feketeerdő	Csallóköztárnok - Trnávka
Fehértó	Nagymad - Mad
Fertőszentmiklós	Újvároska - Leopoldov
Jánossomorja	Nagyfödemes - Vel'ké Úľany
Mosonmagyaróvár	Somorja - Šamorín
Levél	Ekecs - Okoč
Kapuvár	Nagymegyer - Vel'ký Meder
Beled	Ímely - Imeľ
Pannonhalma	Alsószeli - Dolné Saliby
Győrújbarát	Nemesócsa - Zemianska Olča
Máriakálnok	Csütörtök - Štvrtok na Ostrove
Nagybajcs	Bajcs - Bajča
Kocs	Dunamocs - Moča
Leányvár	Csúz - Dubník

Testvértelepülési kapcsolatok a vizsgálatban szereplő négy NUTS 3-as egység települései között	
Piliscsév, Szákszend, Környe, Tardos	Tardoskedd - Tvrdošovce
Almásfüzitő	Izsa - Iža
Pilismarót	Garamkövesd - Kamenica nad Hronom
Süttő	Dunamocs - Moča
Tát	Ebed - Obid
Tokod	Nána - Nána
Vértesszőlős	Udvard - Dvory nad Žitavou
Ács	Csallóközaranyos - Zlatná na Ostrove
Bábolna	Hidaskürt - Mostová
Dorog	Zsére - Žirany
Lábatlan	Karva - Kravany nad Dunajom
Tata	Szőgyén - Svodín
Esztergom	Párkány - Štúrovo
Oroszlány	Vágsellye - Šal'a
Kisbér	Gúta - Kolárovo
Komárom	Észak-Komárom - Komárno

A civil társadalom kapcsolatrendszerére vonatkozóan adatok nem állnak rendelkezésre. E témában mindössze egyetlen felmérés készült 2006-ban, amely az Ister-Granum eurorégió civil szervezeteinek belső kapcsolatrendszerét elemezte⁴¹. A vizsgálat 108 adatközlő szervezet adataira támaszkodott, és azt állapította meg, hogy a határon átnyúló civil kapcsolatok ritkák, és ezek nagy része esetleges. Az eurorégióban komoly erőfeszítéseket tettek ennek a helyzetnek a javításáért, eddig kevés sikerrel. Nagy valószínűséggel állítható ugyanakkor, hogy a testvér-települési kapcsolatok megfelelő keretet biztosítanak az adott településen működő civil szervezetek, társadalmi és közintézmények közötti kapcsolatépítésre.

⁴¹ Bartal Anna Mária – Molnár Krisztina: Civil kapcsolati hálók az Ister-Granum Eurorégióban, Esztergom, 2006, Eurohíd Alapítvány

1.3.5 HIÁNYOSSÁGOK, PROBLÉMATERÜLETEK – LEHETŐSÉGEK, POTENCIÁLOK

Összegzésként meg kell állapítanunk, hogy a határ mentén, a határ szűkebb környezetében végig találunk települési és területi együttműködések is. Ezek minősége és aktivitása azonban (időben is) igen változó és egymáshoz hangolt tevékenységük sem minden esetben mutatható ki. Területi szinten a négy EGTC tekinthető kiterjedésében és elhelyezkedésében racionális, életképes szerveződésnek. Ezen területi együttműködések tevékenysége pedig minden bizonnyal még olajozottabban működhetne nagyobb sűrűségű és aktivitású települési kapcsolatokkal a háttérben. Ezek szorgalmazása és támogatása elsőrendű cél kell, hogy legyen, hiszen a térséget szervesen átjáró önkormányzati és civil kapcsolatok nélkül a térség társadalmi kohéziója is nehezen képzelhető el.

A térség közös hiányosságai, problématerületei	A térség közös lehetőségei, meglévő potenciáljai
korábbi együttműködések kudarcai	új, kétszintű EGTC-hálózat
esetleges önkormányzati kapcsolatok	meglévő jó tapasztalatok
nagypolitikai szinten az etnikai problémák rossz kezelése	helyi szintű együttműködések
egyenlőtlen foglalkoztatási viszonyok	határon átnyúló foglalkoztatási térség kialakítása
egyenlőtlen regionális fejlődés	integrált fejlesztési szervezet kialakítása
kedvezőtlen demográfiai folyamatok	a régió vonzerejének növelése
fővárosi agglomerációk elszívó ereje	önálló, integráns fejlesztési térség kialakítása

2. TERVEZÉSI KERETEK

Az RDV EGTC térségének helyzetértékeléséhez hozzá tartozik a régiót érintő tervezési keretek ismertetése is. E dokumentumok megállapításait igyekeztünk beépíteni a helyzetelemzésbe, továbbá kiemelt érzékenységgel térünk ki az esetlegesen meglévő határon átnyúló dimenzióban jelentkező hiányosságokra. Minthogy az EGTC fejlesztési stratégiája elsősorban a 2014 utáni költségvetési ciklusban fog érvényesülni, az EU-s tervezési keretek bemutatásakor is elsősorban erre az időszakra kívánunk fókuszálni. A további együttműködések tervezésénél fontos szempont, hogy a meglévő tervezési dokumentumok milyen határon átnyúló fejlesztésekkel számolnak a következő években. Érintjük a két állam országos szintű dokumentumait és természetesen az egyes NUTS 3-as egységekre vonatkozó tervdokumentumokat. Természetesen ezeknek a megyei és kerületi tervanyagoknak a feldolgozását közelítettük meg a legnagyobb alapossággal. Minden már meglévő tervezési anyagnál nagyobb mértékben támaszkodtunk a Komárom-Esztergom megye határon átnyúló együttműködéseinek stratégiai programja című, a CESCO által 2010-ben készített dokumentumra, hiszen ez az anyag az állami tervdokumentumokkal ellentétben már célzottan és kifejezetten a határon átnyúló vonatkozásokat vizsgálta az RDV térség egy jelentős részében⁴². Nem csupán az általános területfejlesztési koncepciókat, de specializált ágazati stratégiákat is figyelembe vettünk. Az anyagoknak természetesen nem egyszerű kivonatát kívánjuk nyújtani, sokkal inkább törekedtünk a közös pontok, összefüggések, illetve összehangolatlanságok keresésére. Mivel a 2014 utáni időszakban a közösségvezérelt tervezési folyamat lesz a meghatározó, a helyi léptékű kereteket (e közösségvezérelt folyamat bemeneti pontjait) nem a helyzetelemzés, hanem a későbbiekben arra épülő fejlesztési stratégia részének tekintjük, így erről a vonatkozásról ebben az anyagban nem esik szó.

2.1 EU-S KERETEK

Az eredendően a koncentráció, a területi összekapcsolás és az együttműködés hármas pillérén nyugvó kohézió az integrált megközelítéssel kiegészülve egyre fontosabb, meghatározóbb részévé válik a jövőben az Európai Unió regionális politikájának.

⁴² Ezt a dokumentumot külön részleteibe menve nem értékeljük a fejezet során, hiszen megállapításait szervesen beépítettük a teljes helyzetelemzési munkába.

A *koncentráció* lényegében a gazdasági sűrűségbeli különbségek leküzdésének, területileg a kiegyenlített fejlesztési munkának feleltethető meg. A legfőbb kihívás az, hogy az EU egészének kiegyensúlyozott és fenntartható területi fejlődést biztosítsunk, erősítsük gazdasági versenyképességét és növekedési kapacitását, és egyben tiszteletben tartsuk a természeti erőforrások megőrzésének szükségességét továbbá megvalósítsuk a területi, gazdasági és társadalmi kohéziót. Ehhez arra van szükség, hogy megakadályozzuk a növekedés túlzott koncentrációját, és valamennyi területen elősegítsük a városi koncentráció eredményezte haszonhoz való hozzáférést. Mindez a mi vizsgálati térségünk szempontjából két dolgot jelent. Egyrészt (külső tényezőként) bekapcsolódást az európai fejlődési térbe, folyamatos közelítés elérését a nyugat-európai legfejlettebb régiók szintjéhez. Ez lényegében a nagy európai közlekedési korridorok (IV. szárazföldi, V/c. és VII. vízi) segítségével valósulhat meg. Ahhoz azonban, hogy az intenzívebb (társadalmi, gazdasági) áramlást biztosító korridorok fejlesztési hatásai szinergikusan szétterülhessenek tágabb környezetükben, második (belső) szempontként figyelembe kell vennünk a térség belső kapcsolatait, tulajdonságait is. Ezek fejlesztése, fő, európai folyosókra kapcsolása elengedhetetlen. Amennyiben ez elmarad, minden folyosófejlesztés csupán az autópályák közvetlen közelében fejtheti ki hatását, tovább növelve a területi különbségeket.

A második kohéziós alappillér, a *területek összekapcsolásának* fontossága, amely irányelv lényegében a távolságok áthidalását célozza. A területek összekapcsolásához napjainkban a jó intermodális közlekedési hálózatoknál többre van szükség. Az olyan szolgáltatásokhoz való megfelelő hozzáférést is biztosítani kell, mint az egészségügyi ellátás, az oktatás, a fenntartható energiaforrások, a széles sávú internet, az energiahálózatokkal való megbízható kapcsolat, az egészséges környezet, valamint erős kapcsolatok a vállalkozások és a kutatóközpontok között. Ez a hátrányos helyzetű csoportok különleges szükségletei kielégítése szempontjából is elengedhetetlen fontosságú.

Ezen a ponton érkezünk el a harmadik alapelvhez, az *együttműködés*hez, amely lényegében a széttagoztság leküzdésére irányul. A területek összekapcsolásának és a gazdasági tevékenységek koncentrációjának problémája csak a különböző szinteken zajló erőteljes együttműködés által oldható meg hatékonyan. Az EU15 országok belső határok mentén található régióiban a kohéziós politika keretében sok éve támogatják a határokon átnyúló együttműködést. Az új tagállamok és az egykori vasfüggöny mindkét

oldalán található határ menti régiók csak nemrégiben kezdték meg ezt a fajta közös gondolkodást, cselekvést. Sokat kell még tenni az infrastrukturális és gazdasági együttműködés következetes szakpolitikáinak kidolgozása terén. A területi kohézió rámutat arra, hogy integrált megközelítés segítségével a megfelelő földrajzi szinten kell orvosolni a problémákat, ami megkövetelheti a helyi, regionális és nemzeti hatóságok együttműködését.

Az elkövetkező időszak uniós fejlesztéseit az EU 2020 stratégia⁴³ határozza meg, amely kijelölte a 2020-ig elérendő célokat, és azokat indikátorok segítségével számon kérhetővé is tette. Ma még nem látható, hogy a stratégia nem jut-e a Lisszaboni Stratégia sorsára, amelynek teljesítéséről az Uniónak végül is le kellett mondania, de a célkitűzésekhez az RDV EGTC fejlesztési tervének is igazodnia kell majd. Az EU 2020 stratégia három kulcsfogalom köré szervezi meg a fejlesztésekkel kapcsolatos elvárásokat: intelligens (smart), fenntartható és inkluzív növekedés a cél. A cél megvalósulását az alábbi indikátorokhoz köti:

- a 20–64 év közötti korosztály 75%-os foglalkoztatási szintjének elérése;
- a GDP 3%-ának K+F célokra történő felhasználása;
- az üvegház hatású gázok kibocsátási értékeinek 1990-hez képest 20%-kal történő csökkentése, a megújuló energiaforrások részesedésének 20%-ra történő növelése, az energiahatékonyság 20%-os növelése;
- az európai szegénység csökkentése: 20 millió lakos kiemelése a szegénységből, megmentése a szegénységi kockázattól.

Az RDV EGTC fejlesztési stratégiájának a fenti célkitűzésekhez kell igazodnia, amennyiben uniós forrásokat kíván igénybe venni a stratégia megvalósításához.

Az új EU-s költségvetési ciklus (2014-2020) idején három új makroregionális fejlesztési térség keretei között indulhatnak el a határon átnyúló projektek: Balti, Mediterrán és Duna Stratégia készül. Mindez a makroregionális megközelítést egyre hangsúlyosabb irányba tolja, ami az RDV EGTC térségének is kedvez, hiszen az éppen a Duna régió fókuszpontjában helyezkedik el.

A Duna-térség egy kb. 800 000 km²-es makrorégió, mintegy 80 millió lakossal, amely közvetítő szerepet játszik kelet és nyugat között. Az itt fekvő 14 állam közül 8 már ma is tagja az Európai Uniónak, 6 viszont még nem. Ez az átfogó tervezés során különös

⁴³ **COMMUNICATION FROM THE COMMISSION EUROPE 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth. COM(2010) 2020 final**

hangsúlyt kap, hiszen a Duna Stratégia megvalósítása egyben ezeknek az EU-n kívüli államoknak az integrációját is elősegíti.

A Duna menti országok képviselői 2006 márciusában Budapesten közös nyilatkozatot fogadtak el, amelyben kifejezték együttműködési szándékukat a térség fejlesztési terveinek és területi politikáinak összehangolására, valamint a Duna menti problémák nemzetközi partnerség, illetve stratégia keretében történő orvoslására.

Danuta Hübner, regionális politikáért felelős biztos 2008. évi kezdeményezésével ugyancsak felkarolta a fenti stratégia mielőbbi megalkotását. 2009. május 6-án Ulmban aláírásra került a Duna menti országok együttműködéséről szóló nyilatkozat. Az együttműködés célja az volt, hogy 2011-re, a magyar elnökség idejére egy közös, Duna menti országokat érintő olyan stratégia készülhessen el, ahol a tervezett, 2014-ben induló új költségvetési periódusban a Duna-régió már közös európai fejlesztési és kutatási térségként kerülhet meghatározásra. A stratégia 2011. júniusban elfogadásra került, dokumentumainak kidolgozása jelenleg is gőzerővel zajlik, készülnek az egyes prioritásterületek (összesen 11) akcióihoz az útitervek.

Kapcsolatok teremtése a Duna régió belül			Környezetvédelem a Duna régióban			A jólét megteremtése a Duna régióban			A Duna régió megerősítése	
Mobilitás és multi-modalitás	Fenn-tartható energia-ipar	Kultúra és turizmus, társadalmi kapcsolatok	Víz-minőség	Környezeti kockázatok	Biodiverzitás, tájak, levegő- és talaj-minőség	Tudás-társadalom	Verseny-képesség	Emberek és képességek	Intézményi kapacitás és együtt-működés	Biztonság

22. Ábra. Az EUDRS fő céljai és prioritásterületei.⁴⁴

Az Európai Unió Duna-régió Stratégiája⁴⁵ legfőbb – hosszú távú – célja egy új közép- és délkelet-európai növekedési tengely alapjainak megteremtése. Ehhez négy átfogó célkitűzést határoztak meg:

- a Duna régió kapcsolatainak erősítése
- környezetvédelem
- a jólét növelése
- a Duna-régió erősítése.

⁴⁴ <http://www.danube-region.eu/pages/priorities>

⁴⁵ A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK, A TANÁCSNAK, AZ EURÓPAI GAZDASÁGI ÉS SZOCIÁLIS BIZOTTSÁGNAK ÉS A RÉGIÓK BIZOTTSÁGÁNAK. Az Európai Unió Duna régióra vonatkozó stratégiája. COM(2010) 715/4

A 4 célkitűzéshez 11 prioritásterület tartozik, amelyek koordinációját mindig két-két ország látja el⁴⁶.

A stratégia meghatározza a támogatandó projektek kritériumait is:

- „a régióban élők számára azonnali és érzékelhető előnnyel járnak;
- a makrorégióra (illetve annak egy jelentős részére) hatással vannak, a projekteknek ezért a fenntartható fejlődést kell előmozdítaniuk, és több régiót, illetve országot kell lefedniük;
- következetesek és kölcsönösen támogatók, és olyan megoldásokat tesznek lehetővé, amelyeknek mindenki a nyertese lesz,
- valós alapra építenek (műszakilag megvalósíthatók és megbízható finanszírozással
- rendelkeznek).”⁴⁷

A jelen helyzetelemzés által érintett határon átnyúló együttműködések megvalósításánál mint ezen együttműködés keretfeltételeit kell tekinteni az új tervezési dokumentumot annál is inkább, mert az új programozási időszakban elkészítendő operatív programok célrendszerének a Duna Stratégiához kell igazodnia.⁴⁸ Az RDV EGTC létrehozása ebben a tekintetben is jövőbe mutató tett volt, hiszen a magyar-szlovák Duna-szakasz mentén létrejött integrációról van szó, amely már létében megfelel a Duna Stratégia kívánalmainak.

A térség európai uniós befolyásoltságú jövőjét szintén alapjaiban határozza meg az EGTC-rendelet.⁴⁹ Hiszen ez az együttműködési keret egészen új, elsősorban intézményi lehetőségeket kínál a térség számára. Mindezekért szükségesnek tartjuk a tervezési keretek meghatározásakor röviden ismertetni az EGTC mibenlétét, a 2014 után várható fejlemények figyelembevételével.

Az európai területi társulások alapítását az 1082/2006/Ek-rendelet teszi lehetővé. Az uniós közösségi jogi dokumentum alapján minden tagállamnak el kellett fogadnia a vonatkozó nemzeti jogszabályt, így Magyarországnak és Szlovákiának is.

⁴⁶ Magyarország és Szlovákia közösen látja el a vízminőséggel kapcsolatos prioritásterület koordinációját. Magyarország emellett az energetikai kérdéseket a csehekkel közösen, Szlovákia a tudástársadalommal kapcsolatos prioritásterületét Szerbiával.

⁴⁷ Uo. 7.

⁴⁸ http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperate/danube/index_en.cfm

⁴⁹ <http://egtc.kormany.hu/egtc-rendelet>

Az EGTC olyan határon átnyúló önkormányzati társulás, amely önálló jogi személyiségként járhat el minden tagsága által érintett államban, saját alkalmazottakat foglalkoztathat, közös intézményeket és vállalkozásokat hozhat létre. Ez a körülmény egyrészt rendkívül rugalmas intézményi megoldásokra ad lehetőséget, másrészt lehetővé teszi olyan állandó, határon átnyúló struktúrák kialakítását, amelyek egy adott határrégió integrált ágazati vagy átfogó területi fejlesztését teszik lehetővé.

Az EGTC-rendelet (az EGTC a társulások eredeti angol nevének rövidítése: European Grouping of Territorial Cooperation) megalkotásakor az Európai Unió az európai területi együttműködési (ETE) programokhoz keresett megfelelő intézményi kereteket. Éppen ezért az EGTC-k más jogi személyeknél jóval kedvezőbb feltételekkel juthatnak hozzá a határon átnyúló együttműködéseket támogató forrásokhoz (ún. CBC és INTERREG-programok). Az EGTC-k automatikusan teljesítenek számos olyan pályázati feltételt (pl. közös pályázat, eredmények közös fenntartása, közös menedzsment stb.), amelyeket más együttműködő partnerek csak fáradságosan tudnak biztosítani. A társulásokra ezen kívül a vezető partner elve sem vonatkozik.

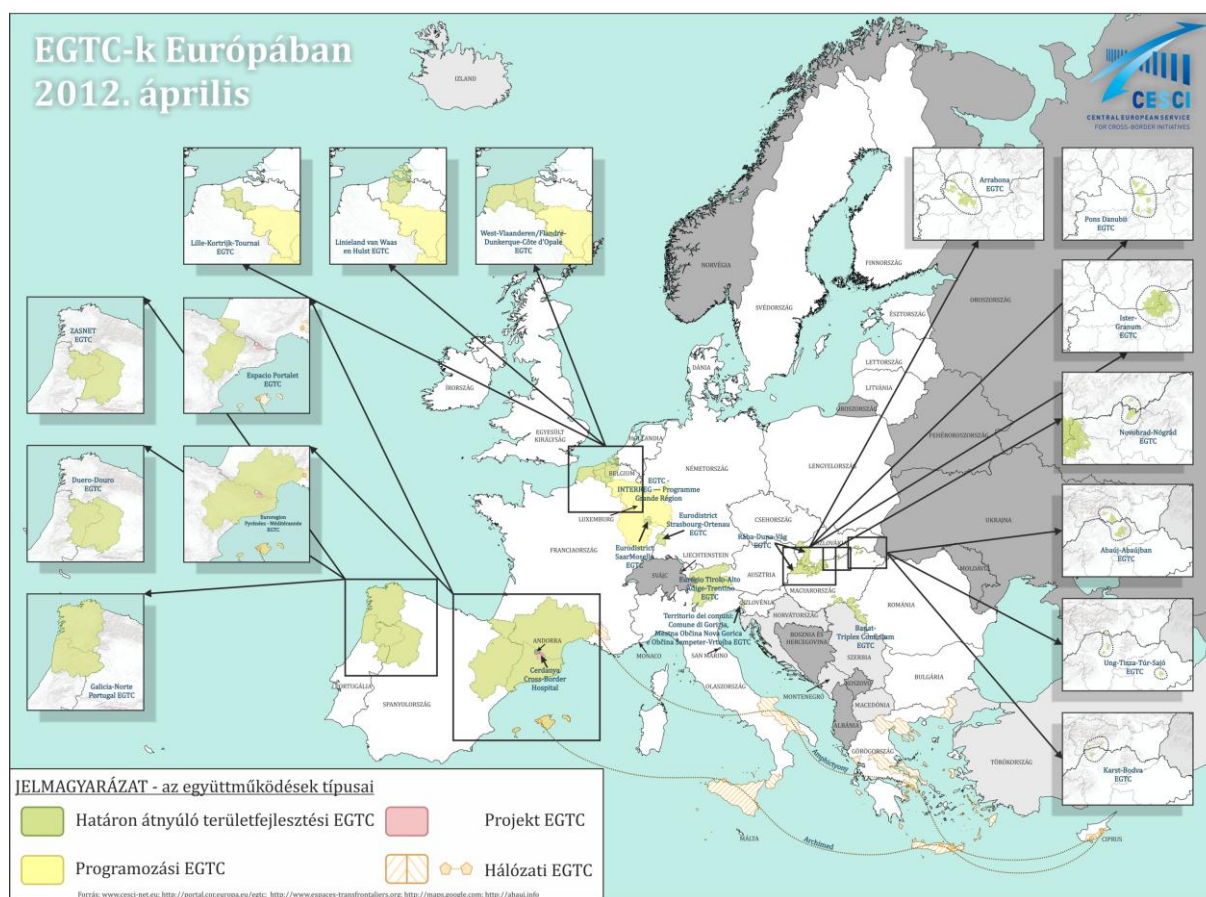
Az EGTC tehát egyszerre program- és projektmenedzselési eszköz, amely egy adott térség ágazati vagy területi fejlesztését segíti, valamint finanszírozási megoldás, amely a források optimális kihasználását teszi lehetővé.

Az eddig bejegyzett EGTC-k négy fő típusba sorolhatóak funkciójuk szerint. A legtöbb megalapított EGTC a közvetlen, határ menti területfejlesztést tűzte ki céljául. Ezek a szervezetek nevezhetőek határ menti területfejlesztési EGTC-knek. Céljuk a hosszú távú területi együttműködés, közös fejlesztések megvalósítása és a fejlesztések eredményeinek fenntarthatóságát biztosító közös intézmények létrehozása, működtetése. Ezeket az EGTC-eket az eurorégiós együttműködések következő generációjának tekinthetjük, mivel az eurorégiók, eurodistrictek és egyéb szervezeti keretek között elindított munkát emelik egy magasabb szintre. A 2012 elejéig bejegyzett 26 EGTC többsége ebbe a csoportba sorolható. Ide tartozik pl. az első (Lille-Kortrijk-Tournai), a második (Ister-Granum) és a harmadik (Duero-Douro).

Az EGTC-k másik típusa a hálózati EGTC. A hálózati EGTC-k esetében nem a területi közelség, hanem a közös téma a meghatározó. A hálózatban együttműködő partnereket a közös program vagy projekt témája köti össze. Ez az együttműködési forma hatékonyan alkalmazható transznacionális vagy interregionális projektek megvalósítására és eredményeinek hosszú távú fenntartására. A mai napig két hálózati EGTC-t jegyeztek be:

az egykori görög gyarmatvárosokat egyesítő Amphyctiony és a mediterrán térség szigeteit szövetségbe tömörítő ArchiMed EGTC-t. Előbbi esetében az együttműködés elsősorban kulturális és urbanisztikai témákat érint, a második a Földközi-tenger szigeteinek közös problémáira kíván megoldásokat találni, egyfajta közös tudásbázis és konzultációs fórum létrehozásával.

Megkezdődött több jelentősebb közlekedési folyosó menti szereplőket egyesítő EGTC (V., VIII. folyosó, Central European Transport Corridor) szervezése is. A kezdeményezők szándéka ezekben az esetekben nyilvánvalóan a közös érdekek megjelenítése és a közös fellépés, az érdekartikuláció koordinációja (lobbizás), valamiféle közös programmenedzsment kialakítása.

23. Térkép. Az EGTC-k típusai

A harmadik típust a programozási EGTC képviseli. Ez az EGTC egy konkrét uniós finanszírozási program irányító hatóságának feladatait látja el, és közvetlenül szerződhet a kedvezményezettekkel a konkrét projektek megvalósítására. Mostanáig

egyetlen ilyen EGTC alakult, a Grande Région, amely a német, francia, luxemburgi és belga határtérségben lát el programirányítási feladatokat.

Végül a negyedik típusba a projekt EGTC-ket sorolhatjuk. Ebben az esetben a partnerek célja egy konkrét határon átnyúló projekt megvalósítása. Az EGTC ilyenkor projektársulásként funkcionál. Példaként a Cerdanya EGTC-t szokás megemlíteni, amely egy közös francia-spanyol kórház létrehozását tűzte ki céljául. A kezdeményezés sajátossága, hogy a határ spanyol oldalán felépítendő kórház a francia oldalról is fogadna betegeket.

Az EGTC-k jelentősége a határ menti fejlesztésekben 2014 után tovább nő.

- 1) Egyrészt az új kohéziós politikát érintő rendeletervezetek újszerű, integrált, stratégiai megközelítést várnak el a programozás során. Ez azt jelenti, hogy az eddigi, projektközpontú szemléletmód átadja a helyét a hosszabb távú, területi együttműködésen alapuló, stratégiai szemléletmódnak. (Általános rendelet, 5.1.2 pont) Ez a tartós, intézményesült kapcsolatok megerősödésének kedvez.
- 2) Az új programozási időszakban hangsúlyosan fogják számon kérni a benyújtott projektek **valódi** határon átnyúló hatását. Az Európai területi együttműködési programokra vonatkozó tervezet úgy fogalmaz, hogy kizárólag az ilyen projektek nyerhetnek a jövőben támogatást.⁵⁰
- 3) Az új kohéziós politika bevezeti az integrált területi beruházás modelljét⁵¹, amelynek lényege, hogy a szektorális és projektalapú kezdeményezések helyett az átfogó, a foglalkoztatást, a növekedést és a környezeti szempontokat egyszerre teljesítő nagy projekteket fogják támogatni. Az ilyen integrált beruházások megvalósítását helyi szintű menedzsmentszervezetek is megkaphatják feladatul. Az európai területi együttműködésről szóló rendeletervezet ajánlja, hogy a határon átnyúló területi beruházásokat EGTC-k menedzseljék le.⁵²

⁵⁰ Javaslat AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS RENDELETE az Európai Regionális Fejlesztési Alap által az európai területi együttműködési célkitűzésnek nyújtott támogatásra vonatkozó egyedi rendelkezésekről. COM(2011) 611 végleges (ETC-rendelet). Preambulum, (20) bekezdés.

⁵¹ Javaslat AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS RENDELETE a Közös Stratégiai Kerethez tartozó Európai Regionális Fejlesztési Alapra, Európai Szociális Alapra, Kohéziós Alapra, Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapra és Európai Tengerügyi és Halászati Alapra vonatkozó közös rendelkezések megállapításáról, az Európai Regionális Fejlesztési Alapra, az Európai Szociális Alapra és a Kohéziós Alapra vonatkozó általános rendelkezések megállapításáról és az 1083/2006/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről. IV. fejezet, 99. cikk

⁵² ETC-rendelet III. fejezet, 11. cikk

- 4) Az eddig ismert, előzetes tervek szerint az európai területi együttműködésre szánt források mintegy 30%-kal bővülnek a 2014-2020-as költségvetési időszakban a jelenlegihez képest. Ezen belül a közvetlen határ menti együttműködésekre fordítható ennek az összegnek a 74%-a, mintegy 8,5 milliárd euró. Mindeközben a nemzeti elosztású források köre és összege is jelentősen csökkenni fog. Ez a tény jelentősen felértékeli a CBC-programokat a határtérségek fejlesztési terveinek megvalósításában.

A fentiekre tekintettel és ismerve az Európai Unión belül a területi kohéziót érintő elképzelések alakulását, az EGTC-t a leginnovatívabb és a leginkább jövőbe mutató közösségi kezdeményezések között tartjuk számon, amely a határtérségek fejlesztéséhez éppúgy hozzájárulhat, mint az országhatárok elválasztó szerepének oldásához. Ennek a ténynek különösen nagy súlya az RDV térségben.

2.2 ORSZÁGOS KERETEK

Magyarország és Szlovákia országos léptékű tervdokumentumai is meghatározzák az RDV térség helyzetképének alakulását.

A 2005-ben elfogadott, új magyar OTK Magyarországnak kezdeményező szerepet szán a Kárpát-medencei, határon átnyúló fejlesztések koordinációjában, menedzselésében.

Ezek a fejlesztések a dokumentum szerint egyben a periférikus helyzet oldásához is hozzájárulhatnak.

A koncepció több olyan célterületet is megfogalmaz, amely a határon átnyúló együttműködésekkel érinti, és amelyeket az RDV térség esetében is figyelembe kell venni:

- elérhetőség javítása;
- átkelők bővítése;
- összehangolt turisztikai termékrendszer kialakítása;
- természet- és környezetvédelmi, ökológiai gazdálkodási rendszerek létrehozása;
- közszolgáltatások szervezése;
- egészségügyi ellátás összehangolása, egészségturizmus;
- vonzáskörzeti kapcsolatok újjáélesztése / kialakítása;
- kereskedelmi előnyök hasznosítása;
- átmenő határforgalommal kapcsolatos logisztikai szolgáltatások kiépítése;
- közös befektetésösztönzés, gazdaságfejlesztés;
- munkaerő-piaci és a képzési rendszerek összehangolása;
- közös területi tervezés, közös regionális programok megvalósítása;
- tapasztalatok átadása;
- határon túli magyarok szervezeteivel, intézményeivel való együttműködés erősítése;
- vízgyűjtő-gazdálkodási tervek elkészítésére.

Az Új Széchenyi Terv is számol a térség (Közép-Európa) határon átnyúló gazdasági kapcsolataival. Készülőben van az új OTK is, melyben az előzetes információk szerint a korábbinál is jelentősebb szerepet szán az országhatárok mentén elvégződő tervezési gyakorlat felszámolásának.

A szlovákiai oldal országos dokumentumaiban a határokon átnyúló tervezési gondolat ennél sokkal korlátozottabban jelenik meg. Igen befelé forduló, a klasszikus, a határoknál elvégződő térfelfogású tervezési örökséggel találkozunk.

Bár a magyarországi koncepciók szerencsésebb határon átnyúló irányultságáról számoltunk be, a gyakorlat ennek ellenére mindkét oldalon kezdetleges színvonalú. Sajnálatos tény, hogy a NUTS 3-as egységekre vonatkozó aktuális regionális operatív programok (sem a magyar, sem a szlovák) nem tartalmaznak érdemi megállapításokat a határon átnyúló fejlesztésekre vonatkozóan. Sőt, a téma még említés szintjén is alig jelenik meg.

Az Új Magyarország Fejlesztési Terv a 2007 és 2013 közötti időszakra az alábbi átfogó célokat határozta meg:

„A foglalkoztatás bővítéséért teendő lépések:

- a munkaerő-kínálat növelése: az egyén foglalkoztathatóságának javítása;
- a munkaerő-kereslet bővítése: munkahelyteremtés;
- a kereslet és a kínálat összhangját biztosító foglalkoztatási környezet kialakítása.

A tartós növekedés elősegítéséért teendő lépések:

- a versenyképesség növelése;
- a gazdaság bázisának a szélesítése;
- az üzleti környezet fejlesztése, azon belül
 - o az elérhetőség javítása,
 - o a szabályozási környezet javítása, az állami szolgáltatások hatékonyságának
 - o növelése.

A horizontális politikák

A fejlesztési célok megvalósítása során kiemelt figyelmet kell fordítani két általános szempont érvényesülésére. Az ágazati és regionális programokat át kell hatnia:

- a környezeti, a makrogazdasági és a társadalmi fenntarthatóság elvének, valamint
- a területi és társadalmi kohézió erősítésének - beleértve a nők és férfiak egyenlőségének

- és a hátrányos helyzetűek esélyegyenlőségének és a megkülönböztetés tilalmának biztosítását.”⁵³

A fenti célokhoz kapcsolódóan 6 fejlesztési prioritás került kijelölésre.

1. prioritás: A gazdaság fejlesztése

Kapcsolódó beavatkozáscsoportok:

- Az innovatív, tudásalapú gazdaság megteremtése
- A kis- és középvállalatok jövedelemtermelő képességének a javítása
- Az üzleti infrastruktúra és szolgáltatások fejlesztése

2. prioritás: A közlekedés fejlesztése

Kapcsolódó beavatkozáscsoportok:

- Az ország nemzetközi elérhetőségének javítása
- A térségi elérhetőség javítása
- Közlekedési módok összekapcsolása, gazdasági központok intermodalitásának és közlekedési infrastruktúrájának fejlesztése
- A városi és agglomerációs közösségi közlekedés fejlesztése

3. prioritás: A társadalom megújulása

Kapcsolódó beavatkozáscsoportok:

- A foglalkoztathatóság javítása
- Az alkalmazkodóképesség javítása
- A minőségi oktatás és hozzáférés biztosítása mindenkinek
- A kutatás-fejlesztéshez és az innovációhoz szükséges humán-erőforrások fejlesztése
- Az egészségmegőrzés, valamint a társadalmi befogadás és részvétel
- A humán infrastruktúra fejlesztése

⁵³ Új Magyarország Fejlesztési Terv. Magyarország Nemzeti Stratégiai Referenciakerete 2007-2013. Foglalkoztatás és növekedés, A Magyar Köztársaság Kormánya, 2006, Bp. 4.

4. prioritás: Környezeti és energetikai fejlesztés

Kapcsolódó beavatkozáscsoportok:

- Környezetjavító fejlesztések
- Környezetbarát energetikai fejlesztések

5. prioritás: Területfejlesztés

Kapcsolódó beavatkozáscsoportok:

- Együttműködő és versenyképes városhálózat
- Megújuló vidék
- Az elmaradott térségek felzárkóztatása
- Kiemelten a Balaton

6. prioritás: Államreform

Kapcsolódó beavatkozáscsoportok:

- A kormányzás megújítása
- A civil társadalom közügyekben való részvételének erősítése
- A közigazgatás szolgáltatóvá tétele, az elektronikus ügyintézés elterjesztése
- A közigazgatási intézmények költséghatékonyabb működése és a magasabb szervezeti teljesítmény elérése
- A humánerőforrás felkészültségének javítása
- Az integrált kistérségi és a regionális döntési szint megerősítése.⁵⁴

A fejlesztési célok elérését segítő beavatkozásokat 7 ágazati és 7 regionális operatív programba építették be. Ezek közül egyedül a Társadalmi Megújulás Operatív Program tartalmazta egyfajta horizontális célként a határon átnyúló együttműködések. A rövidesen záruló programozási időszak alatt két olyan pályázati felhívás jelent meg, amely a határon átnyúló horizontális elvet tekintetbe vette. A strukturális és kohéziós alapokból származó források felhasználásánál eleve korlátozza a területen kívüli felhasználást az Unió 1083/2006/EK-rendelete, amely 20%-ban maximálta az így

⁵⁴ ÚMFT, 5-8.

felhasználható összegeket, és a nemzeti szinten kiosztható források határon túli elköltése amúgy is feszültségeket kelthet. Ugyanakkor a határ menti, gyakran hátrányos helyzetű térségek fejlesztésében éppen ez lehet a kitörési pont.

A szlovák nemzeti fejlesztési terv három fő célkitűzés köré szerveződik:

- az infrastruktúra és a regionális elérhetőség javítása,
- a tudás alapú gazdaság
- a humán erőforrás fejlesztése.

Horizontális célkitűzésként a romák integrációját, az esélyegyenlőséget, a fenntarthatóságot és az információs társadalmat jelöli meg. A célok eléréséhez hat ágazati operatív program került megfogalmazásra. Ezen kívül külön operatív program foglalkozik a fővárosi fejlesztésekkel, és egy közös operatív program készült a régióknak. A szlovák fejlesztési dokumentumok még olyan mértékben sem foglalkoznak a határon átnyúló együttműködésekkel, ahogy a magyarok.

A 2013-ban végződő programozási időszak tehát országos szinten nem jelentett kedvező kereteket a határon átvélő fejlesztéseknek, azok kizárólag a Magyarország-Szlovákia Határon Átnyúló Együttműködési Program (ETE CBC) keretében nyerhettek támogatást. Kérdés, hogy a következő tervezési időszakra sikerülhet-e ezen a megközelítésmódon változtatni.

2.3 REGIONÁLIS KERETEK

Jelen helyzetelemző tanulmány összeállításánál Győr-Moson-Sopron megye alábbi dokumentumait vettük figyelembe:

- Győr-Moson-Sopron megye hosszú távú fejlesztési koncepciója és területfejlesztési programja (2007)
- Győr-Moson-Sopron megye Egészségügyi Fejlesztési terve
- Nyugat-Dunántúl közlekedése (2005)
- Győr-Moson-Sopron megye Turizmusfejlesztési Koncepciója és Programja
- Győr-Moson-Sopron megye Környezetvédelmi Programja, és a Program Felülvizsgálata (2002, 2006)

Győr-Moson-Sopron megye hosszú távú fejlesztési koncepciója kiemeli, hogy a megye földrajzi fekvése kedvez a gazdasági integráció kiteljesedésének. A három főváros (Budapest, Bécs, Pozsony) relatív közelsége, valamint a megyén áthaladó nemzetközi tranzitútvonalak megléte olyan helyzeti előnyök, amelyeket a külföldi befektetők is felismertek. Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy a megye székhelye (Győr) Bécs és Budapest között majdnem pontosan félúton helyezkedik el, ami a város központi jellegének erősödését és vonzáskörzetének növekedését segítheti a térségben.

A külföldről érkezett tőke elsősorban zöldmezős ipari fejlesztéseket finanszírozott. A földrajzi közelségen kívül előnyt jelentett az is, hogy Győrben a gépiparnak, azon belül a járműiparnak hagyománya is van (Rába), és már a befektetők megjelenése előtt megindult a szakképzés és felsőoktatás terén egy enyhe gépipari specializáció. Itt meg kell említeni, hogy az elmúlt két évtizedben a Nagyszombati kerületbe is nagy gépipari-járműipari kapacitás települt, ami a két térség közti gazdasági kapcsolatok alapja is lehetne. A fejlesztési koncepció a klaszter alapú gazdaságfejlesztésben lát lehetőséget a helyi vállalkozások bekapcsolódására, de nem tesz említést arról, hogy ezen klaszterek tevékenysége kiterjedne Szlovákiára is. A két ország vállalkozóinak közös klaszterbe tömörítése csökkenthetné a két oldal hiányosságait, és növelhetné a terület versenyképességét és gazdasági kohézióját.

A klaszteralapú fejlesztések a turizmus fellendítésének is lehetnek eszközei. Az e szektort célzó tervdokumentumokban, anyagrészekben sem esett szó határon átvéelő együttműködésről, pedig a turizmusban ténykedő szlovákiai vállalkozók bevonásával a

makrotérség turisztikai kínálata bővíülhetne, és egy egységes térségi imázs kialakítására is sor kerülhetne, amit pl. a Limes projekt is indokol.

A turizmushoz részint kapcsolódik a környezet védelme, hiszen csak egy tiszta, ápolt, rendben tartott kultúrtáj képes hatékonyan turistákat vonzani. Közös érdek a Duna vízminőségének javítása, a folyóhoz kapcsolódó ökoszisztémák megőrzése. E célból környezetvédelmi információs rendszerek kiépítését kell szorgalmazni, lehetőleg úgy, hogy a két országban végzett mérések összevethetők, adott esetben egy közös ökológiai adatbázisba bevihetők legyenek.

Azonban az integráció előmozdításának egyik legfontosabb előfeltétele a műszaki infrastruktúra. A közlekedési kapcsolatok bemutatásánál a megyei dokumentum említést tesz arról a tényről, hogy közúti határátkelő Szlovákia felé csupán két településen van (Rajka, Vámoszabadi), vasúti kapcsolatot pedig a Hegyeshalom-Rajka-Pozsony vonal biztosít. Helyzetelemzésünkhöz hasonlóan a megyei tervanyag is kiemeli, hogy észak-déli közlekedési folyosók építésével javulhatna Szlovákia elérhetősége Győrből, és a Nyugat-dunántúli régió többi részéből is. Az elérhetőség javítása a szolgáltatások igénybevételében is okozhatna integrációt. A mosonmagyaróvári Karolina Kórház azon célja, hogy a térségben egy meghatározóbb státusza legyen, oly módon is megvalósulhatna, hogy szlovák területekről is fogad betegeket. Hasonló lehetőségek rejlenek a város középfokú oktatási intézményeiben, ahol a demográfiai folyamatok miatt nem teljes a helyek kihasználtsága. Ugyanezek a megállapítások érvényesek Győr intézményeire is, amelyeknek a Csallóközre áttérjesztett szolgáltatási területbővítése közös gazdaságossági szempontból is indokolt.

A fejlesztési koncepcióban nagy reményt fűznek a felsőoktatási intézmények tudásbázisán alapuló kutatás és fejlesztés kiteljesedéséhez, ami kapcsolódna a térségi gazdaság munkaerő-piaci igényeihez is. Ez a folyamat a hasonló gazdasági szerkezettel bíró Nyugat-Szlovákiában is tudna hatást elérni.

Győr-Moson-Sopron megye munkanélküliségi statisztikái az országos átlagnál kedvezőbb képet mutatnak, bár aggasztó az a háttéradat, hogy a regisztrált állástalanok 40%-a szakismeretet nem igénylő munkát végzett korábban, továbbá, hogy sokan meg sem próbálják az álláskeresést. A munkanélküliség csökkentése közös cél a határ mindkét oldalán, ezért a kooperáció itt is indokolt lenne véleményünk szerint. Közös képzési programok az átképzést költséghatékonyabbá tehetik, ezen kívül azokat az

akadályokat is fel kell számolni, amelyek a munkaerő-migrációt hátráltatják. Ezen aspektusokra kevésbé tér ki a dokumentum.

A helyzetelemzés elvégzéséhez Komárom-Esztergom megye hivatalos dokumentumai közül az alábbiakat vettük figyelembe:

- Komárom-Esztergom megyei területfejlesztési koncepció (2007-2013)
- Komárom-Esztergom megye stratégiai programja
- Komárom-Esztergom megye Közoktatás-fejlesztési Terve
- Komárom-Esztergom megye Egészségügyi Fejlesztési Szakmai Programja
- Komárom-Esztergom megye szociális szolgáltató-tervezési koncepciója
- Komárom-Esztergom megye idegenforgalmi stratégiája

Komárom-Esztergom megye az ország legdinamikusabban fejlődő megyéi közé tartozik. Az Észak-Dunántúlon helyezkedik el, fontos közlekedési folyosók szelik át, és határos Szlovákiával. A megyei területfejlesztési koncepció 3. specifikus célja, és 4. prioritása is a határon átívelő kapcsolatok elmélyítését célozza meg. A cél megvalósulása érdekében a fizikai és a virtuális elérhetőség fejlesztését emelik ki, ami a munkaerő és a szolgáltatások szabad áramlását elősegítené. Ezen kívül a 4.3 intézkedés keretében megfogalmazódik igény a közlekedésfejlesztésben érdekelt szervezetek, vállalatok, valamint a felsőoktatási intézmények összehangolására, a határon átívelő civil szerveződések támogatására.

Gazdasági kapcsolatokról kevesebb szó esik a két ország közti együttműködés kapcsán. A megye gazdasága az elmúlt két évtizedben igen látványos növekedésen ment keresztül, aminek legismertebb „ikonjai” az Esztergomba települt Suzuki, valamint a Komáromba érkezett Nokia. Megtelepedésük további befektetőket is a megyébe vonzott. Az ipari kapacitás növekedésének fontos hozadéka volt a határ mindkét oldalán megjelenő foglalkoztatás-bővülés. Érdemes lenne azonban a komáromi és az esztergomi ipari park bővülésének pozitív hozadékait a térben jobban szétteríteni. Hiszen Komárom-Esztergom megye délnyugati kistérségének, a Kisbéri kistérségnek a társadalmi-gazdasági mutatói relatíve rosszak, valamint Dél-Szlovákia is bizonyos értelemben belső periferiának számít Szlovákián belül. Ez a területi szemlélet a megyei fejlesztési koncepcióból nem tűnik elő kellő hangsúllyal. Az ágazati megközelítés a koncepció 1.2 számú intézkedésében jól megjelenik, ahol célként a kis-, és középvállalkozások beszállítónak válása olvasható. Ennek egyik eleme lehetne a már

korábban emlegetett ipari klaszterek létrehozása; járműipari vállalkozásoknál kézenfekvő a kapcsolatfelvétel a győri beszállítókkal. További intézkedés a KKV-szektorra illetően a technológiai segítségnyújtás, tanácsadás, és képzések biztosítása. Célszerű lenne felmérni, vajon mutatkozik-e igény ezekre a szolgáltatásokra a Duna északi oldalán is, és ha igen, akkor szükséges-e kiterjeszteni az érintettek körét.

Komárom-Esztergom megye közoktatás-fejlesztési terve az intézmények átszervezéséről beszél, ami a méretgazdaságosság jegyében összevonásokat, néhol bezárásokat jelent. Ezek az átszervezések elsősorban nem a határszakaszt érintik, mégis érdemes felmérni milyen lehetőségek lennének a közoktatás közös megszervezésében, minőségének javításában. Az oktatás fejlesztésének szükségessége a megyei területfejlesztési koncepcióban is szerepel; a kereslethez dinamikusan alkalmazkodó oktatási és szakképzési rendszer a munkaerő versenyképességét növeli, a K+F beruházások alapjául szolgál, és javítja a gazdaság szerkezetét. Véleményünk szerint a szakképzési rendszer nem tud markáns fejlődést elérni, ha a közoktatás minősége nem javul, ha a méretgazdaságosság elve mellé nem sorakozik fel a minőségi megújulás szempontja is. Hasonló módon, az egészségügy minőségét is lehetne közös erővel növelni, a források koncentrálásával közös projekteket előmozdítani.

Az agrárszektor fejlesztését is célszerű lenne összehangolni a szomszédos területekkel. A koncepció 1.5 intézkedése értelmében az agro-ökológiai potenciálnak megfelelő gazdálkodási forma támogatása a célravezető, hozzákapcsolódó élelmiszeripari feldolgozóüzemek létesítésével. Az a megállapítás azonban kimaradt az anyagból, hogy a Komáromi és az Érsekújvári járás természeti adottsága révén kiegészítheti az alapvetően középhegységi dominanciájú Komárom-Esztergom megye agrárgazdaságát, ezért a mezőgazdasági termelés összehangolása is célravezető lenne. A kooperációba Győr-Moson-Sopron megyei termelőket is be lehetne vonni. Ehhez azonban felül kell vizsgálni a birtokszerkezetet, és a földtulajdonosokat, gazdálkodókat meg kell győzni az együttműködés hasznosságáról.

Turizmusfejlesztés tekintetében is vannak közös pontok. A komáromi erőd Világörökség-várományos műemlék, a közös turizmusfejlesztési gondolat alapjául szolgálhat. Ezen kívül a koncepcióban leírtak alapján, a Dunamentére tervezett kerékpárút Komárom és Esztergom közti szakasza Szlovákiában futna, előtte, s utána Magyarországon. A kerékpárutak fejlesztése csak akkor válhat sikeressé, ha komoly

összehangoltság alakul ki a két oldalon a meglévő szakaszok jól működő hálózattá kapcsolása érdekében.

A Nagyszombati kerület dokumentumai közül az alábbiakat elemeztük a helyzetfeltárás során:

- A Nagyszombati kerület önkormányzatának gazdasági és szociális fejlődésének programja
- Az idegenforgalom fejlesztési stratégiája a Nagyszombati kerületben
- Az iparfejlesztés stratégiája a Nagyszombati kerület területén
- A vidék fejlesztési stratégiája a Nagyszombati kerület területén

A gazdasági és szociális fejlődés programjában az ipar szerepének hangsúlyozása olvasható, illetve hogy a kerület legfontosabb feladata, hogy versenyképességét tovább növelje, és gazdasági környezetét még vonzóbbá tegye az ipar számára. Cél a kerület autóipari, elektrotechnikai és energetikai vezető pozíciójának megteremtése. Ennek feltétele az oktatás piaci igényekhez történő igazítása, a közlekedési infrastruktúra fejlesztése. Ezek a célok teljesen kompatibilis elképzelések a térség többi NUTS 3-as egységével, ezért is indokolt volna tervezési összehangolásuk. Kevés szó esik viszont a KKV-k támogatásáról és beszállítónak válásáról. Az anyag adós marad a határon átnyúló ipari kapcsolódási pontok feltárásával, a közös fejlesztésekben rejlő haszon felismerésével.

Az iparfejlesztés stratégiájában ugyanakkor szerepet kap a területi megközelítés; a bevezető alapján a megye egy agrárjellegű déli, és egy erős ipari dominanciájú északi részből áll, és ezen az állapoton a stratégia szerint nagy változás nem fog beállni. A munkaerő képzettségének javulása folytán magasabb hozzáadott értékű termelési fázisok is meg fognak tudni telepedni a kerület ipari parkjaiban. A dokumentum kiemeli, hogy a munkaerő versenyképességének növelése érdekében már a középiskolai tananyag is igazodni fog az ipari szektor igényeihez, és lehetővé teszik az egész életen át tartó tanulást, különböző továbbképzési programok segítségével. A kis-, és középvállalkozások innovatív termelésük révén a nagyvállalatok beszállítóivá válhatnak. Az innovációs potenciál egyesítése, valamint az oktatásszervezés érdekében klaszterek alakítása célszerű az autóiparban, az elektrotechnikában, és az energetikában tevékenykedő vállalkozóknak. A magyarországi klaszterekkel való együttműködésről itt sem írtak.

Az energetikai rendszer diverzifikációja és a megye külső függésének oldása két fontos cél, mely kiegészül a fogyasztói oldal takarékosagra buzdításával. Azonban a tágabb területi szemléletű megközelítés itt is elmarad, az elképzelések túl általánosak. Részint hasonló hiányosságokat fedeztünk fel a közlekedésfejlesztés témáját feldolgozó fejezetben; csupán a meglévő utak minőségének fejlesztéséről lehetett olvasni, a magyar dokumentumokban szereplő észak-déli összekötő folyosókról egy szó sem esik. Másik hiányosság, hogy csak a közúti közlekedésről, és a közúti tömegközlekedésről találunk információkat, a többi közlekedési ágazat elkerülte a tervezők figyelmét.

A vidékfejlesztést és az idegenforgalmat taglaló fejezetben szerepel a határon átnyúló együttműködés méltatása, mint írják, a kommunikáció és a kölcsönös tapasztalatcsere a terület komplex fejlődésének alapjai. A program szerint a térség híres termálvízkincsére lehet alapozni a turizmus fellendülését. Ehhez annyit lenne érdemes hozzátenni, hogy egy szorosabb együttműködés a magyarországi fürdőhelyekkel lehetőséget adna a különböző fürdők specializációjára, ezáltal minden fürdőváros kialakíthatna egy egyedi imázst, amivel megakadályozható volna, hogy az ilyen irányú fejlesztések egymás vonzerejét kioltásák – épp ellenkezőleg, egymás képességeit erősíthetnék, ha megtörténne rendszerbe kapcsolásuk. Összességében ezzel a teljes RDV térség turisztikai kínálata bővülne. A termálfürdők ilyen típusú összefogását a Győr-Moson-Sopron megyei koncepció is célszerűnek tartja, ám a határon átívelő kooperáció onnan is kimaradt.

Kicsit több figyelmet fordítanak az idegenforgalom fejlesztési stratégiájában a határon átnyúló kapcsolatokra, és az ágazat területi vonatkozásaira. A stratégia intézkedései (humán erőforrás-fejlesztés, infrastruktúra-fejlesztés, együttműködések megalapozása a vállalkozók között) mind tartalmazznak kevés nemzetközi, vagy határon átívelő vonatkozást, továbbá a stratégia klaszterek kialakítását is támogatja. Ugyanakkor konkrét javaslatokkal nem ismerteti meg olvasóit az anyag.

A vidékfejlesztési stratégia globális célja az életminőség javulásának elérése, ennek érdekében három területen kívánnak fejlesztést elérni: szociális és gazdasági szféra, valamint az infrastruktúra. Ennek eszközei: továbbtanulás lehetőségének biztosítása vidéken, vállalkozói réteg továbbképzése, és tanácsadás biztosítása, közhasznú tevékenységek biztosítása a kulturált szabadidő-eltöltés érdekében, partnerségek kialakítása a térség szereplői között. Szerepet kap a régióközi és a határon átnyúló kapcsolatok előmozdítása. Támogatások kedvezményezettjei: kis-, és

középvállalkozások, idegenforgalomban dolgozók, mezőgazdaságban, ill. erdő-, és halgazdaságban tevékenykedők. Célként fogalmazódik meg a mezőgazdasági termények hozzáadott értékének növelése, környezetbarát feldolgozóipari tevékenységek telepítése által. A dokumentumból hiányzik a megfelelően tagolt területi szemlélet, és a határon átnyúló együttműködésekben rejlő potenciálra sem tér ki kielégítően.

Összességében úgy látjuk, hogy a Nagyszombati kerület tematikus fejlesztési stratégiáiban inkább a megye északi, iparosodottabb részének helyzete van feltárva, és a fejlesztési elképzelések egy része is csupán az iparosodottabb vidékre fókuszál. Bár az iparfejlesztési stratégiában olvasható, hogy a kerület déli részeibe nem települt ipar, ezen területek felzárkóztatása, integrációja a szlovák ipari termelésbe nem jelenik meg kellő hangsúllyal a fejlesztési tervekben. A makrotérégi gazdasági kohézió kérdéséről nem sokat olvashatunk az egyes stratégiákban, hiszen még a kerületen belül tapasztalható fejlettségi kettősség enyhítésének célja sem fogalmazódik meg kellő érzékenységgel.

A kerület határ menti térségeinek dinamizálása az EGTC bejegyzésével megkezdődhet, hiszen ebben a területi egységben helyzetük többé nem periférikus, hanem központi jellegű lesz. De ez az előny csak akkor töltődhet meg tartalommal, ha a Rába-Duna-Vág EGTC valóban koherens egységgé válik a földrajzi térben.

A Nyitrai kerület dokumentumai közül az alábbiakat vontuk be a vizsgálatba:

- A Nyitrai kerület gazdasági és szociális fejlesztési programja
- A Nyitrai kerület idegenforgalmi fejlesztési stratégiája

A program a határon átnyúló együttműködések a Területi és Nemzetközi Együttműködési Prioritás keretén belül tárgyalja:

30. Specifikus cél: A nemzetközi és határ menti intézményi együttműködés támogatása

- 30.1 intézkedés: A határ menti projektek lebonyolítását elősegítő nemzetközi és határ menti információs csatornák javítása;
- 30.2 intézkedés: Régiók közötti és nemzetközi partnerségek fejlesztésével közös aktivitások megvalósítása, határ menti együttműködés fejlesztése.

A fentiekén kívül két további fejezetben találkozhatunk a határ menti együttműködés említésével:

5.9 Régióközi közlekedési infrastruktúra:

- a 130 sz. Pozsony-Érsekújvár-Párkány-Magyar Köztársaság vasútvonal felújításának támogatása;
- a komáromi és párkányi kikötők felújításának támogatása.

5.11 Területi és nemzetközi együttműködés

A határ menti együttműködés során a támogatást a következő körzetekbe összpontosítják: Párkány-Esztergom, Ipolyság-Vác és környéke, a két Komárom.

Az utolsó pont egyben azt is kijelöli, hogy a határ menti együttműködéssel a szűk határ menti sávban számolnak csak. Célszerű volna ezt a stratégiai célterületet bővíteni, ami a két ország közötti kapcsolatokat hangsúlyosabb szerepkörbe helyezné, és jobban érdekeltté tenné a Nyitrai kerület északabbi térségeit is az ilyen aktivitásokban.

A Nyitrai kerületben a kiváló természeti és kulturális adottságokról ír a stratégia, aminek hasznosításában szerepet játszhatnak a határon átnyúló együttműködések is, ezen értékek propagálásával. A kerület változatos tájai kedveznek az aktív turizmus meghonosodásának, mégis a legtöbbet a termálfürdőkre épülő turizmustól remélik (Szencse, Szántó, Gyűgy, stb.), 11 termálfürdő fejlesztése kiemelt célként szerepel. Kulturális látnivalók közül említést kap a komáromi erőd, Nyitra történelmi emlékei, Nagytapolcsány, és Gimes kastélyai, a malom Gútán. A dokumentumban járasonként tárgyalják a turisztikai vonzerő mértékét, és a határhoz közeli térségek esetén többször is kiemelik a Magyarország közelségéből fakadó helyzeti előnyöket (pl. Párkány-Esztergom várospár). Megemlítik, hogy a SlovStat adatai alapján leszűrhető, hogy a Nyitrai kerületbe érkező külföldiek számát tekintve Magyarország a 2. helyen áll Csehország után.

Feltűnő, hogy a Nyitra megyei dokumentumok lényegesen szerencsésebb térszemléletű anyagok a regionális együttműködések szempontjából a nagyszombatiaknál.

Összességében elmondható, hogy néhány kivételtől eltekintve a határ mindkét oldalán alulreprezentált fejlesztési, tervezési iránynak számít a határokon átvívelő gondolkodás. Jobbára csak a közvetlen határszakaszokon fekvő tématerületek, kistérségek, járások illetve települések esetében kap (és itt sem minden esetben és nem kellő alapossággal) helyet a téma. Általában csak a koncepciókban jelennek meg határon átvívelő fejlesztési tartalmak, többnyire elméleti értelemben. A konkrét programokban azonban már vajmi kevés utalást találunk erre az egyébként igen sok lehetőséget rejtő témára.

Jelentősen hátráltatja az RDV térség kohézióját az a szerencsétlen tervezési gyakorlat, amely az elmúlt időszakban jellemző volt. A megyék és a kerületek közötti, magasabb szintű együttműködés tervezői, stratégiai megalapozása mindeddig hiányzott. Sem az országos, sem a regionális szintű dokumentumok nem hivatkoznak a túloldal hasonló anyagaira, nem tartják fontosnak azok tartalmának megismerését.

Üdítő kivételt jelent a Komárom-Esztergom Megyei Területfejlesztési Tanács által 2010-2011-ben készített CBC-stratégia.

A stratégia víziója az alábbi képet rajzolja fel:

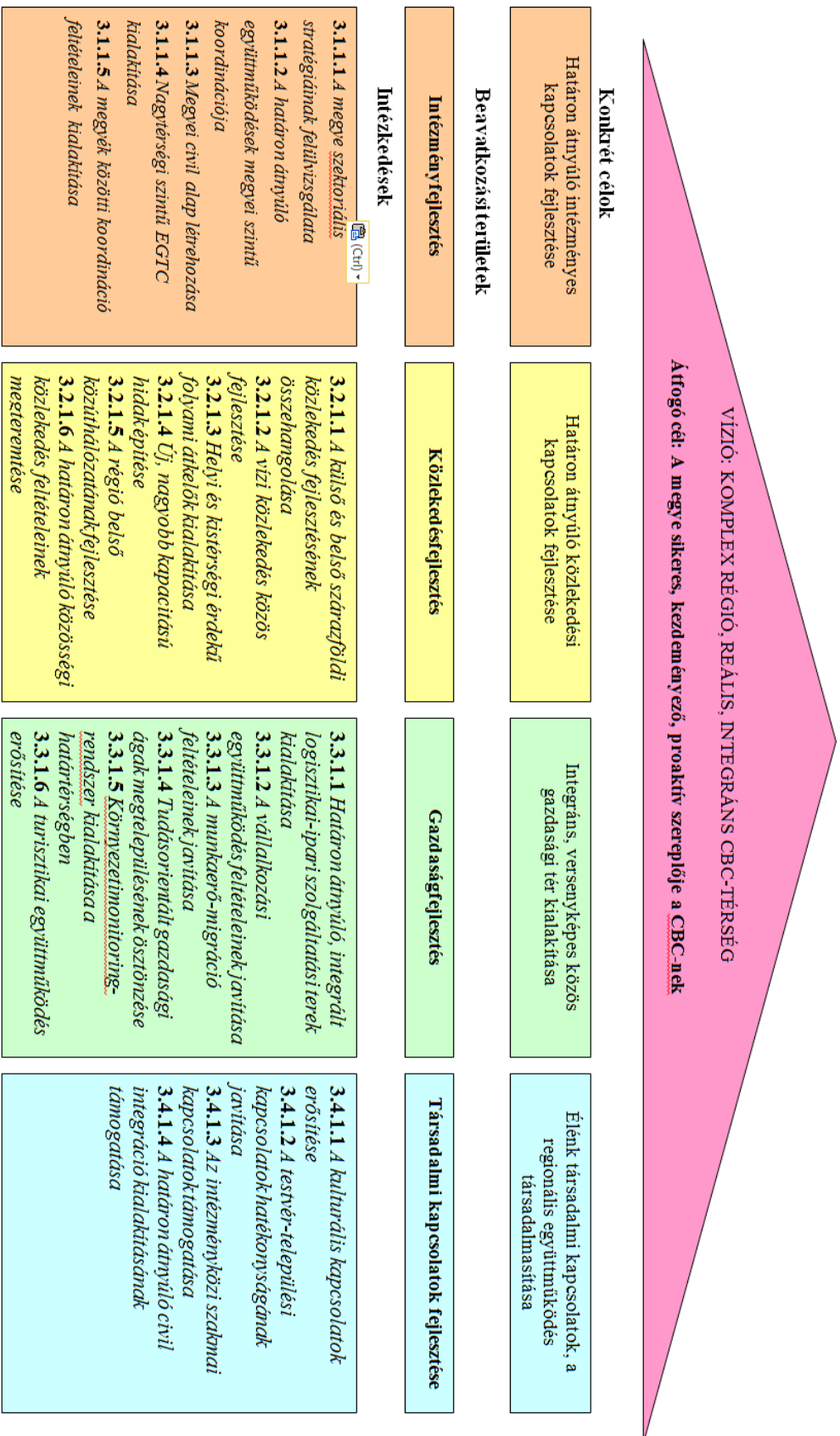
„A vízióként megfogalmazható cél egy magas szinten kooperáló, versenyképes, nyitott megyei együttműködés, amely

- ösztönzi határon átnyúló intézményi és civil kapcsolatok kialakítását;
- hatékonyan működik közre egy egységes, határon átnyúló gazdasági térség kialakításában;
- számos közös fejlesztést valósít meg és közös intézményeket működtet a közlekedési infrastruktúra, a közszolgáltatások, a turizmus, a vállalkozásélénkítés és a társadalmi kapcsolatok terén;
- közösen jelenik meg vásárokon, politikai rendezvényeken, kiadványokban és az interneten;
- képes arra, hogy befolyásolja a két ország legfelső politikai döntéseit, a vitatott kérdések elrendezését és ezáltal
- hozzájárul a két szomszéd nép közeledéséhez, együttműködéséhez.”

A fenti vízió alapján az alábbi stratégiai célrendszer megvalósítására tesz javaslatot (23. Ábra).

Az intézményfejlesztési tengelyen belül a 3.1.1.4 beavatkozás javaslatot fogalmaz meg egy több megyét érintő EGTC létrehozására, ami az RDV EGTC megalapításával meg is történt. A stratégia többi beavatkozását megfelelő kiinduló alapnak tartjuk egy határon átnyúló, intézményes együttműködés tartalommal történő megtöltéséhez. Az EGTC fejlesztési stratégiája azonban a három érdekelt fél közös célkitűzései alapján állítható össze, amelyhez a Komárom-Esztergom megyei dokumentum csak kiinduló pontul szolgálhat.

Egy ilyen stratégia megszületése mindazonáltal példaként szolgálhat más közép-európai határtérségek számára is.

23. Ábra. A CBC-stratégia célrendszere